F.E. SILLANPÄÄ

SFÂNTA MIZERIE

Frans Eemil Sillanpää s-a născut într-o colibă ţărănească din provincia Haim, din Finlanda, în anul 1888. Coliba construită de părinţii lui se găsea la ea» pătul unui pod, şi cum „capul podului” în finlandeză se spune *siltanpää*, cei din colibă primiră a. acest nume.

Şi-a luat bacalaureatul în anul 1908 şi a studiat un timp ştiinţele naturale la Universitatea din Helsinki, înainte de a se dedica pe deplin literaturii.

În 1917 publică un fel de legendă de dragoste, *Viaţa şi soarele*, urmată în 1919 de primul său roman *Sfânta mizerie*, care îl consacră de îndată ca mare romancier.

Legat puternic de satul său natal şi de ţăranii săraci din rândul cărora s-a ridicat, Sillanpää a zugrăvit în operele sale numeroase figuri de oameni simpli, ţărani legaţi de pământul lor, cărţile lui conţinând totodată un mare număr de elemente autobiografice.

Frans Eemil Sillanpää este unul din marii scriitori ai lumii. Romanele sale sunt traduse în majoritatea limbilor europene, în 1936 el a primit titlul de *doctor honoris causa* al Universităţii din Helsinki, iar în 1939.1 s-a decernat Premiul Nobel pentru literatură.

E.SILLANPÄÄ
SĂNTĂ MIZERIE
ROMAN *
În româneşte de *Răul Joii*
1957
F.
EDITURA DE STAT PENTRU LITERATURĂ ŞI ARTĂ
F.E. Sillanpää HURSKAS KURJUUS

CUVÂNT ÎNAINTE

Autorul *Sfintei mizerii* s-a născut într-o colibă ţărănească din provincia Haim, din Finlanda în anul 1888. Coliba construită de părinţii lui se găsea la capătul unui pod, şi cum „capul podului” în finlandeză se spune *sillanpää*, cei din colibă primiră acest nume.

Micul Frans Eemil cunoscu din copilărie singurătatea. Există pentru copil – pare a ne spune el – o anumită singurătate populată de oamenii maturi, a căror indiierenţă – şi misterioasă şi parcă plină de primejdii – o descrie cu pătrundere tulburătoare chiar în paginile *Sfintei mizerii*. Există şi singurătatea celui care trăieşte în mijlocul naturii virgine. Şi el trăi şi această singurătate în mijlocul naturii, al cărei decor ni-l putem imagina citind cărţile lui: linişte, pustiul nesfârşit de zăpadă peste care lunecă tainic umbra albastră a unei păsări, păduri aproape sălbatice, limpezimea nopţilor de vară din

Nord… În acest decor, schimbările ciclice ale anotimpurilor devin evenimente lirice, pe care copilul le trăieşte cu o intensitate unică. Poate şi de aceea micul Frans Eemil va păstra despre toate o amintire atât de durabilă, senzorială, poate de aceea în cărţile lui va flutura melancolia – glasul singurătăţii calme.

Finlanda copilăriei lui Sillanpää se află în epoca şcolilor ambulante şi instrucţia şcolară copilul avea să şi-o facă mai târziu decât ar fi trebuit. Urmă şcoala primară, cinci clase de liceu la Tampere, cunoscu deznădejdea de a se vedea silit să renunţe la învăţătură pentru că nu mai avea cu ce să se susţină, începu să dea meditaţii şi trecu bacalaureatul. La Universitatea din Helsinki urmă câtva timp chimia şi biologia, dar, covârşit de datorii, se văzu nevoit să se retragă de data aceasta definitiv de la şcoală şi reveni la coliba săracă a părinţilor săi, care, obosiţi şi îmbătrâniţi, îşi aşteptau moartea.

Mai mult mizeria îl sili să scrie, şi el îşi exprimă primele impresii în scurte nuvele pe care începu să le trimită diverselor reviste şi ziare, stârnind chiar de la început interesul publicului. După căsătoria cu fata unui dijmaş, se consacră definitiv vieţii literare.

Sillanpää publică în 1917 cartea *Viaţa şi soarele*. În care îşi povesteşte revenirea la părinţi şi căsătoria. În 1919 apare *Sfântă mizerie*, care îi consolidează definitiv reputaţia de mare scriitor,

apoi *Sitja*, în care creează imaginea unei fete puriificate de dragoste, una dintre cele mai impresionante figuri feminine ale literaturii nordice, şi încă o serie de alte cărţi.

Universul lui artistic este un ecou al satului natal şi al vieţii ţărănimii sărace finlandeze, în mijlocul căreia a trăit şi pe care a descris-o cu o simpatie statornică. Cărţile lui sunt sărace în evenimente epice, ca şi viaţa monotonă a ţărănimii. Ele trăiesc prin observaţia fină asupra oamenilor şi totodată – ceea ce e mai puţin obişnuit la un scriitor pornit dintr-o lume în care viaţa are o desfăşurare gravă, dar şi simplă, lipsită de complicaţii – ele impresionează printr-o puternică filtrare intelectuală a materialului artistic, nu întotdeauna realistă, dar mereu interesantă prin ineditul şi adâncimea ei. Se simte în cărţile lui un anumit mod de explicare biologică a omului, înţeles ca o verigă în lanţul eredităţii şi un anumit gust de a asculta şi descrie murmurul tulbure al vieţii subterane, inconştiente, căruia scriitorul îi acordă un rol important. În efortul lui spre realism, Sillanpää n-a reuşit întotdeauna să-şi înfrângă aceste înclinări şi nici anumite erori ale viziunii lui politice.

Necunoscut până acum la noi, Sillanpää este unul dintre marii scriitori ai lumii, tradus în mai toate limbile europene, *doctor honoris causa* al Universităţii din Helsinki şi laureat al Premiului Nobel pentru literatură în 1939.

Interesante perioade istorice ale Finlandei contemporane: coacerea premizelor care au dus la mişcările din 1917 – 1918, dezlănţuirea şi eşecul acelor mişcări, aşa cum s-au reflectat ele în mediul ţărănimii. Cititorul găseşte în volum un tablou realist al satului finlandez, cu pătura ţărănimii bogate, egoiste, acaparatoare şi totodată trecută parcă prin nu ştiu ce şcoală care a înzestrat-o cu o anumită îndemânare iezuitivă, onctuoasă în a-şi masca sentimentele. În spiritul respectării adevărului social, Sillanpää descrie, prin destinul lui Penjami, procesul de pauperizare a micii gospodării ţărăneşti care are loc în societatea capitalistă. În fine, este de relevat că în centrul mişcării epice nu se află ca în atâtea alte romane scrise cu zeci de ani în urmă personaje din lumea exploatatorilor, ci chiar lumea oamenilor simpli, că preocupările, idealurile şi speranţele lor alcătuiesc conţinutul principal al romanului.

Sfântă mizerie este o carte a suferinţei omului sărac pe care îl striveşte societatea capitalistă. Dacă la Dostoievski suferinţa este strigată, spusă în gura mare, dacă ea devine adesea o temă principală a dezbaterii dintre personaje, la Sillanpää – pe măsura fizionomiei interioare a oamenilor pe care îi descrie – ea este trăită mocnit, interior. Tabloul rămâne şi în acest caz cutremurător. Bătrânul Penjami moare în culmela mizeriei lui cu sentimentul că a fost „singur în lume”. Femeia lui, Maija, e nevoită să-şi

lase copilul la rude, iar când se întoarce după câteva luni „pare a invoca în apărarea sa că n-a sosit decât pentru a muri într-un loc cunoscut”. Din cauza suferinţei, femeia a ajuns într-o atât de adâncă stare de umilinţă, încât până şi faptul că vine să moară într-un loc cunoscut îl socoteşte o îndrăzneală pentru care trebuie să se justifice. Pentru a ne sugera şi mai bine starea în care a trăit Maija, scriitorul ne spune că, la moartea ei, frate-su a simţit o uşurare sufletească. De suferinţă au parte şi celelalte personaje din mediul oamenilor exploataţi. Copiii lui Jussi – eroul principal al cărţii – pleacă unul după altul la stăpân; s-ar spune că ei nu prind putere decât pentru a sluji pe alţii. Hiltu fiica lui Jussi, probabil din desperare, se aruncă într-un lac.

Printre aceste personaje nu există propriu-zis unul care să fie fericit. Jussi Toivola pare a face excepţie, dar aceasta este numai o aparenţă. De fapt, jussi este acela pe care soarta îl torturează cel mai mult, căci printr-un fel de joc cinic, din timp în timp îl momeşte cu iluzia unei fericiri de o clipă, pentru ca imediat după aceea să-l arunce într-o suferinţă şi mai mare. În cele din urmă, acest joc al naşterii şi distrugerii iluziilor nu face decât să întărească ideea că în societatea burgheză suferinţa este o lege de fier a existenţei omului exploatat. Din realitatea lumii bazate pe exploatare, romancierul a realizat îndeosebi atmosfera apăsătoare, sufocantă, a descris realist

şi cu ostilitate puterea sălbatică şi blestemată a relaţiilor capitaliste, care strivesc pe încetul viaţa omului.

Sfântă mizerie este şi cartea unui destin – destinul lui Jussi Toivola.

Jussi este un om al reacţiunilor elementare, timid şi mai mult intimidat, în tinereţe, de brutalitatea cu care se purtau stăpânii lui. Jussi nu este un revoluţionar, ci un revoltat. Modificările care se produc în conştiinţa lui, mai ales după moartea lui Hiltu – printre altele şi ca urmare a creşterii experienţei pe care o aduce vârsta – pot fi numai cu mare bunăvoinţă numite o concepţie despre viaţă – aşa cum face autorul. Ele de fapt corespund pur şi simplu unei atitudini constituite pe instinctul de om exploatat, care, exasperat de suferinţă, caută o zare de lumină. Chiar după ce se avântă în lupta socială, Jussi continuă să aibă şovăieli şi în unele clipe doreşte reîntoarcerea la trecut. El încearcă şi un fel de armistiţiu sui generis cu duşmanul – gestul de a depune arma lângă castelanul ucis, gest mişcător în naivitatea lui, dar de o perfectă autenticitate psihologică – care de altfel are consecinţe fatale pentru ei.

Sillanpää a prins, printre altele, în imaginea lui Jussi convulsiunlle unei conştiinţe în care revolta spontană este cenzu rată şi-n cele din urmă aproape sufocată de o serie de prejudecăţi întreţinute de societatea burgheză şi de o serie de slăbiciuni omeneşti. În ciuda oscilărilor amintite,

viaţa lui Jussi constituie un protest vehement împotriva orânduirii burgheze.

Sillanpää descrie cu o obiectivitate împinsă până la răceală ştiinţifică – poate fi aici şi ecoul înclinaţiilor oare l-au dus în tinereţe spre studiul ştiinţelor naturale – calvarul sufletesc ai eroului său, înregistrând mai ales pe această linie un important succes artistic. S-ar putea analiza pe multe pagini forţa de pătrundere analitică a scriitorului, precizia în surprinderea nuanţei reale, dar aici ne vom opri la un singur amănunt: spre sfârşitul vieţii, Jussi îşi pierde nevasta. Această pierdere, care în mod firesc ar fi trebuit să-i trezească durere, îi produce un sentiment aproape euforic de armonie şi eliberare. E ceva de necrezut, dar bine observat – o formă a alienării sentimentelor omului supus exploatării – e o rătăcire de care nu Jussi, ci societatea în care trăieşte el e vinovată.

La toate cele amintite se adaugă şi un element introdus discret în roman, dar ghicit de cititor, care joacă în viaţa lui Jussi oarecum rolul fatalităţii. Prin tată, Jussi aparţine mediului proprietarilor de pământ, dar, gândindu-se la existenţa lui, aceste legături par o glumă tragică. Până şi autorul relevă acest fapt pe un ton contrariat. Prin mamă, Jussi e rudă cu un alt proprietar de pământ, Tuorila. După ce-şi pierde tatăl, el ajunge la conacul acestui Tuorila, dar se află într-o situaţie pentru care nu poate fi invidiat.

Jussi care, ar putea fi favorizat de legăturile de rudenie, în realitate nu se bucură nici de drepturile stăpânilor, nici de cele ale servitorilor, după care tânjeşte. Ceea ce în mod firesc te-ai fi aşteptat să-i fie de folos, pe Jussi îl tulbură şi-l face să sufere şi mai mult. Chiar moartea lui este urmarea unui accident. Există în destinul lui Jussi ceva „sucit”, şi acest element care singularizează drama lui, o şi potenţează, îi dă o mai mare intensitate.

Pe Jussi îl mai urmăreşte şi o altă fatalitate. Abrutizat de împrejurările în care a trăit şi, totodată, insuficient înzestrat intelectual, el înţelege mai greu decât alţii întâmplările la care participă. O prăpastie se deschide între el şi ceilalţi, care îl dispreţuiesc.

Temei sociale scriitorul îi suprapune tema singurătăţii la care este condamnat omul prin destinul lui biologic.

Toivoia detestă în Jussi „slăbiciunea propriei lui rase”. La douăzeci şi patru de ani Jussi e încă tratat de oameni ca un copil. Rudele nu au curajul să-i încredinţeze o muncă mai grea. În timpul revoluţiei, proprietarii nu sunt atât de jigniţi că li se comandă, cât de faptul că Jussi e cel care le comandă. Moartea lui nu trezeşte nicio compătimire, iar proprietarii simt un fel de satisfacţie că nu vor mai avea de-a face cu el. Chiar tovarăşii lui de luptă îl privesc cu îngăduinţă, ca pe o fiinţă întârziată. Scriitorul vrea

să ne spună că Jussi e singur în lume. E drept, Jussi nu găseşte înţelegerea caldă, omenească, de care are nevoie la „revoluţionarii” de care este legat, dar ar fi putut s-o găsească la nişte revoluţionari adevăraţi. Situaţia de însingurare totală nu s-a constituit fără o anumită interpretare a vieţii sociale. Concepţia socială a avut urmări şi asupra modului de a prezenta problematica umană. Numai în acest fel s-a putut introduce în destinul lui Jussi ceva tragic, un element ¡rezolvabil, care tinde din păcate să prezinte într-un anumit sens suferinţa ca veşnică.

Pentru Sillanpää omul este înainte de toate o fiinţă biologică. Din acest punct de vedere, viaţa apare ca o veşnică repetiţie a aceluiaşi proces etern. „Căci – observă şi Sillanpää în spiritul filosofiei sale – viaţa rămâne aceeaşi, şi în raporturile dintre ea şi tine nu e nimic absolut decât că trebuie să trăieşti”. Un anume dezgust faţă de viaţă se constată la personajele lui şi nu lipsesc nici unele reflexii ale sale. Îmbătrânirea, decrepitudinea, aspectele de demoliţie umană, impresionează adânc sensibilitatea scriitorului, până la obsesie. Această viziune, care introduce în carte o atmosferă apăsătoare, coborâtă pe alocuri până la pesimism, evident noi n-o putem aplauda.

* * *

Şiintă mizerie concentrează într-un număr redus de pagini o perioadă istorică în care au trăit aproape două generaţii. Este o imensă condensare

de material artistic, care a adus şi o anumită conformaţie a imaginii. *Şi întă mizerie* nu este un roman al analizei minuţioase a tipurilor şi situaţiilor, o carte în care se urmăreşte etapă cu etapă evoluţia epică. Scriitorul construieşte un fel de scene-tip, care reprezintă media statistică a scenelor de un anumit gen, dintr-o anumită perioadă. Ni se descrie, de exemplu, familia lui Penjami în momentele ei de relaxare, înainte de culcare şi apoi dormind. Este o scenă ilustrativă pentru o întreagă perioadă şi anume pentru anii când gospodăria lui Penjami intrase în amurgul ei economic. Este un fel de scenă-ritual. Faptul trebuie reţinut, căci această tendinţă de a recepta elementul comun, statistic, repetabil, este caracteristic artei lui Sillanpää şi solidară cu un anumit mod de a. generaliza artistic. Se poate recunoaşte la el şi tendinţa de a înregistra sentimentele caracteristice pentru o perioadă. Noi nu putem şti ceea ce gândea Jussi la o dată anumită – nu există vreau să spun acea tendinţă accentuată spre individual, pe care o întâlnim la Proust de exemplu. Pe Sillanpää îl interesează sentimentele pe care le-a trăit Jussi într-o anumită perioadă, lui îi place să înregistreze laturile repetabile ale manifestărilor eroului său dintr-o anumită perioadă.

Scriitorul nu este unul dintre oamenii care se pierd printre personajele descrise, ci se află undeva deasupra lor. Înălţimea nu este un fapt

fizic, ci filosofic. Autorul pare a fi un iniţiat în destinele muritorilor, spre care priveşte e. u simpatie, dar şi de departe, de unde oamenii se văd ca nişte figurine conduse de legi pe care nu le înţelegi. Capitolele cărţii se intitulează: „Naşterea şi copilăria; La rude; Spre maturizare; În vâltoarea vieţii; Moartea îşi face din plin datoria; Răzvrătitul”. Recitiţi aceste titluri şi veţi regăsi în ele ceva care sugerează o anumită ordine fatală, obiectiv, faţă de care omul rămâne neputincios. Acesta este filosoful Sillanpää şi el trece cu dezinvoltură de la pictura scenei cotidiene la coordonatele ei istorice, de la local la sideral. Prin acest procedeu, el scoate efecte artistice neaşteptate. Există un suflu istoric şi filosofic care străbate paginile cărţii, integrând destinele urmărite în decorul mişcării istorice a poporului finlandez şi chiar într-un decor cosmic.

Sillanpää îşi domină cu autoritate materialul. Citindu-l, ai sentimentul că el îşi poate realiza în „materie” orice intenţie. Mare regizor al detaliilor, el creează prin câteva trăsături atmosfera care-i convine.

Este înzestrat autorul şi cu un remarcabil dar al observaţiei, surprinzând îndeosebi detaliul cu semnificaţie psihologică. „Cum sta gata să plece, tânăra fată (Hiltu – n.n.) părea o gânganie de o uimitoare gingăşie, care se despărţise parcă de mult de ai săi” – observă autorul, concentrând în câteva cuvinte întregul proces interior în cursul

căruia Hiltu s-a obişnuit şi a acceptat ideea despărţirii de familie.

Cum spune şi titlul, *Sfântă mizerie* este o carte a mizeriei, a suferinţei, a durerii. Este bine că e descrisă suferinţa, nu e bine că există şi tendinţa de a prezenta suferinţa ca o componentă eternă a condiţiei umane. Cartea cuprinde vederi cu care noi nu putem fi de acord, dar. În ansamblu, prin adevărul cu care reflectă durerea şi cauzele durerii omului exploatat, prin lirismul şi observaţiile adesea scânteietoare, ea este o carte tulburătoare, vastă în semnificaţie, adâncă, şi ea vorbeşte tuturor celor legaţi de lupta pentru o societate a solidarităţii şi muncii libere a oamenilor.

TITUS PRIBOI

Jussi sau Juha sau Janne Toivola – după registrele stării civile, Johan Abraham Benjaminpoika – era un calic bătrân, cu înfăţişare respingătoare.

În ultimii ani căpătase o chelie pe aproape tot capul; îi rămăsese numai puţin păr ciufulit la ceafă şi pe lângă urechi, pe care înainte îl mai tundea din când în când, dar acum îi ieşea, zbârlit, de sub şapcă. Un păr brun şi câlţos, ca de potaie, îi năpădise până şi în jurul ochilor obrazul, din mijlocul căruia se ivea un nas ascuţit. Cozorocul şepcii îi umbrea atât de mult ochii înfundaţi sub frunte, că abia îi puteai zări ca două puncte reci, la care niciun om cinstit nu s-ar fi încumetat să-şi

oprească privirile. Dacă te fereşti de ochii cuiva, apoi o faci de obicei pentru cu totul alte motive. În ochii lui Jussi Toivola nu era nimic ameninţător sau fioros; din contra, ţi se părea că-ţi zâmbesc chiar. Avea un nu ştiu ce în priviri, care dădea de bănuit că-i nebun; şi niciodată sufletul nostru nu-i pus la o mai grea încercare decât atunci când ne uităm în ochii surâzători ai unui nebun: ochii lor parcă ar vrea să ne spună, plini de suferinţă, că ei ştiu ceva… ceva ce noi refuzăm cu încăpăţânare să recunoaştem.

Şi ne aşteptăm ca bătrânul ţicnit să ne arunce în obraz tot ce ştie…

Dar Jussi Toivola nu era nebun; deşi începuse să se ramolească, îşi păstrase totuşi dreapta judecată. Ţăranii de prin împrejurimi îl socoteau chiar şiret şi bun de gură. Şi când se află, în timpul răscoalei din 1917, că fusese amestecat într-un omor groaznic, fu condamnat fără multă vorbă. Ofiţerul însărcinat să cureţe terenul puse capăt vieţii zdrenţărosului acestuia şi a altor opt inşi într-o frumoasă noapte de primăvară.

Condamnările la moarte îi încremeniră de spaimă pe cei mai mulţi dintre locuitori, care nu văzuseră niciodată până atunci asemenea cruzimi. În primele zile după aceea, încă mai tremurau când vorbeau de cele petrecute. Dar de moartea lui Jussi mai era legată o întâmplare, care te făcea aproape să râzi, arătându-ţi o curioasă trăsătură a acestui om ciudat. Răsculaţii fuseseră împuşcaţi în

fundul unui şanţ săpat în cimitir şi Jussi era ultimul dintre ei. Dar când îi veni rândul, el nu rămase în picioare ca ceilalţi, ci se culcă peste grămada de corpuri ce zăceau în fundul şanţului – ca şi cum ar fi vrut să-şi ocupe dinainte locul cuvenit. Numai Jussi era în stare să facă aşa ceva De altfel, nici n-a fost executat în poziţia asta, ci i s-a ordonat să se ridice în picioare.

„În timp de război trebuie să-ţi placă să ucizi, altfel nicio scofală”, a spus unul dintre scribii războinici ai Finlandei şi are, vezi bine, dreptate.

Nu mult timp după încetarea luptelor, sufletul fiecărui om se înalţă până acolo de unde privirea sa – chiar dacă ar voi – nu se mai poate opri la suprafaţă, la ceea ce este mai puţin important, la eforturi fizice, la murdărie, la foame şi la atrocităţi, ci pătrunde în mod irezistibil mai adânc, până în locul unde toţi stau tăcuţi şi parcă înlemniţi în atitudinea lor. Acolo, nimeni nu mai e nobil şi nimeni n-are mai multe drepturi decât altul; căci în focul încăierării, luptătorii au aflat unele lucruri, pe care nici nu le-au bănuit măcar înainte. Chiar şi morţii se scoală şi se întreabă, nedumeriţi, de ce-au fost băgaţi în morminte deosebite; şi li-e cu neputinţă să-şi amintească motivul acestei despărţiri.

Jussi Toivola şi ofiţerul sunt vechi cunoştinţe; odinioară, undeva, acesta din urmă l-a ucis pe Jussi într-o luminoasă noapte de primăvară. Desigur că a făcut-o în treacăt, din uşurinţă,

fiindcă nu şi-a dat seama ce om deosebit era, în fond, acest Jussi…

NAŞTEREA ŞI COPILĂRIA

Juha Toivola făcea parte, prin naştere, din pătura ţărănească, cu toate că tânăra generaţie mi prea ţinea în general seama de asemenea lucruri şi nimeni nu se gândea să cerceteze trecutul său mai îndepărtat. Avea rubedenii înstărite printre ţăranii, a două sau trei parohii, dar se înstrăinase atât de mult de rudele sale, încât mici măcar atunci când îl năpădi îngrijorarea, fiindcă luase parte la răscoala din 1917, nu-l duse gândul la vreunul dintre ai săi.

S-a născut în satul Harjakangas, o parohie aşezată la nord-vest de Satakunta, la iferma Nikkila, în 1857, într-o vineri seara, în ajunul sfântului Mihai.

Aerul solemn al sărbătorii de toamnă, care începuse să se simtă prin case şi pe ogoare, se împletea cu atmosfera neobişnuită şi greţoasă, pe care o creează în jurul ei o lehuză gata-gata să nască.

În dimineaţa aceea căzuse o ploaie mohorâtă, dar cerul se limpezise în timpul după-amiezii şi soarele lumina iar frunzişul împestriţat al pădurilor de mesteceni şi plopi şi verdele proaspăt al brazilor singuratici…

Stăpânul din Nikkila, Penjami, un ţărănoi de vreo cincizeci de ani, cu înfăţişare posomorâtă, cu bărbia murdară de zeamă de tutun, cobora scara

pridvorului cu paşi şovăitori, îndreptându-se spre curte. Purta un halat de aba pătat peste tot, strâns la mijloc cu o curea de piele; gulerul halatului şi al cămăşii, larg desfăcute, îi lăsau pieptul dezgolit în bătaia” vântului de toamnă. Era un om care păşea încet-încet spre ruină: un astfel de bătrân în ourte şi un cazan vechi de rachiu, care bolborosea în şopron, formau un tablou în deplină armonie cu colţurile roase de vreme ale casei şi pereţii ei putrezi. Penjami era căsătorit a treia oară şi cea de a treia nevastă a sa aducea pe lume primul ei copil. Cu mânecile suflecate şi cu obrazul şiroind de sudoare, moaşa ducea apă din şopron în foaia de aburi şi, când îl văzu pe Penjami ducându-se în sat, îi strigă:

— Ar trebui să stai acasă într-o seară ca asta.

— Vedeţi-vă de treabă, babelor! mormăi Penjami, urmându-şi calea; pe obrazul său roşu juca un surâs mulţumit şi şăgalnic, provocat din afară de lumina blândă a zilei şi dinăuntru de gândurile tainice şi molcome ale moşneagului.

„… Femeile fac copii… ele nu ştiu să facă decât aste… iată că şi a treia muiere a mea face acuma un copil, dar moaşa nu mai poate să facă… băieţi! ha! ha! ha! Mă duc la Ollila, să-l văd pe moşneguţ… e un om de treabă cu toate că-i din Kokemăki. Se cam îmbată adesea, ca şi mine, poate că şi acuma e beat; dar ceiare a face, are un băietan mare, zdravăn ca un urs… şi totdeauna se găseşte la el secară. Chefliul ăsta afurisii e un

beţivan de n-are pereche, dar de el nu s-agaţă sărăcia… Pe când eu sunt la a treia nevastă, care o să aibă acuşi un copil… moaşa se tot învârteşte încolo şi încoace, dar am să fac să le treacă cheful, muierilor… Ce plăcere să le închizi fleanca… fiecare muiere de a mea a mâncat bătaie şi o să guste şi ea din mâncărica asta…”

Rachiul curgea nespus de plăcut prin vinele lui Penjami, obrajii i se roşiseră ca ciorchinele de scoruş şi ochii îi alergau încolo şi încoace, să găsească un prilej ca să-şi reverse buna dispoziţie.

Căuta gâloeavă oamenilor care scoteau cartofi din pământ, întreba pe ci te un ştrengar din Husari:

— E acasă tata?

— Da, răspundea băiatul.

— Şi ce face?

— Nu ştiu.

— S-o fi culcat, poate, cu mă-ta, îşi da cu presupusul Penjiami, pufnind în râs şi îşi căuta mai departe de drum spre Ollila.

Pe cea de a treia nevastă a lui Penjarai o chema Maija. Era una din fiicele lui Ollila; nu a proprietarului actual, venit din Kjokemăki, dar fratele său îi vându-se ferma stăpânului de astăzi. Acest frate era holtei atunci; când se căsători însă, se duse să stea la socrii săi dincolo de Tampere şi se descotorosi de pământul său natal. Soră-sa Maija era într-o situaţie tare grea. Îi rămaseră

câteva ruble, dar numai cu atât nu putea găsi un soţ. La început ea a căutat să atragă atenţia bărbaţilor, gătindu-se cât mai fruimos, dar o făcea cu atâta stângăcie, că râdeau toţi de ea; şi toate astea se terminară, aşa cum era firesc să se întâmple: Maija rămase grea. E drept că nu trecu mult şi copilul muri, dar între timp rublele dispăruseră şi Maija nu mai avu altă cale de ales decât aceea pe care o au toate femeile de teapa ei: să se tocmească servitoare. Oamenii îi preziseră atunci că o să i se mai întâmple asemenea accidente; era doar moale ca o cârpă. Dar prezicerea nu se adeveri. După ce nevasta lui Nikkilä muri, în preajma sfântului Mihai, şi Maija intră la el servitoare, chiar în toamna aceea, oamenii spuneau: „Bun, iată-l pe Penjami al nostru cu o nouă nevastă!” Şi prezicerea asta se împlini. Maija stătea acum culcată în baia de aburi şi Loviisa, moaşa, se învârtea în jurul ei.

Maija dorise şi aşteptase cu înfrigurare acest eveniment, căci până atunci traiul ei acolo, mai ales ca stăpână în casă, era foarte nesigur şi destul de neplăcut; în capul ei strâmt şi care gândea alene se încropise un gând: când va avea un moştenitor, abia atunci va putea să-înceapă să trăiască şi ea de-a binelea. Toată viaţa ei nu-i lipsise decât un început ca lumea şi nu e vina ei că nu l-a găsit. Cu ce era vinovată că n-a putut-o duce şi ea ceva mai bine, ca toate fetele de la ţară? Cinci ani a fost slujnică, dar nu s-a socotit

scăpătată; ştia că o să treacă şi o să vină şi timpul ei, când va putea începe o altă viaţă. De aceea, răspunse îndată îndemnurilor lui Nikkilä; găsea chiar că-i bine ca bărbatul ei să fie aşa cum era el, bătrân, cu bărbia murdară de zeaima tutunului, ahtiat după rachiu – şi văduv. Totul era cât se poate de bine; nu că era cumva înclinată să se socotească mai prejos de elt altele, dar, după părerea ei, ea şi Nikkilä alcătuiau o pereche tocmai potrivită pentru o fermă ca aceea.

Maija nu încercă totuşi simţământul acesta decât în clipa în care, sigură că va deveni soţie de fermier, se gândi toată săptămâma cum se vor petrece lucrurile în duminica următoare la biserică: …Penjami, fiu al lui Penjami, agricultor, văduv, şi domnişoara Maija Josefina, fiica lui Ştefania… Dar, la biserică, s-a mai adăugat „slujnică la ferma…”; cât despre „domnişoară” nu s-a suflat niciun cuvânt. De altfel, Maija nu avu nevoie de multă vreme ca să-şi dea seama că nu reuşise încă „s-o înceapă de-a binelea”: într-adevăr, după căsătorie, situaţia ei nu se schimbă de loc. Ea îi spunea şi acum „dumneata” soţului, iar fetele o strigau tot Maija, ca şi înainte. Penjami, pe de altă parte, când vorbea de femei nu le spunea decât „babe” şi când! era din cale afară de bine dispus, le spunea „muieri”. Teama ascunsă pe care Maija o încercase când râvnea să devină fermieră mai stăruia şi acum, după ce-şi atinsese scopul. Ce putea să facă decât să tot amâne clipa

când va începe…? Şi chipa aceea trebuia „să fie aşa şi aşa”, dar mereu o amâna pe a doua zi. Odată, făcu o timidă încercare: bruftului pe moaşă ca s-o mai răărească cu vizitele. Dar urmarea a fost că-ntr-o seară, când se întoarse stăpânul, îi făcu o praftură şi urlă: „Dacă nu vă vedeţi de treabă, babelor, vacilor, să vă feriţi din calea mea”. Atunci îşi dădu seama cât de înfricoşător şi de urâcios era bătrânul Penjami şi cât de mult dispreţuia el femeile. În viaţa lui Penjami începutul n-a dat greş; în privinţa asta nu merita decât respect. Îiar moaşa dovedi că nu purta pică lui Maija, bunătatea ei faţă de dânsa crescuse parcă de atunci.

Maija nu reuşea, deci, s-o „înceapă de-a binelea”. Când se oprea pentru o clipă din muncă, se gândea că a îmbătrânit repede, că a intrat în această fenmă oprin uşa din dos… şi colac peste pupăză… acest Penjami, cu obrazul său aprins, pradă beţiei şi care de ani de zile, nu-şi ieşise cât de cât din obiceiurile lui, nestrămutat orice s-ar întâmpla. Şi aici, aproape de ea, erau moaşa şi fetiţele, Fiecare ou toanele ei şi de jur-împrejur, tot satul acesta cenuşiu, care o privea cu zeci de ochi. Are s-o ducă, prin urmare, tot aşa mai departe… În clipele acestea, când rumega asemenea gânduri, părea că rădăcina nasului i se turtea şi mai mult; doi dinţi din faţă îi şi căzuseră. Dacă moare Penjaimi, ce-o să se întâmple cu ea? Moştenitor n-are şi poate nici n-o să aibă?

Dar moştenitorul era, totuşi, pe drum. Ochii urduroşi ai lui Maija, înfundaţi între umerii palizi ai obrajilor, aruncau adesea priviri visătoare în perioada aşteptării. Moştenitorul avea să vină, era sigur; dar la câte o făcea să se gândească cel aşteptat şi câte erau de făcut în întâmpinarea viitorului. Se gândea cum va trebui să îngrijească şi să crească copilul, că va trebui să vegheze cu străşnicie să nu se risipească partea lui de moştenire, oi din contra, să se mărească. Şi de câte ori aceste gânduri stăruitoare puneau stăpânire pe Maija, ea îşi dădea seama cât de şubredă era situaţia ei. Orice strădanie îndreptată spre viitor o apăsa şi-o obosea; când vedea, în închipuire, urmările fericite ale strădaniei ei, îşi dădea seama, îndată, că va trebui să ia hotărâri bine gândite în scopul acesta şi să le ducă la capăt cu destulă tărie. În viaţa sa, Maija suferise mii de neplăceri mărunte, niciodată nu se terminase cu bine un lucru început de ea. Acum avea pe cap pe Eeva şi pe Marke, o stânjenea bătrâneţea lui Penjami, totul, totul. De ce măritişul ei n-a fost asemenea cu măritişul celorlalte fete de la tară? Ar trebui ca, odată şi odată, să ajungem ca omul să nu mai năzuiască nimic.

Dar natura nu asculta de aceste dorinţe, ea îşi urma drumul ei. Caracterul nestrămutat[1], de neîmpăcat, al naturii pe de o parte şi gândul omului, pe de alta – în asta constă drama vieţii

1 Aşchii de lemn care serveau pe vremuri la luminatul caselor.

noastre – se ciocneau şi aici, în locurile acestea neştiute, după cum o floare se dezvoltă potrivit cu speţa sa chiar în ascunzişurile de nepătruns ale celor mai îndepărtate păduri. Când se apropie ora naşterii, povara chinuitoare a tuturor acestor griji încetă, pentru o clipă, s-o a-pese pe Maija. I se păru atunci că-i aproape fericită. Ceilalţi, Eeva, Marke, Penjami şi moaşa, facă ce vor.

În bucătăria lui Ollila ardea o luminare şi trei bărbaţi stăteau în jurul unei mese, la lumina ei galbenă. Moş Ollila împlinea aproape şaptezeci de ani; avea obrazul spân, dar sub bărbie, de la o ureche la alta, îi creştea o barbă albă şi deasă ca lâna. Vorbea în dialectul din Kokemăki. Cu ceafa şi pieptul ţepene, era totdeauna plin de demnitate, chiar şi atunci când dădea drumul pe gât la câte un păhărel; când Penjami Nikkila se cam întrecea cu gluma şi căuta să-şi bată joc de el, moşul îi închidea gura, liniştit, fără să se clintească, şi Penjami nu mai avea curajul să-i caute gâlceavă. Căci lângă bătirân stătea, tot aşa de ţeapăn şi nemişcat, fiul său Fransu, un vlăjgan chefliu de vreo treizeci de ani, cu părul tăiat drept la ceafă. Fransu spunea din când în când câteva cuvinte, cu o mutră serioasă, fără să zâmbească vreodată. Dacă făcea şi el o observaţie personală, această observaţie întărea totdeauna cele spuse de tata. Beau vârtos, dar fără să se îmbete, în tovărăşia lor, Penjami părea să fie o simplă păpuşă, el care era un despot acasă, la Nikkilä.

Luminarea era pe sfârşite şi puterile lui Penjami Nikkilä la fel. „S-ar spune că nu ţii mai mult decât o luminare”, zise moş Ollila, care începea să se însufleţească, în timp ce lui Penjami i se muiau balamalele.

„Degeaba te-ai supărat pe mine, că nu ţi-am dat bani, nu ştiam cum stai cu afacerile, spune-mi, te rog, de ce dracu’ te-ai mai însurat o dată”.

Cu mintea sa de beţivan, Penjami îşi dădea seama, totuşi, cât de străini îi erau oamenii aceştia şi cât erau de puternici, – supărător de puternici faţă de el. I se părea că el însuşi şi ferma sa sunt pe oale să-ncapă în mâinile lor, fără ca ei să dorească măcar acest lucru. Deodată, Penjami simţi cum i zise urcă sângele la cap şi se ridică ca şi cum ar fi avut de făcut nu ştiu ce treabă. Dar atunci se sculă şi bătrânul şi spuse:

— Ei, bine, vecine, trebuie să te-ntorci acasă, la nevastă, mi se pare că e gata să-ţi facă un copil.

Moşul şi Fransu îl petrecură. Penjami se găsi deodată singur în curtea întunecoasă şi se-ndreptă cu paşi mărunţi spre celălalt capăt al satului. Ochii săi străpungeau întunecimea fără să clipească, şi cum băutura îi amorţise grijile sale zilnice, nu mai vedea decât liniile mari, simple, ale vieţii şi halul de plâns în care se afla. Cu pământul acesta, cu cerul acesta şi cu oamenii aceştia din Kokemäki, nu faci nimic dacă te porţi rău. Cu alţii, se poate. E groaznic când te gândeşti că sunt unele lucruri cu care nu te poţi purta urât şi de care nu poţi nici

să scapi. Bătrânul Penjami era frământat de gândul acesta, care nu-l lăsa o clipă, anume că sunt unele lucruri cărora trebuie să le dai un pic de respect.

Se aşează, mormăind, pe marginea drumului.

Ardea masalaua prinsă la locul ei şi la lumina f) e care o împrăştia în casa lui Nikkilä, se puteau zări două fetiţe, cu păr roş, Eeva, cea mai mare, şi Marke, mezina. Amândouă se născuseră din a doua căsătorie a lui Penjami, erau singurele supravieţuitoare şi semănau leit cu răposata lor» mamă. Aveau înfăţişarea mohorâtă, nu-şi vorbeau, deşi mai totdeauna voiau să fie împreună. În seara aceasta parcă se apropiară mai mult decât altă dată, căci mai tot timpul putură să şi-l petreacă în voie, în fosta lor cameră de copii. Când stăpânul nu era acasă, şi nici stăpâna, slugile găseau momentul cel mai prielnic pentru spălatul rufelor şi distilarea rachiului. Numai greierii ţârâiau ascunşi în crăpăturile sobei, iar masalaua pâlpâia, pârâia, se răsucea într-un fel misterios, prefăcându-se în scrum. Stând foarte aproape de lumină, Marke mormăia catehismul, puţin mai departe Eeva lucra la vârtelniţă. Când se oprea ca să bage firul în igliţă, sora sa lăsa cititul, parcă ar fi avut poftă să-i spună ceva; dar Eeva punea iar roata în mişcare, îşi muia degetul şi îşi vedea mai departe de treabă. Marke era un copil încă, nu urmaşe catehismul, pe când Eeva era aproape un om mare.

Ceea ce le pătrunde în suflet sunt numai măruntele întâmplări ale vieţii lor şi a celor din preajma lor. Când vremea frumoasă se apropie de sfârşit şi se aprind seara masalale, înseamnă că iarna bate la uşă. Şi asta se repetă din an în an, fără încetare; fetiţele se fac tot mai mari şi îşi dau seama de asta. Mama le-a murit acum un an, toamna, cam pe vremea asta; şi acum a venit Maija şi stă ca la ea acasă, umblă în voie prin bucătărie şi hambare; în clipa de faţă e în baia de aburi, gata să nască; iar tata e totdeauna beat1.

Anul care urmă după moartea mamei fu cel mai plăcut pentru copii; tata lipsea tot timpul de acasă şi nu-i burduşea cum o burduşea pe mama. Eeva avea cheile pe mâna ei şi le păstra bine, aşa ca moaşa să nu poată ciupi mare lucru, cu toate că-şi vâra nasul peste tot. Moaşa îl tutuia pe tata şi nu-i era frica de el, chiar când era supărat.

Marke puse cartea ei, lungă şi îngustă, pe genunchi şi încercă să intre în vorbă cu soră-sa:

— Unde-o fi tata?

— O fi la Ollila.

— De ce Loviisa se vâră peste tot? Şi cine-i: ea ca să stea de vorbă cu tata şi să râdă cu el?

— Au fost logodiţi pe vremuri.

— Dar de ce mai vine la noi când Maija e aici? Şi de ce Maija poate să stea la noi cât vrea?

— Ea e stăpâna.

— Mama era doar stăpână.

— Da, dar acuma e Maija, şi-o să aibă un copil, ştii bine.

— Cum o să-l aibă? Şi de ce în baie?

— Întreab-o!

— Şi tu, când ai să ai un copil?

— Ehei! La sfântu Aşteaptă, răspunse Eeva, zâmbind obosită.

Apoi se ridică, îşi aranjă vârtelniţa, căscă şi îşi netezi părul.

Fetiţele lui Nikkilä, cu ochii mici, cu părul roşu, părăsite de toţi, se plictisiră şi începură să se pregătească de culcare. Cele două femei întârziau în baie, Penjami hoinărea prin sat. Aceste trei grupuri de fiinţe omeneşti se fereau, fiecare, de celelalte, în această tristă seară de toamnă, fără să-şi dea seama, desigur.

Afară se auzeau din când în când zbieretele vreunui servitor beat, care umbla alăturea de drum. Eeva stinse masai a-ua, astupă hornul şi se întinse pe patul scârţâitor, acolo în colţ, lângă sobă, unde Marke o şi aştepta să se lipească strâns de ea. Eeva o lăsa, deşi nu-i făcea prea multă plăcere.

Se auziră în vestibul paşii grăbiţi ai moaşei. Ea alergă o clipă prin cameră şi prin bucătărie, deschise chiar şi uşa odăii mari şi se depărtă. Copilul se născuse deja, era spălat şi înfăşurat. În timp ce moaşa se ducea să caute coşuleţul, mama făcu cu mâna semnul crucii pe pieptul sugarului şi

murmură o formulă magică, amestecată cu o binecuvântare. Apoi se culcă iar, suspinând, cu simţământul firesc de fericire şi oboseală sufletească şi trupească. În clipa aceasta, când scăpase de teamă şi de chinurile naşterii, putea să stea, un timp, singură cu feciorul ei, în liniştea băii de aburi.

O misterioasă fiinţă omenească în vârstă de o oră scâncea în fundul unui coşuleţ, în baia de aburi a lui Nikkilä; era sâmbătă, în noaptea sfântului Mihai, într-un ţinut îndepărtat şi necunoscut, şaizeci de ani înaintea răscoalei. Nu c-a clipa cea mai potrivită de naştere – dar nici cea mai nepotrivită; împrejurările erau cu totul normale. În odaia cea mare, Eeva se trezi mai întâi când auzi pe tatăl său cum se apropie, cu paşi apăsaţi, de pat; apoi se trezi din nou când Penjami drăcui ceva şi când un glas înciudat din patul de lângă uşă bolborosi: itlsprăveşte odată cu bombănitul ăsta, moşneag ursuz, că de nu, mă scol acuşi şi-o să vezi cum o să-ţi tacă gura”. Era A apeli, sluga, care venise şi el târziu. Bătrânul tăcu o clipă, aypoi se ridică şi se duse mormăind în vestibul, unde fu auzit chemând-o pe Loviisa. Micul argat rânjea în patul său. Toate acestea, Eeva le auzea foarte bine şi nu era ceva neobişnuit pentru ea. Marke nu auzea nimic, ea continua să doarmă adânc, strângând-o pe Eeva şi închipuindu-şi poate, în vis, că Eeva era mama ei.

Pentru anumite motive, Maija sperase tot

timpul că va avea un băiat şi, după naştere, încercase gravele simţăminte pe care le trezeşte firea. După aceea, însă, îşi făcu loc atotputernicia vieţii de fiecare zi; şi atunci naşterea unui copil nu mai era decât un lucru pe care oamenii de treabă îl primesc fără murmur şi-l îndură cu răbdare, urmarea unor accidente pe care viaţa le aduce cu sine, sub o formă sau alta, şi care face ca traiul oamenilor să devină cenuşiu, puţin apăsător. Dacă copilul moare de timpuriu, acesta e un fapt mai îmbucurător decât naşterea lui. Mama va vărsa, desigur, câteva lacrimi, dar va mărturisi cinstit că sunt lacrimi de bucurie.

Şi când copilul nu se afla în preajma ei, Maija se gândea într-una că-i în interesul ei ca feciorul să-i trăiască. Se gândea deseori că Penjami nu se sinchisea de copil; se născuseră atunci1 noi simţăminte în inima lui Maija pentru bărbatul său. Începură să se manifeste chiar în cuvintele pe care le schimbau soţii între ei. Maija încerca să dea cuvintelor acelaşi ton cald şi şăgalnic de pe vremea logodnei, dar i se întâmplia totuşi, când se aflau între patru ochi şi-l tutuia ¡pe Peniami fără sfială, să i se pară că a făcut o glumă reuşită. Felul acesta de a se purta părea, de altfel, să aibă o anumită urmare: Maija simţea că-i sporeşte demnitatea şi autoritatea.

Atâta timp cât micul Jussi nu învăţase încă să se mişte singur, zilele sale se scurgeau toate la fel. Într-un colţ, lângă sobă, era un leagăn vechi într-o

stare de plâns. În amurg, omuleţul de doi ani stătea întins în leagăn, cu picioarele în poala surorii sale vitrege, Marke, care se aşeza de-a curmezişul leagănului. Cioturile, care ieşeau din scândurile podelei vechi, făceau să scârţâie asurzitor leagănul, pe care Marke îl mişca cântând, scârbită. Piciul nu voia să doarmă. În fiecare clipă încerca să se scoale şi o striga pe mama, dar Marke îl împingea de fiecare dată înapoi. Îl tulbura întunericul crescând, înţepăturile puricilor şi ale ploşniţelor. i într-o seară, când copilul se sculă ţi o înd pentru a suta oară, Marke se ridică încetişor, îl luă la piept punându-i picioarele strâmbe pe braţe, şi-l duse la fereastră, unde mai întârzia puţin lumina zilei. Copilul se mai linişti, uitându-se la umbrele care se fugăreau, în amurg, în jurul fântânii şi al grajdului. Apoi, începu să scâncească încet şi fără oprire. Afară, cineva trânti o uşă, în casă cânta greierul, prieten credincios al cocioabelor de pe vremuri, atunci când se lumina încă cu masalaua. Marke îşi pierdu din ce în ce mai mult răbdarea. Stând la fereastră, se uita, cu o totală nepăsare, la trăsăturile şterse ale copilului, umflat de plâns, E fiul lui Maija şi tatăl ei e şi tatăl acestui băiat…

Atunci intrară în odiaie A apeli şi Kustaa, micul argat. Aproape de poarta cea mare, îl văzu pe Mastomăki, zilierul, îndepărtându-se. În pridvor răsunau paşii lui Maija, care se îndrepta spre bucătărie. Se lăsa noaptea.

După ce A apeli îşi scoase halatul de aba şi îşi puse mănuşile de lucru şi cizmele ude pe prichiciul sobei, luă un pachet de masalale, căută un chibrit, îl frecă de perete şi le aprinse.

Copilul nu mai scâncea, ci clipcă numai din ochi. Era frânt de oboseală, dar îndată ce încerca cineva să-l pună în leagăn, scotea nişte ţipete asurzitoare. A apeli se apucă să meşterească ceva la sanie. Kustaa pirotea pe bancă; el nu făcea nimic dacă nu primea poruncă. Maija intră şi ea în odaie, îl luă pe Jussi în braţe şi-i dădu sân, plimbându-se încolo şi încoace. Jussi sugea, deşi avea mai mult de doi ani; nu fusese încă înţărcat.

Maija se pricepea s-o facă pe stăpâna casei. Le porunci lui Kustaa şi lui Marke să citească catehismul. Băiatul luă repede cartea, dar Marke se lăsă mai greu. „Lasă că vine tat-tu, ai să vezi tu”, ameninţă Maija.

Kustaa psalmodia de zor: „Răspuns: bătrânul Adam care sălăşluieşte încă în noi1 în fiecare zi… a a… cu căinţă şi pocăinţă… a a… şi cu toate poftele vinovate… a a… trebuie să fie înecat şi… şi ffecare zi să înalţe…”, când deodată A apeli, având nevoie de mai multă lumină pentru a potrivi un cep, îi strigă: „Băiete, vino-ncoa’ să-mi luminezi puţin!”

Nu se auzea decât şuierat de rindea, scârţâit de vârtelniţă, silabisirea groaie a catehismului. Deodată, intră Penjami cu un pachet de masalale sub braţ şi le potrivi1 în tăcere; fusese cumpătat

toată ziua şi în astfel de împrejurări el se impunea mai mult celoflalţi.

Câteva ore mai târziu, oamenii aceştia, de vârste atât de deosebite, se scufundară cu toţii în somn. În jur suspina imensa noapte întunecoasă a pustietăţilor, singura fiinţă neadormită care privea la oamenii aceştia buimăciţi şi chinuiţi, zvârliţi încolo şi încoace, pe oceanul timpului. Era în apropierea anului 1860, la începutul unei perioade grele de urmări; dar niciuna din aceste fiinţe omeneşti, adunate laolaltă, n-avea urechi să prindă măcar ţârâitul greierului din casă. Şapte piepturi care respirau, înghiţeau şi dădeau afară partea lor din aerul cuprins în odaie.

Cea mai tânără respiraţie abia se auzea. Micul Jussi sfârşi prin a adormi la pieptul mamei, care-l întinse apoi în leagănul împuţit. Trupul mititel se odihnea acolo, mădular cu mădular, plutind şi el, neştiutor, pe oceanul timpului, către vremea bărbăţiei, care e încă departe, către bătrâneţe, care e încă mai departe, către moartea necunoscută nimănui, după care totul va fi ca şi mai înainte: ţărmul acestui ocean al timpului va fi mereu ascuns vederii noastre. Era acolo un boţ de carne, puţin sânge şi nişte oase. Dar drumul spre moarte al acestui mic ghemotoc era chinuit încă de la începutul său. În ţesătura nevăzută a fragedelor mădulare se vedea de pe acum ceva, care te făcea să prevezi rezultatul: picioare uşor răscrăcănate şi umflături pe craniu. Şi când

întunericul se îngroşa, o ploşniţă părăsea colţul leagănului şi se strecura, cu o sprinteneală de necrezut, de-a lungul cearşafului, până ce găsea ce căuta.

Toate întâmplările acestea trimiteau neîncetat veşti noi în celulele delicate ale creierului. Când veştile deveniră mai stăruitoare, un glas începu să răsune parcă de departe, amestecându-se în activitatea secretă a creierilor tuturor celorlalţi. Dar numai un singur creier îi dădu atenţie. Frecându-şi ochii înroşiţi şi scărpinându-se, Maija se sculă de lângă bărbatul său, care sforăia, şi se duse să-l legene pe micuţul Jussi.

Dar copilaşul era nemulţumit, el ţipa mai tare, frământându-se. Atunci Maija, cu gesturi nerăbdătoare, se aplecă peste leagăn şi-i dădu sânul. Când va veni oare ziua înţărcării? Maija se simţea obosită, scârbită, când în puterea nopţii simţea cum copilul îi suge seva slabă din piept. Va fi greu. Ferma era înglodată în datorii.

Copilul se linişti o clipă şi mii de acţiuni din afară şi din lăuntru îşi urmau opera lor ca să transforme încet-încet mica vietate într-o fiinţă omenească. Maija se lungi, suspinând, lângă Penjami. Kustaa visa cu glas tare. Apoi, în tăcerea în care recăzu totul, nu se mai auzeau decât respiraţiile. Pe prichiciul sobei un greier rodea coperta catehismului.

Vremurile acestea nu lăsară în sufletul lui

Jussi decât unele impresii senzoriale: sclipiri de soare sau de lună pe podea, sau sfârâiturile masalalei în flăcări. Odată, îi rămase în amintire o seară de Crăciun: găteli, podeaua acoperită de paie, lumânări, cântece. Dar cel dintâi mănunchi de amintiri, care i se înfipse în memorie cu o putere de neînţeles, fu acesta.

Se afla singur într-o odaie spaţioasă. La ora aceea n-ar fi avut poftă să se ducă nicăieri. Fusese de curând în bucătărie şi mama îi dăduse o jumătate ceaşcă de cafea. Se spunea că are aproape şase ani. Se făcuse băiat mare. Stând pe podea, privea dus pe gânduri fereastra, pervazul. Deodată, parcă s-ar fi oprit nu ştiu ce în faţa lui, sau parcă ar fi văzut pentru întâia oară un lucru care existase de-ntotdeauna. Era sâmbătă, duminică, marţi…?

Se auzi un zgomot în pridvor; nu trecu mult şi sosi Penjami – tata. Bătrânul Penjami şi micuţul Jussi se găsiră deodată faţă în faţă şi între ei se înnodă, fără voia lor, o rapidă legătură inconştientă. Parcă o fiinţă ascunsă, nevăzută, se frământa în sinea lui Penjami şi ar fi zărit, după ce stătuse un timp la pândă, apropiindu-se un vânat neobişnuit. Trebuia să-i joace o festă copilului. Se uită la el zâmbind, îl ridică în braţe şi-l aşează pe prichiciul sobei. Avea în buzunare nişte napi fierţi. Luă unul şi-l întinse băiatului, poruncindu-i să muşte. El ascultă, fără să-şi dea seama dacă-i făcea plăcere sau nu. Simţea mirosul cunoscut de

rachiu şi tutun, vedea obrazul bărbos al lui Penjami şi ochii săi mici atât de-aproape de el, cum nu-i mai văzuse niciodată; chiar în dreptul ochilor lui, aproape de tot. O fiinţă cam înspăimântătoare tatăl lui…

El zâmbea într-una şi-şi bătea capul să născocească ceva. Deodată, scoase ghemotocul de tutun din gură şi, în chip de glumă, îl vârî între buzele băiatului. Copilul nu îndrăzni să se împotrivească, nici să-l lovească; plânsul îi schimonosea faţa. Bătrânul Penjami, îmbuibat de alcool, nu încerca decât o plăcere searbădă. „E broscoiul lui Maija…” Şi se deşteptă în el deodată o dorinţă brutală de a-i face rău şi Marjei. Nu-şi mai aducea bine aminte dacă-i mai trăsese vreodată vreo chelfăneală zdravănă. Când ai ajuns la a treia nevastă, nu poţi să-ţi aduci aminte ce şi cât i-ai dat fiecăreia.

Maija intră în clipa când Penjami strecura cu forţa între buzele copilului un deget muiat în zeamă de tutun. Ea se apropie ca să dea jos băiatul şi-l întrebă:

— Ce faci aici, iar te-ai îmbătat?

Cu glasul său ţipător, străbătut de o mânie reţinută, Penjami îi aruncă în obraz un şuierător:

— Lasă-mă-n pace, muiere! şi o împinse pe Maija la o parte.

— Beţivanule, nemernicule, de unde crezi c-ai să iei bani ca să mai tragi la măsea şi de-acu înainte? Lasă copilul în pace!

— Tacă-ţi gura, vacă îndrăcită! strigă Penjami, întorcându-se brusc spre Maija.

Jusii sări jos de pe prichici şi se lovi tare la călcâie de podea; ştergându-se pe gură, o zbughi în curte. Se lăsa amurgul. Intră pe poartă Taavetti, bărbatul moaşei, purtând sub braţ o balercuţă din scoarţă de copac şi ţinându-şi buzele strânse, ca miopii.

— E acasă tata? întrebă el cu glasul dogit.

Jussi1 nu răspunse. În mintea lui Taavetti, figura micului Jussi se întipări ca o figură de ştrengar. Taavetti aducea tutun stăpânului din Nikkilä, al cărui tutun fusese distrus de ger. După o clipă, Jussi se strecură, pe furiş, în odaia cea mare.

— Nimic de zis, ai o nevastă de treabă, declară Penjami, deschizând balerca cu tutun pe genunchi. Îţi cunosc baba mai bine decât tine, nu-i aşa?

— Da, tu ştii o mulţime de lucruri. Ia spune-mi, ce crezi tu, din ce-o să trăim noi la iarnă?

— Nu de asta îmi arde mie acuma, mă gândeam la nevastă-ta. I-ai dat vreodată o bătaie ca lumea?

Maija intră în sală. Penjami îi aruncă o privire şi-i zări în aceeaşi clipă şi pe Jussi.

— Uite broscoiul, iar a venit, hai să-i dau puţin tutun.

Îşi mai îndulcise puţin glasul, aşa că Jussi nu

se dădu prea mult îndărăt. Maija ieşi trântind uşa.

— Ce? Mă duc să… tună Penjami, sculându-se.

Nu ieşi totuşi după ea, ci se lăsă să cadă pe o bancă, cu aerul supărat. Taavetti continuă:

— Da, da, la iarnă săracii or să vadă pe dracu'… tu ai să mai găseşti, desigur, puţină secară.

— Las c-o să fie bine, nu te mai văieta… hai să bem un păhărel, îl întrerupse Penjami.

Taavetti îi ascultă sfatul; un păhărel nu se poate refuza, cu toate că nu-i plăcut să nu-l auzi şi pe Penjami plângându-se de recolta proastă.

Această serie de întâmplări rămaseră atât de bine întipărite în memoria lui Jussi, încât, cu zeci de ani mai târziu, seara aceasta îi va reînvia în minte cu o rară limpezime.

În aceeaşi seară, copiii moaşei veniră şi ei la Nikkilä. Jusi i se purtă rău cu ei; scuipă după băiat şi când acesta se plânse, Jussi era cât pe-aci să fie bine scărmănat. Atmosfera continuă să fie cam tulbure toată seara, ba chiar puţin îngheţată. Mai târziu, Loviisa veni să-şi caute bărbatul. Taavetti era aşa de ameţit, că a trebuit să fie dus de braţ. Loviisa găsea cu totul firesc ca să-şi ţie bărbatul sub papuc; ei nu-i păsa că lumea observă lucrul acesta şi puţin se sinchisea de ce se vorbea pe seama ei. La ei acasă nu se ştia de foame atâta timp cât Loviisa era în picioare.

În epoca aceea, ordinea firească începuse să se clatine. Cel dintâi din anii grei de mizerie – ce urmau să vină – se abătu asupra unor vaste întinderi din Finlanda. Dar locuitorii îndepărtatului sat se lăsau legănaţi încă de valurile oceanului timpului pe vremea aceea – nu mult după 1860 – deşi perspectivele erau destul de întunecate.

În cursul acelor ani, care au premers anilor marii foamete, putea fi văzut şi Jussi al lui Maija Nikkilä în droaia de copii care se învârteau pe drumurile din Harjakangas. Avea un cap mare pe un gât subţire; de sub rochiţă i se vedeau picioarele strâmbe. Ţinea gura totdeauna pe jumătate deschisă şi ochii lui mici, puţin aspri, priveau adesea în jurul lor fără să clipească.

Un colnic stâncos cu numeroase crăpături pătrundea până-n inima satului. Era Sikomäki, păşune comună pentru porci şi în acelaşi timp locul de joacă preferat al copiilor de prin împrejurimi. Pe coastă se găsea o cocioabă dărăpănată, câţiva meri şi, ici şi colo, nişte scoruşi mari. În cocioabă alergau încolo şi încoace o spuză de copii, fraţi şi surori, care deveniră mai târziu celebrii fraţi din Sikomäki; băieţii se făcură vagabonzi şi bătăuşi, fetele făcură cam de toate, vrute şi nevrute. Apoi, mai erau şi copiii de la fermele din Husari şi Pelttari, doi copii ai moaşei şi Jussi din Nikkilä.

Îmbrăcămintea băieţilor nu prea se deosebea

de aceea a fetelor. Până la zece ani, băieţii purtau, şi ei, rochii largi, fără cordon. În anotimpurile călduroase, băieţii mai mici de cinci ani umblau numai în cămaşă, cu părul lung în bătaia vântului. Băieţii erau tunşi drept la ceafă; de departe se părea că poartă o ceaşcă

3 – Sfântă mizerie răsturnată în cap. Când se căţărau pe scoruşi şi rămâneau agăţaţi de o creangă cu capul în jos, ceaşca se spărgea şi devenea o coamă încurcată. În unele seri limpezi din septembrie se putea vedea sub câte un scoruş o ceată de copii jucându-se, în timp ce, pe drum, liniştea era tulburată de tropăitul moaşei, care se întorcea acasă de la Nikkilä sau de paşii măsuraţi ai moşului Ollila, care înainta drept ca o lumânare.

Copiii duceau o viaţă sălbatică, dar o trăiau din plin; în fiecare seară se termina un ciclu complet şi bogat în întâmplări. Bogăţie, care dădu naştere, mai târziu, iluziei că această perioadă a fost mult mai lungă decât altele care i-au urmat, deşi aveau aceeaşi durată în timp. Ei puteau să-şi apropie, fără a fi împiedicaţi de nimeni, tot ceea ce cerul şi pământul oferea simţurilor lor treze şi inteligenţei lor în plină dezvoltare.

O lume nesfârşită se-ntindea pretutindeni, deasupra şi în jurul lor 1 lumea oamenilor mari. De această lume erau legate câmpiile şi ţarinile, locuinţele şi chiar animalele. Pretutindeni, în aceste lucruri, se ascundeau intenţiile celor mari şi copiii erau şi ei siliţi să slujească acestor

intenţii, îndată ce căpătau destulă putere ca s-o facă. Oamenii mari umblau pe drum, mergeau la câmp cu scule, se întorceau, erau de obicei serioşi, adesea beţi, şi totdeauna de o neînţeleasă nepăsare faţă de tot ce era important în ochii copiilor.

Niciodată un adult nu urca până la Sikomăki. Oamenii mari constituiau una din enigmele cele mai misterioase ale creaţiei; le inspirau şi teamă, pentru că din când în când le aplicau câte o corecţie. Corecţia putea să ia felurite forme: te trăgea de păr, te smucea de o mină, te lovea cu o bâtă, cu o curea sau cu un pantof. Era singura împrejurare în care un om mare dădea, o clipă, toată atenţia sa copiilor – singura ocazie când un băieţaş putea să ofere o mică distracţie unui om mare.

3*

De pildă, în seara zilelor de sărbătoare, când sătenii stăteau de vorbă în curte despre treburile lor şi când cei mici se jucau făcând gălăgie, se întâmpla ca unui tată să-i vie pofta să aplice o corecţie băiatului său. Şi atunci se putea vedea câtă plăcere le face celorlalţi că un copil era bătut la cur; ieşea atunci la iveală, cât se poate de vădit, un fel de dulce înţelegere între oamenii mari. Se putea chiar întâmpla ca ceilalţi oameni să arunce, câteva cuvinte drăguţe celui care a primit corecţia. Apoi adulţii se îmbiau la tutun, mestecau, scuipau şi deveneau din nou ţepeni. Adevăraţii

oameni mari nu erau decât bărbaţii şi câteva femei. Celelalte femei – „babele” – făceau şi ele parte din lumea celor mari, dar în alt fel decât bărbaţii. Când beau cafea, li se părea că fac un lucru oprit, ca şi atunci când se întâmpla să fie şi ele puţin mai gureşe. Aveau ele micile lor şiretlicuri, pe care le urzeau în ascuns faţă de bărbaţii lor, dar tot ele făceau mare caz când ei se supărau din cauza asta. Era în firea unui adevărat bărbat să observe din când în când asemenea lucruri şi să dea o mică lecţie nevestei sale, cu toate că nu le venea să-şi vâre nasul şi să scormonească peste tot. Adevărata virilitate era ceva care părea că vine din regiunea brâului, din locul în care se vedea cămaşa şi cureaua de piele. Un pantalon cu o curea, care cădea puţin în faţă şi în spate era primul semn al virilităţii complete. Îndată ce-ajungea vârsta ca să şi-o afirme, bărbatul putea fuma, putea bea rachiu, putea să umble după fete, să spună porcării şi, vorbind de copii, să-i facă de ştrengari şi puşti. Intre rochie şi pantaloni cu curea era timpul nădragilor scurţi, cu vestă, perioadă în care li se spunea copiilor „mucoşi” sau, mai drăguţ, „băieţandri”. Evenimentul cel mai de seamă din această perioadă era cursul catehismului. Cuminecătura constituia un eveniment destul de ciudat şi în lumea oamenilor mari, aducând oarecum cu naşterea unui copil. După ce se termina instrucţia religioasă, o prăpastie se deschidea între cel

iniţiat pentru botez şi lumea copiilor. Acesta se va strecura în curând în universul misterios al adulţilor, univers care inspira teamă şi era admirat în acelaşi timp. Când cei rămaşi dincoace de prăpastie îl întrebau despre unele treburi mai secrete ale celor mari, el zâmbea, cam batjocoritor şi dădea nişte răspunsuri greu de înţeles.

Dar câteva din aceste secrete pătrundeau totuşi în cercul din Sikomăki. Se descoperea mai întâi ce deosebiri sunt între bărbat şi femeie, închipuirea venea în ajutorul intuiţiei; se puneau la cale multe jocuri, în care jucătorii pufneau de râs la început, ca până la urmă să-şi piardă răsuflarea. Cel mai înspăimântător lucru era să te gândeşti că aceste jocuri secrete puteau să ajungă la urechea adulţilor. Deoarece în bandă erau şi copii care abia învăţau să vorbească, trebuia, mai întâi, ca aceştia să fie alungaţi. Se întâmpla de multe ori ca unul din broscoii ăştia de trei ani să alerge, urlând, acasă şi ca mama lui să vie enervată ca să-şi dea seama ce i s-a făcut feciorului ei. Atunci jocul se întrerupea şi nu putea să-nceapă iar decât abia mult mai târziu…

Dar dacă nimeni nu-l tulbura, jocul acesta excitant ţinea mult şi bine, şi copiii se întorceau acasă târziu de tot, ca să scape de chelfăneală. Chelfăneala o mâncau uneori, dar alteori se întâmpla să vină acasă şi să le fie cât se poate de plăcut: tata lipsea şi mama era la o vecină, unde lua cafeaua.

Jussi trecu prin toate aceste experienţe până la vârsta de nouă ani. Mai târziu, între douăzeci şi treizeci de ani, îşi aducea adesea aminte de vremurile de altă dată din Sikomăki; intrară cu totul în negura trecutului abia după căsătoria sa. Şi când, la rândul lui, avu şi el copii, niciodată în viaţa lui, nici în treacăt măcar, nu şi-i putea închipui jucând vreunul din jocurile de la Sikomăki.

Petrecerile astea luară sfârşit când Jussi împlini nouă ani. În vara aceea şi alte multe jocuri încetară în jurul miilor de lacuri. Oamenii citeau pe coperta almanahului cifrele 1, 8, 6, 6; ba erau unii care ştiau să spună o mie opt sute şaizeci şi şase.

În vara aceea a plouat, a plouat fără încetare. Începând de la sfântul Iacob, n-a trecut nicio zi, fără să toarne din cer pe drumurile noroioase şi câmpiile clisoase. Bătrânii se văietau, cei tineri rămâneau multă vreme tăcuţi fără să scoată o vorbă; copiii aruncau priviri abătute prin geamurile aburite, parcă ghicind că niciodată nu se vor mai întoarce pe vechile locuri de joacă. Când se strecura vreunul afară, îl izbea un vânt tăios şi picăturile de ploaie îi pătrundeau prin rochiţa subţire până la piele; degetele groase de la picioare începeau să se înroşească şi trebuia să se întoarcă, în grabă, la căldura din casă.

Grijile care începeau să copleşească pe cei! mari – şi li se puteau citi pe faţă – se oglindeau şi

în sufletul plăpând al copiilor; oamenii duceau dorul zilelor luminoase, zilele în care se putea recolta şi semăna. Copiii cei mari stăteau – fără să ştie de ce – mai liniştiţi ca de-obicei, urmărind cu privirea pe cei mari, ocupaţi – între două averse – să bage în pod grâul care începea să încolţească şi să scoată cartofii din pământul noroios sau, cu cizmele pline de humă până la genunchi, să încerce, zadarnic, să semene secară… În toamna aceea Penjami Nikkilä – şi Maija la fel – nu avură decât două zile de fericire, când Penjami se duse la Tampere. Deoarece secara de la fermă nu era bună de loc pentru sămânţă, au adunat toate vitele de prisos şi le-au vândut ca să-şi cumpere seminţe bune. La înapoiere, Penjami aduse seminţe, dar prea puţine. În schimb, veni pentru prima dată cu rachiu de fabrică şi cu cea dintâi datorie făcută la negustor. Din aceste grăunţe, care nu le ajungeau, Maija reuşi să mai ia şi ea, în ascuns, câţiva pumni, pe care i-a schimbat, la lingerească, cu câteva boabe de cafea. Dar Penjami îşi dete seama de lipsă şi a urmat o ceartă care a durat două zile întregi, întreruptă din când în când şi de câte o ciomăgeală.

Toamna şi apoi iarna trecură grăbite peste mohorâtele şi sărăcăcioasele ogoare de secară. O bună parte din păra întul lui Penjami nu văzu sămânţă de loc şi începând încă dinaintea Crăciunului, pâinea se făcea cu mai mult de jumătate tărâţe. De la sărbătoarea celor patruzeci

de sfinţi nu mai rămaseră la fermă dintre bărbaţi decât Penjami şi Jussi. Munca câmpului fusese încredinţată la doi plugari clăcaşi.

În mijlocul pădurilor dese, oamenii aceştia – nu se vorbea încă de „poporul finlandez” – siliţi de greutăţi din ce în ce mai numeroase, munceau din răsputeri, săptămână după săptămână şi lună de lună. Iunie fusese atât de friguros, că dacă un ţăran din Harjakangas ieşea pe la vreo trei dimineaţa, putea zări în lumina blândă şi înceţoşată zăpada pe coaste la Sikomăki, pe întinderea lacului o pojghiţă subţire de gheaţă strălucitoare şi pe ogoare, secara îngălbenită şi învălmăşită. Veni şi sfântul Ioan; săptămânile ce urmară, cu frumuseţea lor neaşteptată şi îmbătătoare, erau asemenea dorinţei premature şi rău prevestitoare a unui bolnav care vrea să se scoale din pat. Veniră apoi cele dintâi zile ale lui septembrie, dimineţile cu zâmbetul lor luminos, care păreau să răspundă privirilor înnebunite ale oamenilor: „De ce vă miraţi? Nu vedeţi că sunt dimineţi de sărbătoare? Intrăm într-o perioadă nouă”.

Ca pentru a mări această impresie solemnă, natura dărui, una după alta, trei frumoase dimineţi cu promoroacă, deşi una ar fi fost de ajuns. Oamenii, care umblau pe drumeagurile înguste ale satului, păreau curios de mici. Penjami Nikkilä putea fi zărit adesea păşind pe drum, cumpătat – ca niciodată – şi comic de serios. Pe

câmpiile din Husari se vedeau oamenii dedându-se la treburi, de care în alte timpuri şi-ar fi bătut joc: coseau secara rară şi adunau cu grebla, apoi, grămezi mici de paie. Dar acum Penjami trecea respectuos pe lângă oameni şi le dădea bineţe cu o voce gravă, mai-mai să-i vină şi lacrimile.

După lungi pregătiri, care fuseseră ca un fel de ameninţări anticipate – deşi lăsau totuşi câteva licăriri de speranţă – marele musafir venise în sfârşit în persoană şi scăpase pe oameni de speranţele lor enervante. În satul Harjakangas moşul Ollila era singurul a cărui ţarină mai dăduse ceva. El nu dete importantă deosebită faptului şi se mulţumea să-şi spună, în barbă, cu glasul său gros:

— Ce-i mai al dracului din toate e că nu se poate desprinde scoarţa de pe copaci înainte de primăvară!

Era în amurgul ultimului ajun de Crăciun pe care familia lui Nikkilä avea să-l mai petreacă împreună. Chiar şi în apropierea sărbătorilor, bărbaţii mai aveau de făcut unele treburi mărunte; mai ales în ajun de Crăciun era treabă berechet până seara târziu, pentru că nimeni nu voia să se gândească că-i sărbătoare înainte ca întunericul să-l silească să intre în casă. De astă dată, în mod deosebit, oamenii aceştia încercau din instinct să nu se gândească de loc la Crăciunul care bătea la uşă. Nimeni nu se grăbea să se în>tâlnească cu ceilalţi, ca în orice zi de sărbătoare. Neştiutori, cu

înfăţişarea lor grosolană, oamenii aceştia aveau însă un suflet, făurit şi cioplit de-a lungul a numeroase generaţii, de o natură melancolică şi misterioasă; în seara ceea care cobora din ce în ce mai întunecată mulţi credeau că aud fâlfâitul aripilor de înger, amintire din copilăria lor. Câte unul, lăsând treaba mai domol, începea să se gândească la Crăciunul acela al anului de foamete. Şi atunci nu mai dorea altceva decât să rămână cât mai mult pe-afară… Desigur că şi alţii zăriseră îngerul; zborul lui era ca o prevestire înfricoşătoare, aşa că cel care-l văzuse nu îndrăznea să ridice ochii la ceilalţi.

Şi în iarna ceea, ca în orice iarnă, veni şi seara de Crăciun. Promoroaca nu putu face să îngheţe mersul timpului.

Când se lăsă amurgul, bătrânul Penjami se aşeză pe banca din odaia cea mare, lângă fereastră. Se simţea de pe acum obosit; aruncă în curte priviri de om plictisit: n-avea acum chef de ceartă. Pe el nu-l chinuiau presimţiri sinistre; nu zărise îngerul din noaptea ceea. I se părea comod să stea jos, în odaia pustie, fără să facă nimic; dar un dezgust amar îi copleşea pe-noetul sufletul.

Crăciun… bătrânul Penjami cunoscuse minunate Crăciunuri. Amintirea farmecului lor dă pinteni sângelui în vinele sale, umflate de prea mult rachiu, bere şi carne de porc. Pe vremuri, când venea Crăciunul, sie simţea stăpân la el acasă. Femeile şi copiii aveau frică de el, când, în

mijlocul nopţii de sărbătoare, se ducea, zbierând, la vecinul său din Husari, cu care era atunci în proces. Mai întâi se băteau, apoi neguţătoreau vreun cal şi sfârşeau prin a adormi amândoi în bucătăria lui Husari. Dar nu se odihneau decât o clipă, fiindcă trebuiau să plece cu noaptea în cap la biserică, în sunetul de clopoţei ai trăsurii de casă... Pe vremea ceea, noaptea de ajun avea parcă lărgime, lungime şi chiar înălţime. Şi după noaptea ceea, venea noaptea sfântului Ştefan şi încă multe altele, până la Bobotează. Erau sărbători pline de viaţă, femeile erau şi ele mai tinere.

În amurgul acelui an de mizerie, Penjami visa pierdut la frumoasele vremuri de altă dată. Se simţea singur pe lume. Faţă de făpturile care-şi duceau acolo viaţa lor chinuită, nu simţea decât scârbă. Stăteau acolo, numai ca să fie martorii înjosirii lui, fiindcă devenise aproape la fel cu toţi. Moaşa mai trăia, dar era bătrână şi când femeile îmbătrânesc, nu mai fac două parale.

Penjami cunoştea pe cineva care mai avea rachiu. Se gândea la moş Ollila, care era mai bătrân decât el, dar care nu făcea parte, totuşi, din lumea lui, cu toate că nu, ţinea nici de altă lume. Era un om ciudat, supărător prin firea lui, dar cu mult deasupra lui Penjami şi a celorlalţi în toate privinţele. Penjami ştia că moşul nu băuse mai puţin decât el, dar moş Ollila se simţea mult mai bine cu sănătatea şi era mai bogat. Mai

totdeauna mânca pâine de secară curată, gerul nu-l despuiase de tot. Şi colac peste pupăză, Penjami îi mai datora şi bani, şase sute de ruble… Nu se putea duce la el ca să sărbătorească împreună Crăciunul.

Penjami se sculă de pe bancă şi ieşi în curte; nu prea ştia unde să meargă. Deodată îl zări pe Jussi pe coasta dealului tremurând de frig şi se duse să-l ia la rost, când apăru din dosul băii o ceată învălmăşită, care trăgea după ea o sanie mare. Era o privelişte familiară şi Penjami se simţi puţin înviorat: ştia cu siguranţă că pentru cerşetorii ăştia el mai era ţăranul înstărit de altă dată.

— Sărbători vesele! strigară cerşetorii în graiul lor ostrobotnian.

— N-am nevoie de veselia voastră aici. Duceţi-vă la Gravainen, la azil. Nu mai încurcaţi locul pe-aici, când vă spun.

Penjami se îndreptă spre Ollila şi micul Jussi putu să se uite, în linişte, cum se cară cerşetorii ostrobotnieni. Cincizeci de ani mai târziu, în timpul războiului, când se vorbea de ostrobotnieni, Jossi, Juha Toivola, cum se numea pe atunci, îi vedea ca pe nişte străini murdari. Această amintire de Crăciun se întipărise adânc în mintea lui.

După ce Penjami se depărtă binişor, Jussi începu să alerge din răsputeri spre cocioaba din Sikomăki! O pornire firească îl atrăgea pe copil la

ora ceea târzie departe de casa lui: i se părea că la vecini se sărbătorea adevăratul Crăciun, cum nu văzuse niciodată la Nikkilä. Dacă ar fi putut să-şi petreacă seara ceea împreună cu băieţii din Sikomăki! La el acasă, Jussi n-avea tovarăşi.

La Sikomăki, însă, lumea se uită mirată când îl văzu pe băieţaşul lui Maija; Kustaava îşi spuse că Penjami n-o fi în apele lui. Totuşi, după ce-l luă cu binişorul pe copil, putu să afle că n-a fost niciun fel de harţă la Nikkilä. Penjami a şters-o în sat şi atunci Jussi a tras o fugă până aici… Era uşor de înţeles. Terciul de gulii răspândea în cocioabă o mireasmă de sărbătoare, dar Jussi simţi instinctiv că nu i se va da şi lui să guste. Prost dispus, el se strecură afară, tot atât de misterios ca o prevestire de Crăciun. După această scurtă expediţie, pornită din instinct, nu mai avea altceva de făcut decât să se întoarcă acasă, departe de stelele care sclipeau. În odaia cea mare ardea masalaua şi în seara ceea toţi aşteptau pe stăpânul casei, ca să intre în baia de aburi. Dar cum baia se putea răci dacă mai stăteau, se duseră să se îmbăieze fără el.

În seara ceea, purtarea oamenilor din Nikkilä fu destul de ciudată. Moş Ollila se bucura deja de pacea sărbătorii de Crăciun; făcuse baie şi îşi peria barba, când îl zări pe Penjami intrând. Era oare prilejul cel mai nimerit ca cineva să vorbească de datorii? Şi nici timpul de a ciocni primul pahar în cinstea sărbătorii nu sosise încă;

trebuia să aştepte până la cină, când se vor aduna toţi oamenii din fermă şi vor intona cântecul de Crăciun. Bătrânul era aproape supărat.

— Ştii tot aşa de bine ca mine. Ai să-mi dai şase sute de ruble şi n-ai plătit dobânzile de vreo doi ani. Trebuie să le adaug la capital.

— Ştii bine că nu vând rachiu, nici pe bani peşin şi nici pe credit. Dar am să adaug dobânzile astea la capital. Asta face vreo mie două sute de mărci.

— Cât despre rachiu, am să-ţi dau pe gratis, ca să poţi gusta şi tu în cinstea sărbătorilor. Ai o sticlă?

— Să nu te superi dacă am să-ţi pun sechestru pentru acoperirea creanţei. Asta face în total două mii şase sute de mărci… Dumnezeu să te aibă în paza lui!

După ce ieşiră din baie şi intrară în odaia cea mare, cei din familia lui Nikkilä fură cuprinşi de un simţământ de stinghereală; fiecare se temea de ce-o să spună bătrânul când o să afle că s-au îmbăiat înainte de întoarcerea lui. Maija mai era încă în baie; intrase mai târziu decât ceilalţi, după ce adusese pe furiş nişte paie ca să le aştearnă pe jos, în odaie. Paiele nu erau grozave, erau nişte paie vechi de vreo doi ani, care fuseseră smulse în dimineaţa aceea de pe acoperişul hambarului ca să le dea vitelor în ziua de Crăciun. Jussi îşi închipui că-i de datoria lui să se aşeze pe paie, deşi răspândeau miros de mucegai. Şi el era

singurul copil de-acolo, în jurul lui numai oameni mari. Un aer greu, chinuitor, plutea în odaie.

Se auziră paşii bătrânului Penjami în pridvor. Când deschise uşa, ochii săi, pe care cei din casă îi cunoşteau atât de bine, străluceau mai tare decât de obicei, respiraţia îi era mai zgomotoasă; sub braţ ţinea o balercă de lemn, în aşa fel, ca să atragă atenţia. Nu era din lucrurile casei, o împrumutase în sat.

Spre surprinderea tuturor, Penjami nu tuna şi nu fulgera, cum se aşteptau. Toţi stăteau tăcuţi. Jussi se sculă de pe paie pe furiş. Penjami aşează balerca în dulap, deschizând şi închizând încetişor uşa, apoi ieşi, fără să sufle un cuvânt. Se clătina pe picioare; în seara ceea se putea vedea mai bine cât de mult îmbătrânise în timpul acelor ani de mizerie. De fapt, nici nu mai aveai de ce să te temi de el. Femeile pufniră în râs, când ieşi din odaie. Dar bufniţa asta uricioasă reuşi totuşi să mai tulbure şi el ajunul acela, şi-aşa destul de trist. < – i-ilgi

Dacă, acum trei ani, în astfel de împrejurări, Penjami ar fi şters-o atât de misterios, A apeli s-ar fi repezit în baie să vadă ce se întâmplă cu stăpâna. Dar A apeli nu mai era aici şi cei care se aflau în odaie ştiau că niciun pericol serios n-o pândea pe stăpână. Oriunde îţi aruncai ochii, vedeai că viaţa nu mai era aceeaşi, se vlăguise.

O slabă încercare de a reînvia trecutul se făcu totuşi înainte de cină. Penjami încercase să

facă baie; se dezbrăcase chiar pe jumătate, dar îl părăsiră puterile şi se opri. Nevastă-sa îl lăsă atunci singur, se întoarse în odaie ca să pună masa şi scoase dintr-un ascunziş o lumânărică de seu; deodată, apăru Penjami în cămaşă şi cu picioarele goale, şi se îndreptă, clătinându-se, spre dulap. După ce înghiţi vreo trei pahare pline ochi, se prăbuşi pe pat, bucuros până în adâncul sufletului său că avea totuşi rachiu, eu toate că era ultimul său Crăciun în lumea asta amară şi cu toate că avea mult mai multe datorii decât putea să mărturisească. Puterile sale amorţite se deşteptară pe jumătate. Zări copilul, care întotdeauna şi în toate împrejurările stârnea într-însul pofta să-l chinuiască. Dar, de astă dată, băieţaşul era prea neînsemnat fată de atâţia oameni din fermă care se aflau acolo. Văzu paiele.

— Cine a adus în odaie nutreţul vitelor, hai?

— Puţin interesează unde se află nutreţul lor, răspunse Maija.

— Am să-ţi arăt dacă interesează sau nu, muiere, vită încălţată! strigă Penjami.

Se porni, clătinându-se spre masă ca să răstoarne luminarea, dar Maija o îndepărtă repede. Penjami se aplecă, luă un braţ de paie şi încercă să-l ducă afară.

— Nu te speti pentru un fleac, bătrân neputincios!

Maija vru să-l oprească şi Penjami strigă cu glas şuierător:

— Am să arăt nehaliţilor din Ollila cum se păstrează la noi hrana vitelor!

Dar această mică ceartă se sfârşi prin căderea lui Penjami, care se izbi în şold. N-avu putere să se ridice singur şi o lăsă, mârâind, pe Maija să-i vină în ajutor. După ce se urcă în pat, se rugă gâfâind:

— Dă-mi rachiul!

Şi deoarece Maija se făcu că n-aude, el ţipă mai tare. În neputinţa lui:

— Rachiul!

Maija o întrebă din priviri pe Marke.

— E aici, în dulap, răspunse fata cu nepăsare.

Penjami Nikkilä dormea şi ai lui luau cina de sărbătoare: pâine acră amestecată cu paie tocate, lapte covăsit subţiat cu apă, carne de oaie, terci de gulii. Lumânărica arunca o lumină gălbuie pe obrajii scofâlciţi ai comesenilor tăcuţi. Din cauza frigului, trosneau bârnele pereţilor, aducând salutul nenumăratelor cocioabe, unde, în aceeaşi clipă, oamenii stăteau la masă, pradă aceloraşi gânduri, Ochii bărbaţilor şi ai femeilor priveau, cu gravitate, înainte, şi bărbiile copiilor, cu gâtul jigărit, se mişcau mestecând în silă, parcă ar fi înghiţit cu fiecare îmbucătură lacrimi nevăzute.

Vastul cer înstelat contempla amărăciunea oamenilor de jos, care încercau să-şi păstreze bicisnica lor viaţă pentru neprevăzuta ursită a viitorului, pentru timpurile mai fericite sau mai

nefericite care vor veni peste zece ani, peste cincizeci de ani sau peste veacuri. Firmamentul privea imensele păduri în care milioanele ce vor veni dormitează pe lângă muribundul cerşetor sau pe lângă râsul cu ochii vii şi strălucitori. Prin luminişuri vedea sate cenuşii, în care unul visa la bogăţia pe care i-o vor aduce fermele ce vor cădea în mâinile sale, pe când un altul ştia că doarme ultima sa noapte de Crăciun pe domeniul moştenit de la părinţii săi, şi unde, în colibele comune ale cerşetorilor, se stingea acea parte a neamului căruia nu-i era îngăduit să mai ia parte la evenimentele viitoare. Aceste lucruri felurite cerul le zărea, învăluite în aceeaşi culoare uniformă cenuşie; timpul marilor frământări nu sosise încă. Dar în sânul pământului şi în aer fermentau de pe atunci forţele naturii, vizibile sau ascunse. Era noaptea de Crăciun a anului 1867. Privită de departe, putea să pară foarte interesantă, dar moralul oamenilor era atunci foarte scăzut. După ce se termină masa, Maija încercă să intoneze un cântec religios, dar începu prea de jos şi ceilalţi n-o putură urma. Se opri după două versete.

Micul Jussi, care avea zece ani atunci, se lăsa impresionat de măruntele întâmplări pe care le trăia mai mult sau mai puţin intens în seara aceea. Hoinăreala lui de copil până la Sikomăki se înălţa la rangul de aventură, mirosul guliilor îi mângâia nările, parcă ar fi venit de la un mare ospăţ de Crăciun, păţaniile tatălui său reîmprospătau vechi

amintiri; după-masă se aşează iar pe un maldăr de paie mucegăite. Apoi veni somnul, care îmbrăcă într-o culoare mai vie măruntele şi ştersele întâmplări ale zilei.

Penjami îi alunga întotdeauna pe cerşetori. Dar în noaptea ceea putură, în sfârşit, pune piciorul la Nikkilä primii cerşetori. Abia se culcaseră şi în odaia cea mare se strecură o bătrânică însoţită de doi copii, a căror mamă murise pe drum, după spusele ei. Penjami nu se trezi, astfel că noii sosiţi putură să mâie noaptea acolo, lungindu-se pe paiele putrede. La sosirea lor, Jussi se trezise pe jumătate; în creierul său amorţit de somn se întipăriră figurile acestor fiinţe rătăcitoare. I se părea că adevăratul Crăciun venise în timp ce el dormea.

A doua zi dimineaţă, Penjami se sculă întărâtat; era, însă, aşa de slăbit, că nu era în stare să facă nici gălăgie. Se ciorovăi, cam fără chef, cu cerşetoarea, care ştia să-i ţină piept; ea îi îngrijea pe cei mici şi reuşise chiar să fie miluită cu câteva picături de lapte din puţinul care se găsea la fermă. Mai stătu acolo o noapte, mâncă cu lăcomie pâinea, amestecată cu paie, lăudând-o mereu şi clămpănind a mulţumire; vorbi cu destulă pricepere de situaţia politică de-atunci, vorbi de calea ferată, a cărei construcţie trebuia să înceapă aproape de Ruhirmăki, înşiră numele tuturor azilurilor, ca şi cum toată lumea ar fi trebuit să le ştie pe de rost, dădu sfaturi cum să se

facă pâinea, voind să se arate cât mai destoinică în toate. Duhoarea de cerşetoare, umedă şi caracteristică, pe care o răspândea în jur, se amesteca brutal eu mirosul urât şi stătut de tutun şi de humă de odaie. În ziua de sfântul Ştefan o porni cu copiii şi catrafusele mai departe, spre Tampere.

Începură ultimele zile ale fermei şi gospodăriei lui Nikkilä. De aci înainte, vor veni deseori cerşetori şi nu vor mai fi daţi afară. Îndată ce vor vedea că cei de la fermă nu au ce mânca, vor face acelaşi lucru ca şi bătrâna care fusese aici de Crăciun: nu-şi vor mai strica gura degeaba cu rugăminţile, vor sta o zi sau două, purtându-se ca la ei acasă şi apoi vor pleca. Un cerşetor aduse odată un pumn de boabe de cafea; au fost prăjite şi toată lumea bău cafea neagră; Penjami începu să mârâie, dar apoi luă şi el o ceaşcă.

Vechile legături dintre membrii familiei slăbeau, păreau că se topesc în duhoarea pe care o aduseseră cerşetorii cu ei şi care plutea mereu prin toate încăperile. Jussi cunoscuse mulţi băieţi de vârsta lui; în conştiinţa sa se iscă presimţirea nedesluşită a unei lumi mai vaste, ciudatul ei miros părea să-l atragă. Acum putea să alerge în toată voia prin curte şi prin casă, nimeni nu-l lua în seamă. Văzu şi moartea de aproape. Şi după puţin timp, îi veni pofta să plece şi el cu cerşetorii. Parcă ştia că tot vor pleca de-acolo, dar când?

Bătrânul Penjami trăia zile de-a rândul

chinuit în fel şi chip. Rachiul de la Crăciun se terminase şi nu se putea hotărî să mai roage o dată pe moş Ollila. De ce? Nu ştia. Începând de la Crăciun, simţea că-l lasă puterile; îl năpădeau tot felul de gânduri negre, mai ales când era singur. Se lăsa o tăcere grea şi i se părea că un pastor nevăzut îi făcea aspre mustrări. Pastorul îi amintea de zilele copilăriei, îi aducea aminte de unele întâmplări petrecute în vremea când devenise stăpân şi sfârşea prin a-i reînvia viaţa lui din timpul anilor de mizerie. Uneori cobora glasul şi-i vorbea cu căldură de un lucru pe care Penjami nu-l înţelegea şi de care nu pomeni nimănui nimic; dar din tot ce spunea pastorul – luat laolaltă – lui Penjami îi rămânea o puternică impresie. Părea că nevăzutul pastor îi predica de fapt despre un singur lucru: că va muri, că nu va mai apuca schimbarea vremurilor, pentru că el însuşi nu se putea schimba… îl aştepta oare pierzania în fundul iadului? Penjami nu s-a gândit niciodată la asta, cele ce se spunea că se întâmplă în cer i s-au părut totdeauna fără noimă. Dacă se lăsa cândva prins de asemenea gânduri, i se părea că s-ar fi băgat în pat, că era tare bolnav şi că îşi mărturisea păcatele cu glasul jalnic al unei babe. Şi ce putea fi mai nesuferit pentru un om robust, care se îndoapă cu rachiu şi pute de la o poştă a tutun 1

În viaţa lui Penjami preocupările religioase se manU festaseră astfel: se ducea la biserică ca şi

ceilalţi, şi atunci când era bine dispus mai făcea câte o glumă despre cele sfinte. Dacă pastorul vorbea ca un om, atunci când îşi ţinea predica, îl mai asculta. Împărtăşania, însă, i se părea un lucru pe care trebuie să-l înduri cu orice chip, cum trebuie să suporţi copiii, de pildă, oricât de scârboşi ar fi ei.

Şi acum, pastorul nevăzut îl dojenea pe Penjami şi-l pregătea pentru sfânta împărtăşanie. Murea, era plin de datorii, fiecare trăgea de el; un cerşetor gâfâia în clipa ceea pe banca de lângă sobă. În curând urma să sosească comisarul, i-o spunea inima. Dacă vreun om ca lumea ar fi putut să-i citească în suflet, poate că l-ar fi luat frumuşel de ceafă şi l-ar fi scuturat ca pe un mucos. Era cu neputinţă să ţi-l închipui, să zicem pe moş Ollila de pildă, cu barba lui frumoasă, ajungând vreodată în halul ăsta.

Deodată, Penjami se simţi scuturat de friguri; ultimele lui gânduri i se lipiseră parcă de creier. Îl năpădi spaima, buzele şi mâinile începură să-i tremure, simţea că se îmbolnăveşte de-a binelea, capul îi măcina în gol. Căută în dulap balerca goală, îşi vârî în sân titlul de proprietate asupra fermei, apoi se îndepărtă clănţănind din dinţi.

Jussi, când îl văzu plecând, presimţi că în curând se va întâmpla ceva. Era gata pregătit pentru asta. Se uită cu atenţie la ostrobotnianul care şedea pe bancă, respirând din greu şi aruncând din când în când câte o privire spre

uliţă, să vadă de nu mai vin şi alţi cerşetori. Într-adevăr, începură să sosească…

Dar Penjami se întoarse şi el, eu balerca sub braţ şi cu cinci pâini frumoase sub celălalt. Ollila nu-i dăruise niciodată lui Nikkilä pâine proaspătă; acum îi dete cât putu să ducă, să se sature. Faţa îmbujorată a lui Penjami se ivi din nou în uşa larg deschisă şi cerşetorii priveau pâinea cu nesaţ, aşteptând să le dea şi lor. Dar Penjami încuie pâinea şi balerca în dulap. Erau lucruri preţioase, cu toate că le căpătase de astă dată cu o uşurinţă uimitoare; nici nu-i ceruse măcar pâine. În schimb, titlul de popritate rămase la Ollila. Penjami se simţea parcă uşurat de o grea povară, frigurile se preschimbară în călduri; acum, în sfârşit, se putea băga în pat.

— Nu vrei să dai nimic unui alt sărac, acum când ai primit şi dumneata ceva? întrebă ostrobotnianul care sosise aseară.

Abia atunci Penjami îşi aruncă privirile asupra cerşetorilor.

— Am să vă arăt eu vouă „un alt sărac”!

Penjami se sculă cu mişcări şovăitoare şi umblă cu mâna după ceva. Frigurile, rachiul şi uşurarea, pe care o resimţea după vânzarea fermei, lăsară să-i reînvie firea sa de altă dată. Parcă-i venea să salte de bucurie: avea rachiu în dulap, are să-i dea afară pe toţi din odaie şi apoi se va băga iar în pat. Ogoarele şi gospodăria, întreaga temelie a vieţii, slavă Domnului! s-au dus

pe copcă. Îl zări pe Jussi printre cerşetori şi în mintea sa se perindară fazele existenţei sale, alături de Maija; ce chin insuportabil şi fără de sfârşit!

Dar în clipa hotărâtoare răsună afară clinchet de zurgălăi; în faţa pridvorului se opri o sanie, din care coborî un om înalt şi negricios, în blană de urs. Sosise comisarul. Cerşetorii tresăriră. Penjami rămase cu un burghiu în mină, uitând ce voia să facă.

4*

Comisarul înţelese situaţia fără să fi pus o singură întrebare; făcu un semn şi toţi cerşetorii se îmbulziră spre ieşire. În odaie nu rămase decât o tăcere încordată şi duhoarea stătută a casei. Urechile lui Penjami ţiuiau, de astă dată scăparea se apropia cu paşi mari: iată-l şi pe comisar în casă. Penjami se simţea obosit. Era parcă zi de sărbătoare. Fierbinţeala care creştea mereu, comisarul cu părul negru din faţa lui, lucrurile din jur care se învălmăşiseră, formau parcă un singur tot în ceasul acela hotărâtor. Asprimea iernii se frânse, soarele serii strălucea pe mormanele de zăpadă albăstrie, în care se întrezărea o nuanţă prevestitoare a primăverii. Nu se mai vedea nicăieri nici picior de cerşetor.

Penjami nu putu răspunde comisarului decât: „Da, bine… cel mai târziu peste două săptămâni… am să încerc… Am nişte dureri în clipa asta”. Şi din vorbă în vorbă, ajunse să-l convingă pe

comisar să bea un păhărel. – „Nevastă-mea a pregătit poate o cafea”. – „N-am poftă, mă grăbesc”. Sania scârţâi pe zăpadă, zurgălii sunară iar.

Penjami rămase singur în tăcerea molcomă a odăii care mirosea a vechi. Acum era într-adevăr singur. Întâmplările neaşteptate şi brutale pregătiseră lui Penjami o ciudată stare sufletească, cea dintâi şi ultima în felul ei din timpul îndelungatei sale vieţi: nu-l încerca ura faţă de nimeni şi nimic. Bărbia sa ţepoasă îşi înnegrită de zeamă de tutun tremura; plângea, plângea cel din urmă vlăstar al unei familii mai mult decât seculare de ţărani-proprietari. Vizita pe care o făcuse de curând lui Ollila a fost ultima sa plimbare pe drumurile din Harjakangas.

Muri în timpul nopţii. Cele din urmă cuvinte desluşite care i-au mai ieşit din gură fură: „Nu crap ca un câine ţărănesc”. Începuse să delireze, repeta cu glasul cald, aproape fericit, ultimele cuvinte ale unui boier din împrejurimi, pe care avea obiceiul să le spună orij de câte ori era beat.

Visul lui Jussi se împlini îndată după moartea lui Penjami. Ferma a fost vândută pentru a acoperi impozitele neplătite către Cancelaria din Turku. Moş Ollila, care era cel mai mare creditor, a cumpărat-o la licitaţie şi l-a instalat ca stăpân pe fiul său Antto.

Maija trebui să părăsească, împreună cu fiul său, ferma ruinată. Ea nu mai vru să rămână în

satul natal, în care făptura ei neînsemnată îndurase atâtea umilinţe, începând din fragedă tinereţe; după ce-şi şterse lacrimile, se hotărî să se ducă la fratele său, care, după cât se spunea, avea o situaţie destul de bună. Într-o dimineaţă luminoasă, Jussi se deşteptă, auzind pe mama sa cărând tot felul de lucruri afară, la sania care aştepta în faţa scării. Maija reuşise să mai adune câteva boabe de cafea, rămase ca prin miracol, şi vreo două-trei bucăţi de pâine din aceea adusă de Penjami. Avură astfel pentru dejun, şi restul îl păstrară pentru drum. Apoi plecară, părăsind pentru totdeauna ferma... Maija trăgea sania şi Jussi împingea de la spate, îmbrăcat în pantalonul său cu vestă şi cu o flanea de-a răposatului Penjami; Maija o îmbrăcase pe a doua. Soarele de primăvară strălucea pe zăpada orbitoare. Când Jussi aruncă pe furiş o privire înapoi, zări frumosul colnic din Sikomăki, unde se jucase altă dată cu atâta însufleţire. Îşi înghiţi lacrimile, dorul după o viaţă rătăcitoare se preschimba puţin câte puţin în melancolie.

La început merseră singuri şi Jussi rechema în minte o mulţime de oameni, pe care-i întâlnise în primii zece ani ai vieţii lui şi care, în ultimul timp, se împrăştiaseră care pe unde a apucat. Îşi aducea aminte de A apeli şi de Kustaa, de Eeva şi de Marke şi de Penjami, tatăl său. Când se gândea la ei de departe, în locurile acestea străine, aveau parcă toţi o curioasă asemănare între ei.

Găsiră în curând tovărăşie. Când ajunseră la drumul mare, zăriră nişte lungi convoaie de călători. Cei mai mulţi mergeau pe jos, trăgând după ei sănii supra-încărcate, dar se vedea uneori şi câte o mârţoagă deşirată. Sania sau calul erau întotdeauna în mijlocul unui mic grup, şi în general, oamenii mergeau în grupuri strânse; numai acolo unde ele erau mai numeroase, grupurile păstrau oarecare distanţă între ele.

Farmecul straniu al călătoriei îi ameţea din ce în ce mai mult şi îi făcea să uite oboseala, care-i sleia. Înspre seară, oboseala crescu. Drumul, şerpuind între bariere, trecea printr-o câmpie; văzură de departe un stâlp roşu care marca leghele şi jos, lângă stâlp, desluşiră ceva negru; toţi trecătorii se opriră şi se uitau. Pe pământ zăcea un mort şi alături stătea o fetiţă cu înfăţişarea adormită, îmbrăcată ca o femeie.

4*

Din grupa care era înaintea lui Maija şi a lui Jussi, cineva îi strigă fetiţei:

— Hai cu noi în sat, să nu te mănânce lupii la noapte.

Dar ea nu se mişca de lângă cadavru, cu ochii pironiţi în gol.

În amurg ajunseră într-un sat mare, mulţimea se împrăştiase, adăpostindu-se prin diferite case. Maija şi Jussi intrară într-un pridvor întunecat şi încercară să deschidă uşa. Dar uşa era zăvorâtă pe dinăuntru; se simţea miros de pâine şi se auzea

desluşit zgomotul surd pe care-l făcea coca frământată. După ce ciocăniră mult timp, se apropie o femeie în dosul uşii, şi temându-se să le deschidă, îi pofti să se ducă la azil. După ce se învârtiră încolo şi încoace pe drumurile întunecate ale satului, găsiră în cele din urmă azilul; era o baracă mare în care fluiera vântul, un adevărat cuib al mizeriei la răscruce de vânturi.

Erau aproape leşinaţi de oboseală. Jussi nu pricepu nimic din zarva pe care o făceau femeile când intrară. Maija, în cele din urmă, prinse despre ce era vorba. O femeie prăjea cafea în gura sobei. O căpătase de la un strângător de petice în schimbul unor ţoale, pe care le scosese de pe o femeie bătrână care murise de curând, în timp ce altă femeie, care aştepta cu aceleaşi intenţii ca bolnava să-şi dea sufletul, ieşise pentru o clipă. Cerşetoarea înşelată în speranţele ei pretindea că cealaltă a smuls boarfele prea devreme; ea o văzuse pe bătrână că mai mişca din bărbie. Aceasta era pricina neînţelegerii. Dar femeia amăgită va căpăta în curând o despăgubire – cel puţin aşa se părea – deoarece în fundul odăii un bărbat, eu corpul tare umflat, se apropia de sfârşit.

Aici îşi petrecură Maija şi Jussi cea dintâi noapte. A doua zi, tot aşa de obosiţi, îşi urmară călătoria şi ajunseră la ţintă abia seara târziu. După ce băură puţină apă, adormiră. În ziua următoare, Maija reuşi să ia o hotărâre: Jussi va

rămânea la Tuorila şi dânsa va pleca mai departe să caute de lucru.

…Venise luna mai şi o primăvară aducătoare de speranţe, când Maija se reîntoarse la Tuorila. Sosise acolo seara, frântă de oboseală; nu putea măcar să deschidă gura, să povestească ceva din păţaniile ei de pe nesfârşitele drumuri pe care rătăcise. În timpul nopţii starea ei se înrăutăţi; gemea atât de tare, încât se treziră toţi cei de la fermă. Fu chemat băiatul, ca să fie de faţă la ultimele ei clipe.

Şi aşa, anii copilăriei lui Jussi luară sfârşit.

LA RUDE

Ca soarele care se înalţă strălucitor după o noapte de îngheţ, aşa se ivi timpuria şi minunata primăvară a anului 1868, după molima care bântuise – şi mai bântuia încă. E adevărat, moartea nu se mai dezlănţuia cu atâta furie; îi scăzuse mult vlaga. Din când în când mai înhăţa pe ci te unul, ajuns în ultimul hal de slăbiciune şi-l arunca, undeva pe un morman de zăpadă, l’lângă o barieră, sau mai uşura necazurile unei femei rămasă fără bărbat, stingând firava viaţă a celui din urmă copil din cocioaba ei singuratică. Nicăieri prin meleagurile acestea, în care o turmă hăituită de aproape douăsprezece mii de inşi robotea din igreu, mereu la aceeaşi treabă, imizeria nu provoca cea mai mică împotrivire faţă de ordinea existentă. De-a lungul coastei nisipoase din Salpausselkă, o astfel de turmă construia

atunci! o mare arteră de cale ferată, care trebuia să ajungă la răsărit, până la enormul furnicar omenesc din Sfântul Petersburg. Unii săpau şi alţii aşteptau în spatele lor, ca să primească din mâna morţii hârleţul celui din faţa lui. Şi moartea încerca să fie pe plac tuturor, ea înlesnea miilor de inşi, care o doreau, să pună mâna pe sapă – şi s-o lase, la rândul lor, altora. Moartea a jucat atunci o farsă reuşită experţilor: drumul de fier – cu toate că se lucra la el într-o vreme atât de îngrozitoare ca aceea – a costat cu o jumătate de milion mai puţin decât calculaseră ei la început.

Oamenii mureau acolo pe tăcute şi miile de morţi îngropaţi în mormintele de nisip se mirară, desigur, atunci când, exact după cinoiizeici de ani, putură desluşi, în pulsaţiile acestei artere „de fier, cuvintele: „S-a umplut cuipa amărăciunilor”. Şi îşi spuneau: „Nu-i aşa că e plină până în vârf acum? încă de pe atunci nu-i lipsea mult”.

Tânăra şi generoasa primăvară îl înveselise şi pe vechilul nostru prieten Jussi Nikkila, acolo unde se afla acum. Din clipa în care a fost primit la fermă nu avea să mai sufere de foame. La Tuorila, chiar în vremurile acelea grele, nu era nevoie să se adauge la făină decât cel mult o treime de corpuri străine şi asta la vreo două-trei cuptoare de pâine în timpul iernii celei mai câinoase. Primarul din Tuorila distribui ajutoare publice oamenilor din comună; când au început, însă, să circule pe seama lui felurite zvonuri, a

trebuit să recurgă şi el la trucul amestecului. Oricum, piâine se găsea totdeauna la Tuorila şi în afară de asta, erau, şi produse lactate în abundenţă. Tuorila era din toate punctele de vedere o fermă deosebită de Nikkila şi era greu să-ţi închipui că un asemenea gospodar, cum era Kalle ar fi fratele răposatei Maija. Era un om înalt, impunător, cu nasul coroiat; pentru sora sa, care i se părea o prăpădită, avea o repulsie instinctivă. Chiar Jussi îşi dete seamă de asta: de vreo două ori), fu şi el de faţă când mama şi unchiul stătură de vorbă. Mama se purta umilă faţă de fratele ei; plecă de la id insul fără să stea mult pe gânduri, fericită că cel puţin băiatul poate să rămână la fermă; şi când se întoarse după câteva luni, părea că-şi cere iertare: nu putea să moară între străini. Într-adevăr, se stinse repede şi asta spre mulţumirea fratelur, care nu trebui s-aştepte prea mult.

Timp îndelungat, Jussi fu prada unei nedumeriri. Ferma avea odăi mari şi curate, erau chiar odăi în care nu se intra niciodată. I se dădea destulă mâncare – şi bună; dar în timp ce la Nikkila bea cafea de mai (multe ori pe zi, aici tiu i se dădea măcar să guste, deşi se făcea la cafea toată ziua. După acest regim, corpul său anemiat se întrema foarte repeide; în schimb, însă, mintea îi era amorţită; o somnolenţă caracteristică, semn al unei îmbuibări excesive, îl copleşise pe de-a-ntregul. Ochii lui dădeau mereu să se zgâiască

prosteşte şi de multe ori nu înţelegea când i se spunea să se ducă într-un loc sau altul. Ci ud primea o poruncă, îi veneau lacrimi în ochi şi nu le putea stăpâni; toate drumurile i se păreau necunoscute şi nimeni nu-l ajuta; se dădea numai porunca şi atât. El nu îndrăznea să ceară vreo lămurire; se ducea în curte şi aştepta; uneori stăpâna casei, ieşindu-şi din fire, se repezea la el stropşindu-se şi-l întreba cât timp are să mai] stea acolo ca o mogâldeaiţă. Jussi ar fi făcut pe dracu' în patru ca să-i fie pe plac stăpânei, dacă ar fi înţeles ce anume voia de la el. Cam de pe atun-ci lumea începu să spună despre Jussi că-i lenevos, molâu şi nătăfleţ.

El simţea instinctiv – până şi un străin ar fi putut să observe – că nu era pe placul celor din jur, că nu era în stare să facă un pas măcar ca să n-o nemulţumească pe stăpână-sa, atunci când încerca s-o ajute, umblând de colo până colo prin bucătărie, fără să ştie ce-are de făcut. Aici totul era aşa de diferit de inikkilă! Stăpânul – despre care mama lui îi vorbise ca de un unchi, dar căruia, nu îndrăznea să-i apună aşa – era altfel decât toată lumea. Nu părăsea niciodată ferma, avea totdeauna o înfăţişare gravă, niciodată nu se cherchelea; nu şi-ar fi înjurat femeia nici dacă l-ai fi; picat cu ceară şi – asta-i de la sine înţeles – n-o bătea niciodată. Gospodina nu avea niciun soi de teamă de bărbatul ei. Domnea între soţi o uimitoare armonie, o înţelegere perfectă, de care

orice străin se izbea ca de un zid; era imposibil să iei parte unuia sau altuia. După ce se însera, puteai să-ţi pui pofta în cui dacă ai fi vrut să mai hoinăreşti puţin pe-afară. De slujitori şi slujnice Jussi nu aflase mare lucru. Oamenii dormeau în odaia cea mare, el se culca în bucătărie şi stăpânii în iatacul lor. În fiecare seară, la aceeaşi oră, trebuia să se întindă în pat 1 de care i se făcuse lehamite cu timpul – un pat destul de curăţel de altfel, unde avea să-şi rumege neplăcerile îndurate în timpul zilei. Muşchii i se îngroşaseră de plesneau şi simţea o nevoie nestăpânită, chiar atunci când pica de somn, să şi-i pună în mişcare; faptul, că-l îndopau până ce-i venea să vomite îi mărea şi mai mult simţământul că nu este decât un sclav.

Veneau şi pe la Tuorila cerşetori, dar deosebiţi de aceij pe care-i văzuse la Nikkilä. Stăteau smeriţi la uşă sau se aşezau în odaia cea mare şi răspundeau la întrebările stăpânei cu glas plângăreţ. Odată, stăpâna întrebase pe o femeie cum o cheamă şi deoarece avea acelaşi pronume ca şi ea, o miluise eu ceva. Dar în aceeaşi zi mai venise o cerşetoare, care, fără să mai aştepte vreo întrebare, declară de la început că o cheamă Emma şi pe ea. Stăpâna izbucni în râs şi-i dădu de pomană, dar o rugă să spună celorlalte „Eimma” că nu mai prinde şmecheria asta.

Jussi era de o curioasă timiditate faţă de cerşetorii de prin părţile acelea; nu-i venea măcar

să se apropie de ei. Se simţea acum de partea celor sătui. Mai târziu, descoperi printre cerşetori câteva cunoştinţe mai vechi, nişte băieţi din Sikomâki, foştii săi tovarăşi de joacă. Lui Jussi i se aprinseră obrajii de ruşine şi atât ei cât şi Jussi se simţiră foarte stingheriţi. Băieţii povestiră că familia Ollila muncea din greu la Nikkilä şi că moaşa se îmbolnăvise, dar ştirile astea nu-l impresionară decât foarte puţin pe Jussi. Şi când băieţii o porniră iar la drum, Jussi se simţi uşurat.

Sosiră şi izilele frumoase; pământul se acoperi de iarbă şi arborii înfrunziră. De pe păşunile din depărtare se auzeau sunând tălăngile de aramă de la gâtul vacilor; însămânţările de primăvară se făcură pe o vreme prielnică şi cu grăunţe furnizate de stat. Creilerii amorţiţi ai oamenilor se înviorau şi începeau să jinduiască d-upă iginduri noi. Prin mintea truditorului, care umbla agale în urma grapei, se perindau grozăviile anilor trecuţi; sufletul lui primea astfel un imbold puternic ca să se bucure şi mai mult de strălucitorul soare de pe cer, de pajiştile înfloritoare din jur. Deşi nu era în stare încă să-şi dea seama cât de grele au fost încercările prin care trecuse, omul se veselea de pe acum la gândul unor timpuri noi ce-aveau să vină, luminate de o idee nouă, o idee temeinică, aşteptată cu înfrigurare, care va înlesni ca viaţa să o ia pe un alt drum şi să capete o altă amploare. Şi apoi1, ajuns la marginea ogorului şi văzând pâlcul de

cerşetori nenorociţi, mare-i era mâhnirea când trebuia să constate că vechile timpuri mai umbreau încă, în felul acesta, aurora zilei ce se apropia.

Pentru vechiul nostru prieten Jussi Nikkilä, care se numea acum Jussi Tuor, iila, vara aceasta şi cele care urmară au constituit epoca cea mai interesantă din tinereţea sa, căci atunci el a trăit mai singur ca niciodată.

Locurile, pe care le străbătea odată cu vitele din Tuorila, erau acoperite de o vegetaţie variată, ce-şi trăgea seva din pământul îngrăşat cu cenuşă. Arborii cu frunzişul lor predominau, dar dincolo de păduri se întindeau păşuni îngrădite şi pe alocuri unici fâneţe. În adâncitura unei văi, cu povârnişuri ălmpunătoare, un râu mititel îşi mâna sărăcăcioasele ape şi şerpuia în voia lui. Sus, pe creste, crengile mestecenilor ajungeau până la muşuroaiele de furnici, care scoteau aburi din pricina căldurii, în timp ce soarele de amiază lumina valea întreagă şi cireada se bucura în tihnă, rumegând alene. După ce Jussi se deprinse cu locurile acelea, începu să-şi facă timp ca să mai cureţe din când în când elte o vargă sau să-şi meşterească vreun baston pe care-l împodobea eu încrustături. Aici nu mai încerca simţământul acela de apăsare şi veşnică neputinţă, care-i făcea viaţa atât de amară la fermă. Nimeni nu stătea pe capul lui să-i dea porunci; putea să-şi ducă turma încotro îl îmbia bunul său plac.

În gândurile sale de peste zi se reflectau întâmplările din cursul dimineţii şi ale seri i din ajun. Uneori, în timpul zilei, se gândea stăruitor la situaţia lui, se uita la priveliştea din preajmă-i şi la turma pe care-o însoţea şi îşi făurea imaginea unui viitor, la temelia căruia stătea Tuorila: stăpânul, stăpâna, traiul lui de-acolo. Era bine de trăit la Tuorila, niciodată nu o va părăsi. Tata, mama, toată lumea de altă dată din Nikkilä era departe, străină de lumea de aici, şi a fost, din fericire, măturată, nimeni nu mai ştia de ea. Într-o zi atât de însorită nu face să te gândeşti la trecut. În acest ţinut scăldat în lumină e firesc ca stăpâna şi stăpânul să nu se certe niciodată... Şi când coboară seara, ce plăcut e să te întorci cu turma acasă.

Uneori însă, seara şi dimineaţa erau, dimpotrivă, apăsătoare, şi cerul brăzdat de nori hegri. Într-o asemenea zi, căzu un fulger năprasnic nu departe de Juha şi tânărul păstor fugi înspăimântat să se adăpostească într-o fâneaţă.

Deodată, ridicând capul, iată că-l zări pe Dumnezeu venind de-a dreptul din Harjakangas, ivindu-se parcă din străfundul vremurilor. Tuorila era undeva departe de tot şi îşi pierduse orice însemnătate. Penjami puse din nou cangea pe Jussi, care fugise, şi-şi reluă vechea luâf autoritate. Un fulger luci ca privirea încruntată a trecutului mort, căzu apoi un trăsnet şi Jussi îşi

închipui că se arunca, ţipând, în braţele mamei sale. Sângele care i se îngroşase, pe meleagurile acestea fu din nou limpede. Ploaia devenise duşmănoasă şi ameninţătoare. Asprimea tatălui său, Penjami, şi dulcea dragoste de mamă erau în acele chipe de pericol tezaurul cel mai preţios al inimii, care tremura pe îndepărtata păşune străină.

Dar nici după ce trecu furtuna, Jussi nu scăpă de necazuri. Dispăruseră două vaci. Lui Jussi îi venea mereu să plămgă; ce-o să se întâmple dacă au pierit vacile? Se apropie o vită, cu falangă, de marginea păşunii, dar era speriată şi fugi cum îl zări pe Jussi. Lupii! Plângând şi rugându-se fierbinte lui Dumnezeu, Jussi, deşi băiat mare, o rupse la fugă, pe cărările ude, gonind spre casă; i se părea că aude lupii sfâşiind animalele. Un unchiaş care locuia într-o cocâoabă singuratică din apropiere, văzându-l pe Jussi fugind înspăimântat, se îndreptă spre păşunea din Tuorila, să vadă ce s-a întâmplat. Găsi acolo o vacă împotmolită în noroi, pe când alta, cea cu talanga, sărea mugind în jurul ei. Înţelegând cum stau lucrurile şi dându-şi seama că nu-i niciun pericol, se întoarse acasă să i<a o frânghie…

Jussi trecuse de sute de ori pe aceeaşi păşune, dimineaţă, la amiază şi seara şi de fiecare dată îi părea altfel. Micuţul păstor nu era în stare să-şi dea seama ce se petrecea cu el: un simţământ de dezrădăcinare i se cuibărise în

suflet; trecutul murise ca un vis învechit de mult şi nu avea în faţa lui un prezent viu, atrăgător, nu era argat, nu era nici fecior; nu i se dădea voie să stea în odaia cea mare, nici în iatacul stăpânilor, ci numai în bucătărie.

Veni în sfârşit şi seara din ajunul zilei în care trebuia să se prezinte la cursul catehismului. Era emoţionat şi puţin înfricoşat, dar simţea şi un farmec melancolic: intra într-o nouă etapă a vieţii sale.

În amurg, Jussi se strecură în odaia servitorilor; nu era nimeni acolo. Se aşeză şi începu să fredoneze un cântec, ale cărui cuplete grosolane ai dezmierdau urechea într-un fel ciudat. Rămase în odaie şi după ce se întoarseră oamenii de la muncă. Stăpânul îl căuta, şi când îl găsi acolo, îl întrebă cu glas plin de asprime: „Ce faci aici?” Era ca o prevestire a noii etape, care urma să înceapă a doua zi.

Băieţii cu părul tuns drept la ceafă şedeau pe băncile bisericii şi se făceau că ascultă explicaţiile pastorului, care le vorbea despre Sfânta Treime. Preotul avea glasul domol şi, limpede, şi frazele purtau pecetea nobilului stil religios, care nu se potrivea de loc cu cizmele văesuite şi cu vestele de aba ale tinerilor flăcăi. Înţelesul cuvintelor, stabilit de-a lungul atâtor ani, era prea departe de mintea normală a unui copil, dar modulările şi intonaţia glasului le deşteptau, din contra, un simţământ puternic, faţă de care aveau o receptivitate

moştenită din generaţie în generaţie. Vedeau pe Tatăl, Fiul şi Sfântul Duh sub formă de pasăre; figurilelor nu le jucau înaintea ochilor, în văzduh, ele se găseau aievea, desenate deasupra majusculelor ornate, la începutul cărţii catehismului.

Mulţi băieţi, când treceau prin clipe de desperare, invocau adesea fierbinte numele Domnului. Acest Dumnezeu se transmite de la o generaţie la alta, dar nu prin gura unui învăţător: el se transmite în focul marilor încercări ale norodului, în frământările cele mai adânci ale vieţii sale. El zv, încneşte în arterele părintelui care, îndată ce î, s-a dat de ştire, aleargă în grabă spre cocioaba sa, pe drumuri pustii, neumblate, ca sa; mai seringă o dată în braţe pe fiul său în agonie. Şi când bătrânul bunic, după ce a Băut o săptămână întreagă, bodogăneşte ceva, pentru ultima oară, tot Dumnezeu îi vine în ajutor, ca să împace lucrurile. Copilaşii stând cu picioarele goale pe podea şi uitându-se cu o gravă seriozitate, îl văd pe Dumnezeu apropiindu-se de cei mari şi ei îl păstrează în suflet pentru generaţiile viitoare. Foarte adeseori, în închipuirea lor, Dumnezeu are aceleaşi trăsături ca şi tata: e bătrân, aspru şi respectabil.

Dar acest Dumnezeu nu cobora în sufletul celor ce învăţau catehismul. În timpul cursului existau atâtea alte preocupări: trebuiau învăţate principiile catehismului, ca să nu cazi sau să fii

admis condiţional; trebuia să te gândeşti la torba cu mâncare; trebuia să fii atent să nu te faci de râs în faţa celorlalţi. Când se întâmpla ca stăpânul fermei să nu fie acasă, puteai s-o porneşti seara pe uliţele satului, să faoit gălăgie. Dacă nu le venea altceva în minte, băieţii începeau să se ghiontească între ei, se întărâtau, apoi ajungeau la bătaie.

Într-una din seri, se întâmplă ca în momentul când trecea pastorul, Jussi Tuorila să stea îmbufnat, la oarecare distanţă de banda gălăgioasă. Se vedea bine că pastorul, cu toate că nu spunea nimic, se uita cu bănuiială la acei pe care-i găsea singuri. După ce pastorul se îndepărtă, Jussi trecu prin câteva clipe grele: „Tu eşti băiatul lui Penjami? Tu eşti băiatul lui Penjami?” zbierau băieţii. A doua zi, când pastorul văzu că Jussi nu ştia nimic despre sfântul botez, îl admonestă: „Juha, Juha, ia spune, cum îţi petreci tu serile? Hoinăreşti pe drumuri şi nu te gândeşti la cele sfinte. Îţi atrag atenţia să ţii seama de cele ce ţi-am spus”.

Privirile pline de o mulţumire răutăcioasă ale celorlalţi copii îl urmăreau, când pe pastor, când pe Jussi.

Cursul catehismului îi aduse lui Jussi, de la început până la sfârşit, o mulţime de dezamăgiri, şi mari şi mici, dar nimic din ceea ce spera el, atunci când fredona gânditor, cu o seară înainte, în odaia cea mare. Chiar şi aici mai trecea uneori

prin asemenea clipe de speranţe când rămânea singur, seara. Ajunsese la vârsta când plăipânda inteligenţă tinerească încerca să-şi făurească o imagine himerică a lumii, folosind puţinele cunoştinţe căpătate. Dar locul precumpănitor îl ocupa Tuorila, satul cu biserica luă şi impresia confuză pe care i-o lăsase cursul catehismului. Simţământul vieţii devenea mai cuprinzător şi copilul trebuia, vrând nevrând, să se adapteze acestui simţământ nou: părea că s-ar fi deschis în faţa lui un spaţiu iimens, pe care el trebuia să-l umple. Vechile amintiri din Nikkilă şi ceea ce îşi închipuise el despre cursul catehismului nu-şi găseau locul aici; când se gândea la vremurile de mai înainte, inima parcă i se chircea în loc să-i crească.

Jussi nu se simţea la largul lui în odaia aceea mare şi curată, prin ferestrele căreia zărea acoperişurile caselor din sat, crestele zidurilor şi parcul, peste care se lăsa întunericul nopţii. Viaţa nu cunoştea aici decât lucruri care ţi-era dat să le faci întocmai, nicio încălcare nu rămânea nepedepsită. Şi apoi teama că nu vei face bine ceea ce trebuia să faci 1

Simţământul deznădejdii şi al neputinţei atinse culmea în ceasul în care urma să primească sfânta cuminecătură. Atunci, în clipele acelea, ar fi trebuit să-l sitmtă în preajma lui pe Dumnezeu, dar Dumnezeu nu se arăta: nu simţea decât uşoara ameţeală pe care i-o dădea ciudăţenia

jertfei adusă Domnului şi vinul. Pe chipul pastorului, a sufragantului şi a tuturor copiilor se zugrăvea aceeaşi expresie: Dumnezeu nu avea ce căuta acolo tocmai în clipa aceea. Un singur lucru predomina: era ora solemnă în care catiheţii din acest an erau „promovaţi”.

Era într-o seară de duminică, la începutul toamnei; pacea şi belşugul pluteau în văzduh deasupra bogatului sat. A doua zi urma să înceapă la Tuorila recoltarea secarei.

Toate slugile erau plecate, toate, afară de Jussi, care nu se bucura de libertatea îngăduită argaţilor. Cu toate că primise sfânta cuminecătură. Câte făgăduieli erau în aceste cuvinte, înainte, şi cât de puţiine din ele au fost împlinite până acum! Jussi nu primea decât porunci şi era mereu dojenit; dar era legat de atmosfera care domnea în această fermă şi pe care o simţea mai mult de când nu mai era păstor şi mai ales după ce terminase cursul catehismului. Trecuseră două săptămâni de când a fost bătut de stăpânul său, ultima dată, în timpul cositului fânului. Şi atunci, când era aproape să plângă în faţa celorlalţi şi ameninţa că nu va mai sta în ferma asta decât până la sfârşitul anului, un clăcaş îl întrebă:

— Spune-mi, Jussi, într-adevăr nu vrei să mai rămâi atei şi la anul?

— Nu, la naiba! plângea în hohote Jussi.

— Se pare că nu ţi-ai încasat încă simbria

pentru anul ăsta, urmă clăcaşul.

Jussi simţea că ameninţările lui erau luate în râs, că situaţia lui era deosebită de a celorlalţi, cu ce anume nu putea nici el să-şi dea bine seama. În duminica aceea, într-o clipă de linişte din cursul după amiezii, se afla singur în odaia cea mare cu Manta, văcăriţa. Femeia, foarte (guralivă de altfel, se pieptăna aruncându-i câteva vorbe drăguţe lui Jussi; afară, când mai erau şi alţii, nu catadicsea să-l iar în serios pe ţâncău şi-i trântea din când în când, în dispreţ, câte o necuviinţă. Mişcat de interesul pe care i-l arăta între patru ochi, Jussi îndrăzni să-i vorbească despre unele lucruri care-i stăteau la inimă; o întrebă între altele ce-au vrut să-i spună oamenii atunci la fânaţ. Cum, el n-ar putea pleca de la fermă, aşa cum poate să facă Manta?

— Ştii bine că n-ai să pleci, spuse Manta, privind pieptenele, în zare, dacă nu cumva a mai rămas ceva. Stăpânul te-a cules de pe drumuri într-un an de mare sărăcie şi nu poţi să spui nimic până nu devii major.

— Când mă fac major?

— Ei, ca toată lumea, la douăzeci şi unu de ani.

— Prin urmare, nu-i nicio scofală dacă termini catehismul, mai trebuie să devii şi major. Jussi se întunecă la faţă. Îi spuse Mantei:

— Nu pleca nici dumneata, Mainta.

— Dair ce-ţi închipui? Fata pe care o vezi în

faţa matale m-o să mai guste din bucatele pregătite de sărbătorile Crăciunului de Kalle Tuorila, reluă văcăriţa reintrându-şi în piele.

Apoi, cu capul sus, ieşi din odaie ca s-o pornească în sat, să se bucure de plăcerile duminicii. Jussi rămase singur şi avu impresia că situaţia lui era aceeaşi ca în cele diintâi săptăimâni după sosirea lui la fermă. Bucuria de a fi terminat cursul catehismului era de-a binelea stricată, sufletul lui era cotropit de simţământul chinuitor că era încă un copil netrebnic; începu să-i pară rău după viaţa din Nikkilä. Douăzeci şi unu de ani... el n-are decât şaisprezece. Cum au zburat frumoasele zile de altă dată!

Jussi tresări când stăpânul deschise uşa odăii.

— Unde s-a dus Maota?

— Nu ştiu.

— Ei, bine! Atunci te duci tu la Tollinperă să vesteşti începerea secerişului.

Stăpânul îi înşiră pe toţi locuitorii întinsului ţinut la care trebuia să se oprească Jussi.

— Ei, ia-ţi tălpăşiţa!

Atmosfera specifică a fermei din Tuorila nu se simţea prea departe. Jussi o uitase cu totul, acum când mergea pe drumul nisipos, în liniştea serii de duminică. Pasul îi era uşor, buzele i se ţuguiau parcă ar fi vrut să fluiere şi în minte îi stăruia iluzia că face parte dintre slujbaşii liberi. Ar fi avut poftă să îngâne un clin tec, dar era încă prea

multă lumină sus, pe creştetul pinilor. Aştepta să se ridice ceata din mlaştini, aştepta să audă glasul păsării de noapte, şi-apoi va cânta şi el.

De când venise la Tuorila, Jussi nu făcuse încă o plimbare care să-l umple de atâta fericire. Impresiile felurite care-l împresurară în păduricea de pini îi înduioşau din ce în ce mai mult sufletul descătuşat. Era acum un adevărat slujbaş, un bărbat care’s; – a împărtăşit. Şi ce-i dacă nu poate schimba locul? Nu era Tuorila urna din cele mai bogate ferme din ţinut?

„Acuma dorm în odaia ceamare; mimai dacă aş putea să cum şi un dulap al meu… Dar stăpânul mi-e unchi; fratele răposatei unele mame; sunt la rudele mele, sunt, mai mult decât un argat, ou simt nicio nevoie să plec… În orice caz, e bine că pot dormi în odaia cea mare. Am să capăt, desigur, şi un dulap, am să-l primesc, desigur…”

65

Ajuns pe un colnic stânoos, zări deodată o grămadă de cocioabe şi ogoare împrejmuite. La dreapta, soarele de aramă se oprise, singuratic, l-ai marginea îndepărtată a pădurii şi împrăşti» o lumină mată în preajmă-i; până sus, în vârful muntelui, văzduhul părea să cânte a fericire şi libertate. Era greu să-ţi închipui că aici sunt oameni certăreţi; desigur că fiecare se poate, duce lin serile de sărbătoare unde vrea, şi copiii la fel. Nu cumva o fi nevoie şi pe aici de slujbaşi? Dacă s-ar putea angaja… Va rămâne, în orice caz, în

ţinutul ăsta cât va putea mai mult.

5 – Şi întă mizerie

La Roukko se şi începuse cositul, se vedeau oamenii lucrând pe trei ogoare. Din când în când, unul se îndrepta din şale şi arunca pefete cap un pumn plin de secară. Un bătrânel îi cinstea ou bere; unii erau chiar ameţiţi. Numai să nu se ia oamenii la bătaie şi să încaseze şi el nişte scatoalce.

Jussi găsi la Roukko pe cei mai mituiţi dintre oamenii cu care trebuia să vorbească. Se apropia cu oarecare timiditate de fiecare şi tutuia apoi, ca o lecţie învăţată pe de rost, cele câteva cuvinte ce-avea să le comunice. Unul dintre ei, în timp ce-l asculta pe Jussi, se zgâi la el a batjocură; avea o barbă umedă şi ţinea gura strânsă într-un mod ciudat.

— Ce, a început să se scuture secara la Kalle? întrebă el ou glasul şuierător.

— Nu încă, dar… răspunse Jussi, stânjenit şi puţin sfiicios.

Totuşi, nimeni nu se gândea să-l hărţuiască. Îşi reluă drumul, ca să dea ochii şi ou ceilalţi, pe care nu-i văzuse încă.

Era o seară răcoroasă şi plăcută la Roukko; după seceriş se încinse un dans; Jussi Tuorila se duse şi el acolo. La ultima casă, unde fusese să transmită porunca stăpânului, găsi un camarad de catehism care-l luă ou el ila Roukko. O lairmă surdă, nedesluşită, stăruia în sala de dans; se

auzeau glasuri răguşite de băutură; se strecură într-un colţ: „Aici e bine să stai când vii pe nepusă (masă, pentru întâia oară, la un asemenea bal”, gândi el. Sala din Roukko era spaţioasă, puiteai dansa în >le aici, şi ce minunat îi zicea vioara! Sunt, deci, pe lumea asta, lucruri mai de seamă chiar decât Tuorila. Cine i-ar acorda vreo importanţă stăpâinului din Tuorila în mijlocul acestei mulţimi care dansează? Ce-ar fi el aici decât un ins care nu şi-ar găisi locul şi ar fi de-a dreptul ridicol. Jussi se simţea de minune; ieşi de mai multe ori în curte şi nimeni nu-l tulbură, inu-l întrebă nimeni nimic; nici măcar numele celoir din Tuorila care vor secera secara. i se dete şi bere, ca şi celorlalţi; a încercat o dată să danseze polc a cu u n băiatân mijlocul mulţimii şi avea de gând să mai încerce din nou. Nimeni: nu se miră că stă atât de târziu. Era o noapte fermecătoare, mai fermecătoare decât toate nopţile de până atunci.

Cu toate acestea, Jussi trebuia să se strecoare uneori în curte ca să se convingă că a transmis întocmai toate ordinele stăpânuluii sau. Afară, în aer liber, zări deodată la lumina nopţii crepusculare colina, de unde în după-amiaza acelei zile – ce mult i se părea de atunci – a văzut valea de aici. La Tiuorila toţi dormeau acum. Stăpânul n-are să ştie când s-a întors şi n-are să-l oerte. Şi Manta e la bal, va pleca odată cu ea. Se întoarse în sală şi se îndreptă spre butoiaşul ou bere. Primise, doar, şi sfânita cuminecătură, ce

dracu'! Ce-i pasă lui de bătrânul din Tiuorila?

Totuşi, ar vrea să plece, dar n-ar vrea s-oopornească singur pe drumul acela lung, prin pădure. Şi Manta mai dansa încă, şi cu poftă. Poate că nu vrea să meargă cu dânsul. Când se strecură până la ea şi voi să-i vorbească, ea se făcu că mu –, 1 aude. Se aşeza pe genunchii băieţilor, ciind la unul când la altul. Oare se va mărita cu vreunul dintre ei?

La miezul nopţii, Jussi se întoarse prin pădure, pe acelaşi drum. Dar nu era singur. Manta şi încă o fată din sat erau cu el şi mai erau încă ciin-ci băieţi. Jussi era al şaselea; el, însă, nu se simţea încă bărbat. Luându-se după ceilalţi care necăjeaufetele, în glumă, încercă şi el s-o tachineze pe Manta; ea îi răspunse morocănoasă: „Ce tot bodogăneşti acolo? Nu vezi că eşti prea mare ca să mai sugi şi prea mic ca să te culci cu o femeie?" Jussi simţea că-i stinghereşte pe toţi şi că dacă i-au dat voie să-i însoţească, au făcut-o crezând că el nu înţelege mare lucru.

67

Dar Jussi nu era totuşi atât de neştiutor. Astă-seară la bal a priceput o mulţime de lucruri la care se gândea adesea, în pat, în timp ce aştepta să-i vină som

5*

hui. Îşi ctete seamă că jocurile de altă dată din Sikomăki ou erau decât nişte copilării, de oare i se lăoea greaţă acum.

Ajunseră în apropierea satului, în câmp deschis. Lui Jussi îi zvâcnea inima, niu-i făcea plăcere că se apropia de fermă, simţea că şi ceilalţi nu aveau inimă buină faţă de stăpânii din Tuorila. Adulmeca ferma; prezenţa ei creştea şi devenea apăsătoare, în timp ce amintirea balului se îndepărta din ce în ce mai mult, ca şi cum ar fi fost pusă pe fugă. Jiussi mai ţinea minte că băuse bere; dar uşoara ameţeală, buna dispoziţie se risipiseră. Dacă ar fi fost după voia lui, ar fi dorit să se afle atunci în patul din odaia cea mare, să doarmă, adânc, să se fi întors acasă devreme. Simţea răcoarea nopţii, somnul îi închidea pleoapele, simţea şi foaime, simţea ouim ceilalţi se uitau la iei aproape cu duşmănie şi în derâdere, că-l priveau, ca pe un mucos. Nu, niciodată n-are să se mai ducă la bal.

Dar în momentul în care grupul se îndreptă spre acareturi, lui Jussi îi veni greu să se despartă de tovarăşii săi de drum, chiar atunci când Manta îi porunci, pe un ton destul de grosolan, să se cărăbănească de acolo. Tinerii se hâirjoneau cu fetele). unul dintre ei încercă să ia scara care duce în podul casei şi scara căzu cu zgomot, făcând să răsune toată ferma. Băieţii se ascunseră; în uşa bucătăriei apăru stăpânul. El se repezi la pod cu un ciomag vârtos în mână. Numai Manta rămase pe loc, ceilalţi şterseră puţină. Jussi se ascunse în fân. Stăpânul, furios, îl striga, dar nu se porni să-l caute. Jussi asculta cearta dintre Tuorila şi Manta.

— La fermă muncesc cât e ziua de mare, dar noaptea şi sărbătorile fac ce vreau, rosti cu mândrie Manta.

Când Jussi observă din ascunzătoarea lui că stăpânul is-a îndepărtat şi că Manta se căţăra în pod, se îndreptă încetinel spre odaia cea mare. Dar deodată îi apăru în faţă Tuorila cou ciomagul în mână.

— Aşa va să zică…

Acestea fură singurelecuviinţe care-i ieşiră din gură; apoi îl apucă pe Jussi de ceafă şi-i trase câteva la spate. Când tinerii auziră urletele lui J-uissi, simţiră o adâncă amărăciune. Nu că le-ar fi fost milă de băiat; dar le era scârbă de ei înşişi, că mu puteau să împiedice ciomăgeala. Dar după scurt timp, încercară totuşi să se ducă în pod după Manta.

În pat, Jusisi strângea din dinţi ca să nu plângă. Se înfiora de ruşine de câte ori simţea arsura loviturilor. În mintea lui se amestecau – într-o mane învălmăşeală – v-remile de altă dată de la Nikkilä, viaţa lui de acum de la Tuorila, perioada când urma cursul catehismului şi balul recent.

— Unde am să ajung până la urmă?

Ajunse mai întâi. a doua zi, pe ogorul de secară ca să lege snopii; toată ziulica trebui să asculte aluziile batjocoritoare la cele intim-plate ou o noapte înainte. După seceriş trebui să treiere, apoi să are, apoi să adune lemne de foc şi aşa ima

A departe.

Nu trecu mult şi sosiră zilele de iarnă, când trebuia să taie crengi şi să pregătească bălegarul. Unde va ajunge până la urmă? Această întrebare fundamentală a vieţii lui, Jussi şi-o punea adesea, ori de câte ori se izbea de v; reo piedică din afară şi medita apoi, în singurătate, asupra celor întâmplate.

Viaţa curgea lin înainte. Tuoriila era-mereu în fruntea fermelor. Traiul la Tuorila era cu totul deosebit de acela din Nikkilä, de pildă. Se aflau două corpuri de case acolo; într-unul era odaia cea maire a servitorilor, ou iatac, bucătărie şi două odăi în care locuiau fosta stăpână şi una din fii-cele ei, celibatară; al doilea cuprindea bucătăria şi iatacul stăpânil-or iar în spate, câteva odăi mai dichisite, pregătite pentru pastor şi alţi oaspeţi de vază. În odaia cea mare şi în bucătărie ardea în fiecare seară o laimpă cu petrol, a cărei lumină liniştită alunga mierlii demoniai trecutului, pitulaţi pe rafturi, în cele mai îndepărtate colţuri.

Un vânzător ambulant veni să mâie noaptea la fermă; era un iunehiaş cam, pişicher, care: nu lăsa să-i scape, nici măcar din greşeală, vreun cuvânt sincer. Avea în tolba lui plină şi ace de cap, dar şi cele mai noi cântece. Despre orice s-ar fi vorbit, trebuia, să-şi spună şi el cuvântul său hotărâtor; despre el însuşi păstra, însă, o tăcere misterioasă, care te întărită. Taavetti, argatul, ştiind şi el că în lume trebuie să te vâri şi să-ţi dai

aere, căuta să facă; pe grozavul faţă de încrezutul moşneag; îi vorbi despre şantierele căilor ferate de la Sfântul Petersburg şi despre unul de acolo pe care-l cunoştea bine, făcând aluzie la un contramaistru cu oarecare reputaţie.

— Dă, da, te gândeşti la Vântimnen, spuse îndată vânză tarul ambulant.

Şi-atunci, un fel de întrecere paşnică începu între Taavetti şi bătrânul: care dintre ei doi cunoaşte mai temeinic toate combinaţiile de pe şantierele din iarna ceea de mizerie, vorbind mai ales de Vântimnen, care înscria în condicele sale de plată pe cine vrei şi pe cine nu vrei, până şi pe morţii din cimitir.

Din vorbele celor doi bărbaţi reieşea că ştiau ce se petrece în lumea largă. Când din întâmplare tăceau, s-ar fi zis că afară se auzea vuietul unei ere noi Servitorii se duseră să mănânce în bucătărie. În sinea lor simţeau un grăunte de conştiinţă a propriei lor valori „Taavetti li se părea mai mare chiar decât stăpânul.

Dar, intrând în bucătărie, îl văzură pe stăpân în odaia vecină citind un ziar. Se zărea cuvântul din capul fiecărei foi: *Suometar*. Stăpânul erai totuşi un om mai puţin simplu decât vânzătorul ambulant<şi cu mult mai important decât Taavetti. Nimeni nu pricepea de ce nu-şi vinde pădurile, deşi cumpărători erau destui… Tavela şi-a vândut moşiile şi a pus mâna pe mai mult de o mie de mărci! Şi totuşi Tavela îi dojenea pe

clăcaşii lui că nu i-au ţinut bine pădurile. S-ar fi putut scoate mai mult?

Stă, pâmul îi lăsa acum mai multă libertate lui Jussi, care ducea aproape aceeaşi viaţă ca şi ceilalţi argaţi. Trupul lui se înz-drăvenea, se făcea mai voinic, dar mintea îi cam stătea pe loc. Cunoştea destuii de bine muncile de fiecare zi, pe care primea poruntă să le facă; totuşi, simţea că stăpânu! îl dispreţuieşte. Când primul hârdău pe care-l făcu trebui să fie aruncat în foc, stăpânul nu se supără, dar rânji cu răutate. Şi de care ori Jussi era propus pentru o treabă ceva mai grea, stăpânul zâmbea pe sub mustaţă. Ceea ce-l supăra la Jussi era că nepriceputul ăsta era neamcu el. Purtarea de acum a stăpânului îl întrista pe Jussi mai mult decât asprimea dinainte. Simţeainstinctiv, în fi-ece clipă, că zise aştepta plecarea lui din Tuorila; dar unde era să se ducă?

Nepăsarea stăpânilor îl făcea mai prevăzător ca înainte, încerca să facă într-aşa fel ca să fie cât mai puţin văz-ut de ei. Cel mai, greu îi era în zilele de sărbătoare, când nu ştia prea bine dacă-i era sau nu îngăduit să se ducă în sat; şi acasă, prea etr-a în ochii lor. După ce-şi îngfaiţeau pârân-ziul şi îşi dădeau cizmele cu gudron, toţi bărbaţii se duceau în sat şi Jussi rămânea singur în odaia tăcută şi mirosind a duminică; uineori sărăntocul bătr-îin întreţinut de parohie dormea şi el acolo pe prichi-ciul sobei –, Jussi zisel găindea da vreo poznă pe care o făcuse câin-d era mic, deşi

asemenea amintiri nu prea îl mai încălzeau astăzi., Uneori intra stăpâna în odaie să vadă dacă-i totul la locul cuvenit şi dacă paturile au aşternut curat. Când d-a să iasă, se întorcea spre Jussi şi-l p-ovăţuia să mai citească; dar îi vorbea fără interes, u-itându-se aiurea, numai aşa, ca să spună ceva.

Fiind în apropierea Crăciunului, Jussi ştia că n-o să-l dea afară e-hi-ar at-unci. Sărbătorile Crăciun, ului i se părură îngrozitor de lungi. Într-o azi, nişte studenţi de la Universitate dădură o serbare; stăpâini-i din Tuorila se duseră şi ei, tolăniţi în trăsura lor de casă, în sunetul zurgălăilor. Jussi, rămânând în odaia cea mare, începu să câint-e şi încercă să danseze de unul singur o polcă. Apoi, îşi luă inima în dinţi şi se duse la un vecin, Avea în buzunar câţiva sâmbuiri de prună pe care-i tot sugea din când în când. Intră în ferma mică şi învechită, ce – i amintea puţim de vechea fermă din Nikkiilă. Pereţii şi plafonul odăii erau împodobiţi în cinstea Crăciuinului, după străvechiul obicei, du masalale albe; pe imaşă era o faţă de masă, nişte jambon, un coş cu pâine, o oală cui bere şi, deasupra, o cunună de paie împletite. Stăpânul ara un om cumsecade, vorbăreţ, care striga pe Jussi Juha, şi se purta cu el ca şi cum ar fi fost am om mare. Afară, pe uliţă, se auzea clinchetul vesel al clopoţeilor de Crăciun; după ce bău o bere caldă, Jussi simţi, după un: răstimp oarecare, puţină poftă de viaţă şi un pic de încredere în el.

Jussi n-a fost dat afară după Qrăciun, n-a fost dat afară nici în primăvară şi nici în timpul verii. Ciabia la începutul toamnei.

Tuorila nu-şi vându pădurile aşa, cu una cu două, cum făcuseră atunci mulţi proprietari. El tot compara cu ale lui pădurile de curând tăiate din Tavela şi cântăriea mormanele înalte de buşteni care aşteptau pe gheaţă să vină primăvara. Fireşte, are să-şi vândă şi el pădurile, dar nu se grăbea. Nu se descotorosi de ele decât după ce cea mai mare parte din pădurile ţinutului suferiseră prima tăiere. Preţul obţinut de Tuorila umplu; de mirare pe toată lumea, şi atrase atenţia tuturor asupra acestui bărbat atât de înţelept şi dibaci. După această vânzare a pădurilor, se pare, lui Tuorila Kalle începură, să i se încredinţeze cele mai înalte posturi obşteşti.

Una din urmările indirecte ale acestui: târg a fost şi concedierea lui Jussi.

Pe vremea aceea, stăpânii din Tuorila se înălţau şi în alt chip, se înălţau în sineai lor. Începând din anii de mizerie, averea lor crescu repede, şi după văinzarea pădurilor, atât de favorabilă, ea se dublă chiar. Bogăţia este pentru ei forma cea mai însemnată a fericirii pământeşti şi fericire înseamnă totdeauna să fii pus şi la încercare. Întrebarea este dacă tu eşti omul care poţi suporta fericirea.

Soţii Tuoirila fură idiin ce în ce mai des invitaţi în societatea bună de prin partea locului,

de unde pornise atunci mişcarea naţională finlandeză. Ei înţeleseră întreaga forţă şi însemnătatea acestei mişcări; viziunea viitorului, pe care le-o deschidea, deştepta în ei simţăimântul demnităţii, care dădu un înţeles nou până şi preţului obţinut la vânzairea pădurilor, îmbrăcând astfel bogăţia în haina nobleţei. În toată această perioadă, proprietarii din Tiuarila încercau o bucurie liniştită, stăpânită.

Un aselmenea simţământ nu putea, însă, să mu, se manifeste o dată şi în afară. Numai că e bine să veghezi ea totul să se facă cu demnitate. De multe ori, între patru ochi, cei doi soţi îşi făureau un plan – plan care se înfăptui la începutul toamnei – anume de a da un mare ospăţ la care să poftească, în afară pe cei de o seamă cu ei, şi pe toţi cei mai ou stare, care le-ar face cinste să vină la masa lor. Trăiau, într-adevăr, în cuprinsul parohiei câteva familii în casa cărora se vorbea suedeza, care purtau nume de ţi se împleticea limba când le pronunţai, şi oare te priveau aspru şi de sus; nişte mutre cum nu s-a mai văzut pe la sindrofiile de la ţară. Printre cei poftiţi se găseau şi câţiva svecomami[2]; dar erau totdeauna atât de vioi şi bine dispuşi, că veneau cu plăcere la serate să bea elte un grog şi să stea de vorbă chiar şi cu fennomaniii[3].

În ziua aceea fatală se treiera grâul la

2' Membri ai partidului filo-suedez, partid reacţionar.

3 Membri ai partidului national-finlandez, partid democrat.

Tuorila, dar Jussi primise poruncă să rămârnă acasă după-prânz, să se gătească şi să fie gata să ia în primire şi să îngrijească caii invitaţilor.

Vremea se stricase puţin; era înnorat. Jussi umbla prin curte, în aşteptare. De irnullt nu maicunoscuse acest simţământ de stinghereală şi neputinţă pe care i-l dădea Tuorila. Nu avea încă o părere foarte lămurită despre ceea ce avea de făcut în seara ceea; ştia numai că supărarea lui se datora intenţiilor pe care le avea stăpânul cu el. Jussi îşi amintiţi din nou că stăpâinul său îi era unchi, fratele mamei. Lucrul acesta îi venea adesea în minte în ultimul timp, de când chivernisirea lui Tuorila se simţea în întreaga atmosferă a fermei, de dimineaţă până seara. Parcă stăpânul s-ar fi procopsit pe-ascuns; niciodată nu se uita drept în ochii lui Jussi, deşi acesta îi era nepot. Odată, în timpul verii, Jussi, stând de vorbă cu unchiul său, îşi îngădui, lui induşi aere de om mare, să aducă vorba despre minunata afacere pe care o făcuse cu vânzarea pădureiii. Stăpânul îi aruncă atunci o privire sinceră, aproape duioasă, dar care-i făcu mai mult rău decât i-ar fi ars o palmă. Şi acum pregătise un mare ospăţ şi-l silise pe Jussi să-şi schimbe hainele, chiar în mijlocul zilei. Stăpânul, el însuşi, se preumbla în redingotă, ras proaspăt; când trecea pe lângă Jussi, parcă îl oprea din priviri să-i spună vreo vorbă despre ospăţ.

Cel dintâi musafir care sosi fu preotul

bisericii, cu gulerul său alb şi un potcap cât un burlan de sobă; venise cu nevasta. Pe scaunul din spate al trăsurii stătea domnul Konander, un fost student, care hoinărea prin parohie. Părea mai treaz ca de obicei; ademenit de speranţa de a bea tun păhărel de rachiu, se căţărase, aproape cu de-a sila, în droşea popii. În acelaşi timp, veni şi pastorul capelei, un bătrân cu mutra încruntată sub cascheta lui neagră şi cu nişte haine grozav de ponosite; îşi luase de nevastă servitoarea şi de aceea nu catadicsise s-o aducă şi pe ea. Jandarmul, un ţăran care ştia şi suedeza, sosi mai târziu; era temut şi urât de cei săraci. Puţin câte puţin, veniră cea mai mare parte dintre oamenii, pe care cei mai vârstnici din parohie îi cunoşteau foarte bine şi despre care vorbeau cu plăcere.

Jussi trebăluia la cai, le ducea fân şi apă, se uita la trăsuri şi le compara între ele, dându-şi seama că ceea ce făcea el mu era decât o treabă neghioabă şi că nu răspunsese, probabil, aşteptărilor. Numai când începu să cadă noaptea şi larma ospăţului se înteţi, se simţi şi el puţin mai liber, mai ales atunci când câţiva inşi care veniseră să privească, începură să se strecoare prin colţuri. Sosiră cunoscuţi din Tollioperă, venise chiar Kustaa Toivola, un camarad de catehism, tocmai din cabana forestieră cea mai îndepărtată.

Rânjind pe înfundate, lumea se uita cum era dat afară domnul Konander, care, zvârlit prin uşa

cea mare a casei, se duse să se sprijine de acoperişul urnei haznale. Venii după el cineva care îl certă în suedeză. Konander plângea şi, răspunzând în finlandeză, declară că niciunul dintre domnii de acolo nu merita să-i văcsuiască măcar cizmele lui Snellman[4] Băieţii se mirau grozav, căci nu cunoşteau pe nimeni în toată parohia care să poarte un asemenea nume.

Jussi nu mâncase nimic de la prânz. Foamea şi somnul îl chinuiseră destul, dar de uită repede, prins în mulţimea care umpluse curtea din dos. Jussi, care era de-ai casei, se simţea cel puţin tot aşa de important ca oricare dintre ceilalţi tineri, şi asta îl făcu să se arate tot timpul încântat de sine, aşa cum nu-i mai fusese până atunci. În larma asurzitoare a ospăţului, pentru prima oară în viaţa lui, la şaptesprezece ani, îl trecu pe Jussi un fior de independenţă. Pentru motive greu de înţeles, în timp ce camarazii lui petreceau, îi veni în gând că şi el ar fi în stare să-şi găsească un făgaş pe lumea asta. Stătuse atâţia şi atâţia ani la Tuorila, îndurase ba una, ba alta, în cutare şi cutare împrejurări; azi se dădea aici un ospăţ; el n-avea nici în clin nici în mânecă cu toţi cei care mişunau

4 Iuhan Wilhelm Snellman (1806 – 1881), om politic finlandez, unul dintre ideologii mişcării naţionale din perioada formării naţiunii burgheze în Finlanda, ziarist, filosof hegelian de stânga. El a propagat ideea dezvoltării culturii naţionale finlandeze

înăuntru; se simţea alături de cei care stăteau afară şi priveau. Îl străbătu o undă de răutate şi o străină cutezanţă îl cotropi, în timp ce-şi trecea vremea prin curte, când cu unul când cu altul din tinerii spectatori. Se arătă mai gălăgios şi mai vorbăreţ ca niciodată.

Intră apoi în odaia cea mare împreună cu Kustaa Toivola. Îşi aruncau ochii încolo şi încoace, căutând pe cineva să-i joace un renghi. Avură o scurtă tresărire când îl descoperiră pe domnul Konander dormind în patul lui Jussi. Se apropiară încetişor de pat ca să vadă, în linişte, nestingheriţi de nimeni, cum e alcătuit un domn. Căci Konander era un adevărat domn, deşi mai călca uneori pe alături, deşi pierduse titlul universitar din cauza beţiei. Dar el a studiat mai mult decât comisarul, aproape atâta cât pastorul, iată-l că face ochi. Tinerii o şterseră şi se întoarseră în curte; în curte nu mai, era nimeni, toţi plecaseră. Cei doi băieţi legară prietenie. Ochii negri ai lui Kuisitaa străluceau sub cozorocul şepcii şi cel ce se va numi cândva Jussi Toivola îl întreba, ea pe un prieten, de o mulţime de lucruri. În curând se va începe tăierea unui drum prin pădurile din Tuorila pentru transportul lemnelor în iarna viitoare. Kustaa va lucra şi el acolo. Pe Jussi îl îmbăta aerul de independenţă al lui Kustaa şi ar fi dorit să-i pună multe alte întrebări; dar Kustaa, vrând să-şi mărească prestigiul faţă de Jussi, se gândea ce pozne ar mai putea să pună la căile. Se uită la

roţile trăsurilor, ochii începură să-i scâniteieze; deodată îl întrebă pe Jussi:

— Tu ştii unde-i cheia pentru şuruburi?

— Da, ştiu.

După ce puse mâna pe cheie, Kustaa începu să scoată şuruburile din butucul roţilor. Nu le scotea de tot, le deşuruba numai atât încât să rămână abia-abia prinse în osie; nu făcea treaba asta decât la câte una din două roţi ale fiecărei trăsuri. Jussi se uita şi-i tot spunea: „Opreşte-te, ce dracu'!" Dar Kustaa îşi vedea mai departe de treabă, fără să se sinchisească. După ce scoase în acest fel toate şuruburile, aruncă cheia cât colo, şi p-aci ţi-e drumul.

Jussi nu se putea împăca cu farsa jucată de Kustaa. Dându-şi seama ce urmări poate avea, începu să tremure de frică; se gândi o clipă s-o şteargă şi el, luându-se după Kustaa. Căută repede cheia şi, îngrijorat, începu să prindă şuruburile la loc. Reuşi să le înşurubeze aproape pe toate; numai la vreo trei roţi mai rămăseseră pe jumătate scoase; dar în clitpa aceea trebuie să se ascundă, căci se auzeau paşii primilor musafiri care plecau şi se îndreptau spre trăsuri.

Se întoarse neobservat în odaie; Konander tot mai dormea în patul lui. Se duse în dosul sobei şi se băgă în patul gol al servitoarelor. Inima îi zvâcnea, aştepta să vadă ce se întâmplă, aşa cum te aştepţi să izbucnească din clipă în clipă o explozie violentă. Dar vremea trecea şi nu se

auzea decât tic-tac-ul pendulei şi respiraţia lui Konander, omul care plânsese din cauza unui oarecare Snellman.

În sfârşit, se auziră paşii stăpânului, uşa se deschise şi Tuorila întrebă:

— Nu-i aici Taavetti?

Niciun răspuns. Taavetti hoinărea pe undeva. Dar stăpânul, intrând înăuntru, îl zări pe Jussi; îl ameninţă cu pumnul şi strânse din dinţi. Jussi rămase locului în aşteptare. Nu-i trecu prin cap că ar fi putut s-o ia la fugă.

Mai trecu o jumătate de oră; stăpânul se întoarse, îl apucă pe Jussi de păr şi îl trase jos din pat. Fiindcă Jussi încerca să se agaţe de braţele lui, ţipă la el:

— Aha, te mai şi zborşeşti?

Era atât de furios, că-i venea să plângă. Jalnicul sfârşit al ospăţului nu-i! prezicea nimic bun pentru tainicele sale vise, care, în seara aceea, se îndreptaseră toate spre apropiatele alegeri în Dietă. La cotitura de la Snorama, roata de la droşca pastorului se desprinse şi pastorul se alese cu câteva serioase izbituri. Cât despre preot, trăsura lui pierduse o roată înainte de a porni, aşa că le veni la toţi ideea să se uite şi la droşca jandarmului. Atmosfera sărbătorească din Tuorila se risipi deodată, făcând loc unei zile obişnuite, din cele mai neplăcute. Vina o purta Jussi, băietanul ăsta afurisit, pe care stăpânul l-a ţinut şi l-a îngrijit ani de-a rândul, ca să-şi dea seama abia

acum cât de neghilob era; nătângul ăsta îi stătuse totdeauna ca o piedică în calea lui de om în toată puterea cuvântului.

Konander setrezi din cauza gălăgiei.

— Staţi puţin, m-am culcat poate în patul băiatului murmură pe un ton blajin, pe jumătate adormit.

— Lasă, rămâi acolo deocamdată, spuse Tuorila împingându-l afară pe Jussi şi adăugă: Ai putea să te întorci de unde ai venit.

Se lumina a ziuă, când Jussi se apropie de Toivola, de prima ei fermă. Rădăcini de brazi ieşeau din pământ şi se lăţeau cât colo, de-a curmezişul drumului, pe ţărâna clisoasă; soarele, strecurându-se printre arbori, le arunca cele dintâi raze. Bătaia pe care o mâncase Jussi nu i se părea mai grozavă decât aceea pe care o primise anul trecut, când se întorsese de la bal. Se mulţumea să repete întruna, gândindu-se la stăpânul din Tuorila: „Am să-ţi arăt eu… am să-ţi arăt eu…” Gândul acesta, pe care-l tot frământa, îi ţinea mintea încordată, deşi n-avea nici! cea mai slabă idee „ce-o să-i arate” lui Tuorila. Foamea şi emoţia îi nimiciseră curajul; tânărul acesta de şaptesprezece ani, care blestema şi înjura, era cât pe-aci să plângă. În peisajul puţin ceţos al naturii, Jussi întrezărea parcă, în acel ceas matinal, câteva vagi imagini din vremea copilăriei.

Ajunsese la acel punct al dezvoltării când cei care îl cunoşteau de mişc l-ar fi recunoscut încă, şi

când cei care l-au întâlnit în anii din urmă ai vieţii sale l-ar fi recunoscut, poate, după înfăţişarea lui din dimineaţa aceea.

Era ziua în care Jussi făcu primii săi paşi hotărâţi înspre soarta care-l aştepta undeva departe.

SPRE MATURIZARE

Jussi n-avu parte de o primire prea călduroasă la Toivola. Sosise atât de devreme încât îi mai găsi pe toţi în pat, şi când dădură cu ochii de el, se gândiră că i s-o i: întâmplat vreo nenorocire. Jussi încercă, în mai multe rânduri, să-i convingă că lucrurile nu stăteau tocmai aşa.

— Atunci, de ce-ai venit?

— Uite aşa, răspunse Jussi zâmbind cam pleoştit şi nu ştiu ce să mai spună.

MIHna îşi trase în grabă rochia; era pusă pe ceartă. În ajun Kustaa hoinărise prin împrejurimile Tuorilei. Miina aruncă o privire cercetătoare spre patul în care băiatul mai dormea încă.

— Ce pozne aţi mai făcut, nemernicilor? întrebă Miina.

Toivola era aşezată pe domeniul Tuorilei şi oamenii priveau cu teamă cam tot ce era în legătură cu ferma. Stăpânul casei, un bătrânel slăbănog, se mărginea să privească totul din pat şi nu părea înclinat să se amestece de loc. Miina era din ce în ce mai uluită. Jussi zâmbea stingherit, tot încerca s-o scalde şi nu reuşea să lămurească

lucrurile. Îl supăra că Miina era parcă împietrită de uimire că a venit la ei; de ce oare nu s-ar simţi aici ca acasă? Numai! aşa s-ar mai putea descurca. Miina zise, în sfârşit:

— Întinde-te aici lângă moşu, oricum ar fi.

Şi apoi începu să se îmbrace. Jussi îşi scoase cizmele şi vesta, apoi se întinse în pat, pe locul părăsii de Miina. Se odihnea acum lângă un moşneguţ mut, într-o cocioabă păcătoasă, al cărei prag nu-l trecuse până acum decât o dată sau de două ori, ca să aducă la cunoştinţă poruncile lui Tuorila. După o noapte de nesomn şi-atâtea întâmplări care-l tulburaseră adânc, mintea lui era cuprinsă de un vălmăşag de gânduri cis care nu era de iei obilşnuit; intrase aici cu sila şi, pe deasupra, locuinţa asta îi părea nesuferită – da, aproape că-l încercau părerile de rău. În clipa când somnul îi închise pleoapele, îi apăru în vis Nikkilä, locul său natal, întocmai aşa cum arăta odinioară. Creierul obosit născocise acest miraj pentru odihna sa şi pentru ca sufletul lui Jussi, care se zbătuse în chinuri ani de-a rândul, să se simtă o clipă liber; din ceasul încărcării boarfelor pe săniuţa ce aştepta în faţa casei din Nilkkilä în acea dimineaţă a iernii de pomină – iarna foametei şi a morţii – se simţea ca în lanţuri. Ce mult e de-atunci! Jussi dormea somnul cel mai adânc din ultimii şapte ani. Nu trecu mult şi el nu mai „văzu” nimic în vis, dar în subconştientul lui durerile îndurate în ultimii ani se îndreptau – ca într-un

refugiu – spre trecut; parcă tot ce sălăşluia în adâncul fiinţei sale ar fi întors spatele viitorului.

Omul se găsea într-un impas greu; trebuia să ia viaţa de la început. Îl aşteptau ani lungi şi pustii, care îl vor duce către timpuri viitoare, încă necunoscute; s-ar fi spus că viaţa lui! Jussi ar fi trebuit să se întrerupă cel puţin acum… Dormi dus, până seara târziu. Când se trezi, încet-încet, observă mai întâi că era pe jumătate îmbrăcat, apoi că era parcă ceva neobişnuit în jurul lui: nu era dimineaţă.

Misteriosul stăpân al casei stătea pe prichiciul sobei şi Miina trebăluia prin casă, tot depănând o interminabilă poveste. Kustaa, mezinul şi Îisakki, cel mai mare, mâncau; se vede că abia venilseră. Jussi simţi născându-se în el simţământul ascuţit al ciudatei sale situaţii faţă de oamenii şi locurile din această casă; trebuia să se roage să fie primit în sărăcia asta lucie. Se treziise atât de încet, încât nimeni nu observase; instinctiv, făcu o mişcare ca şi cum nu s-ar fi trezit de-a binelea şi se făcu că adoarme iar. Miina vorbea către cei din casă, cu glasul ei plin de încredere:

— Uite-l c-a venit la noi, i-am spus, am venit aici să văd cum stau lucrurile; eu nu pot să-l ţin la mine pe slujitorul altuia, i-am spus.

— Şi ce-a răspuns bătrânul Tuorila? întrebă Îisakki, cu capul băgat în oala de lapte acru.

— Ce să spună, că puţin îi pasă unde o să-şi găsească un culcuş lepădătura asta; dar atunci i-

am spus că nu se poate arunca o rudă pe drumuri, că n-are o haină pe el, că i-ar trebui şi lui nişte haine mai acătării, să se poată tocmi şi el undeva, că cu n-o să-l pot ţine pe degeaba… Desigur că n-o să plece azi de la noi, că aş putea să-i aduc eu boarfele, dacă are… i-am spus eu.

Pălăvrăgeala asta îl linişti pe Jussi, căci înţelesese că Miina a fost la Tuorila. Scăpase de încordare. Afară de asta, Miina i-a adus şi lucrurile. Dar n-a suflat un cuvânt în legătură cu şuruburile. Kustaa mânca liniştit. Îisakki întrebă:

— Şi n-a dat ceva bani?

Jussi ţinea ochii închişi, dar simţi că Miina aruncă o privire înspre pat înainte de a răspunde, cu glasul schimbat:

6

81

— Şi i-am mai spus stăpânului că nu trebuie să-l lase fără un gologan. La asta mi-a răspuns că Jussi însuşi ar putea veni să-şi încaseze simbria, dar eu i-am dat a înţelege că băiatul n-o să vină, cu siguranţă, la el şi atunci stăpâna a scos biletul ăsta de douăzeci de mărci; dar nu-i nevoie să i-l dau lui.

— Miina făcu un semn din cap spre pat şi tăcu. Apoi începu iar pe acelaşi ton: – Dar cum i-a putut trece prin cap să scoată şuruburile la o duzină de trăsuri!… Ce idee! Băietanul ăsta, bun ca pâinea lui i Dumnezeu! Cine ar fi crezut că i-ar putea trăsni aşa ceva prin cap? Şi tu ai fost acolo

aseară, Kustaa; să ştii că dacă te apuci şi tu de asemenea năzbâtii, e vai şi amar de pielea ta!

— Eu n-am scos de nicăieri niciun şurub, răspunse brusc Kustaa.

Jussi se prefăcu că se trezeşte, se întinse, gemu şi plescăi din limbă. Miina se uită spre pat şi expresia feţei ei nu se potrivea de loc cu ceea ce spusese până acum.

— Aha! omul nostru care scoate şuruburile de la trăsuri şi-a dat şi el seamă că e ziuă.

Ceea ce auzise Jussil din gura Mâinei nu putea decât să-l ţină cât mai departe de oamenii aceştia. Cei şapte ani petrecuţi la Tuorila nu au trecut fără să lase urme. Oamenii aceştia erau săraci şi nu prea sinceri. Lui Jussi îi era scârbă de Kustaa, se păren că nici Kustaa nu era mulţumit că Jussi s-a aciuiat la ei. Numai dacă ar putea să-şi ia valea de aici. Dar Miina a pus mâna pe cele douăzeci de mărci de la Tuorila.

I se dădu lui Jussi cafea; apoi începu să mănânce de unul singur. Nu mâncase de mai bine de douăzeci şi patru de ore; dar, cu toate acestea, fiecare îmbucătură i se oprea în gât.

I se aşternu un pat pe banca de lângă fereastră patul era vârtos şi strâmt. Nici nu se putea culca dezbrăcat. Jussi, însă, care dormise toată ziua, era atât de toropit că-l cotropi imediat un somn greu. Dar când în mijlocul nopţii căzu jos, rămase mult timp treaz, ca să privească cerul întunecat al nopţii de toamnă şi să asculte

respiraţia celorlalţi, stranie şi dezgustătoare. În timpul acelui ceas de trezie, îşi făcu o idee clară despre ultimele întâmplări prin care trecuse.

Toivola zăcea izolată în mijlocul întinsei păduri pe care Tuorila o vându-se de curând cu atâta profit. Tăierea arborilor trebuia să înceapă înainte de Crăciun. La Toivola toţi erau grăbiţi să vadă o dată începând aceste lucrări, care aveau să aducă câştiguri mari: şi să mai însufleţească puţin viaţa de acolo. Lui Miina îi părea rău – dar n-o spunea la nimeni – că era prea bătrână... Dacă ar fi fost mai tânără cu un ştiu câţi ani... Totuşi, nici aşa n-o să se dea în lături să pună şi ea ceva la cale.

I se îngădui lui Jussi să rămână în casă. Se începuse de curând construcţia unei locuinţe noi în curte; avea până şi acoperiş, dar îi lipseau terestrele şi pardoseala. Toamna, Îisakki se apucase de lucru şi încet-încet urma s-o termine. Jussi trebuia să-l ajute. Miina – abilă cum era – îi dădu a înţelege că numai cu treaba asta măruntă nu-şi putea plăti întreţinerea; cum exista însă speranţa să i se găsească o posibilitate mai bună ca să-şi câştige pâinea, ea o să-i dea de mâncare pe datorie. Îndată ce-o să pună mâna pe primul câştig, are să-şi plătească gazda. Jussi era sătul s-o tot audă trăncănind, sătul să mai doarmă noaptea pe bancă.

În duminica Judecăţii, după întoarcerea de la biserică, se petrecu o mare schimbare în viaţa

obişnuită din Toivola: în timp de două ore sosiră la exploatare vreo cincizeci de oameni, cu saci, fierăstraie, topoare. Se auzi în curte o zarvă cumplită, trebuiau adăpostiţi cum s-or putea, prin toate colţurile curţii, vreo cincisprezece cai cu harnaşamentul lor complet. Se aruncau, pe unde se putea, lucrurile de prisos; răsunau dialecte ciudate. Contramaistrul, un ins bondoc şi gălăgios, intră în casă zbierând atât de tare din pragul uşii, că bătrânul Toivola însuşi, mut de când lumea, avu o tresărire şi bolborosi câteva vorbe neînţelese.

— Ei, bine, mătuşico, ţi-e caldă cafeaua? Nu vezi că ţi-au sosit oaspeţi?

— Nu stilam că am poftit musafiri astăzi, îi răspunse Miina, fasolindu-se de parcă ar fi avut cu douăzeci de ani mai puţin.

— Oaspeţii cei mai buni sunt cei nepoftiţi.

Încă înainte de a se însera, atmosfera caracteristică din Toivola se risipise pe de-a-ntregul. Miina îşi luase ea de la început o mutră posacă faţă de noii sosiţi, dar nimeni nu se sinchisea. Se pierdea în mulţimea aceea; şi potopul ei de vorbe, care altă dată ar fi înecat totul în cale, de astă dată aproape că secase. Noii! veniţi nu ţineau seama de niciunul din

6*

obiceiurile de acolo. Era ciudat să-i auzi pe câte unul strigând ceva în gura mare lui „tătucu”, unchiaşul acesta, pe care nimeni nu-l mai fericise cu vreo vorbă de cine ştie când. Şi apoi seara,

când Miina începu că cotrobăiască prin colţuri, uitându-se bănuitor când la unul când la altul, i se spuse pe şleau că nimeni din echipă n-are mina lungă şi dacă ar avea cineva, i s-ar tăia de la cot – oricine ar fi.

Cea dintâi noapte a fost chinuitoare; odaia cea mare şi baia erau pline de trosneau.

— Stăm cam strâmtoraţi aici, spuse contramaistrul, lungindu-se pe un maldăr de paie. Dar aveţi în curte o căsuţă bună, pe jumătate gata.

Şi începând chiar a doua zi dimineaţa se petrecură adevărate minuni. Toţi oamenii fură puşi la treabă ca să termine cât mai repede casa cea nouă. Unul din ei aflase că erau de vânzare nişte ferestre vechi ale bisericii! rămase în urma reparaţiilor; contramaistrul, pe numele său Keinonen, se şi repezi după ele şi nici nu se înserase încă bine, că şi începuse să se facă foc în casa cea nouă din Toivola, unde putu dormi în timpul nopţii cea mai mare parte dintre lucrători.

Luni dimineaţa toată lumea se duse să vadă pinii pe care moş Tuorila îi predase moşului Rosenlov. În casă Miina îl certa pe Jussi, în aşa fel ca s-o audă şi contramaistrul:

— Zi, nu vrei să te tocmeşti şi tu undeva; aştepţi să fi rugat?… Ai uitat de câte săptămâni te ţin pe spinarea mea…?

— Orişicine se poate ţine pe picioare trebuie să se ducă la muncă, spuse atunci contramaistrul, lovindu-şi mănuşile una de alta.

Se luă apoi după Jussi în curte şi-l întrebă:

— Cum se numeşte flăcăul?

Jussi nu pricepu îndată despre ce flăcău e vorba şi întrebă la rându-i:

— Care?

Contramaistrul îl luă de braţ şi-i spuse:

— De numele tău e vorba.

Îi venea să ţipe de bucurie: era, aşadar, un flăcău în toată firea, şi chiar putea să spună în auzul tuturor cum îl cheamă.

— Şi care-i numele tău de familie?

O nouă greutate se ivi. Jussi nu se folosise încă niciodată de numele său de familie şi nu ştia prea bine dacă asta înseamnă al doilea nume de botez.

— Dar unde stai? îl întrebă contramaistrul.

Jussi se uită în jurul lui şi răspunse:

— La Toivola.

Astfel, fostul Jussi Nikkilä, mai târziu, Tuorila, deveni Johan Toivola. Sub acest nume îşi trăi cea dintâi zi interesantă din viaţa lui: ziua în care începu să fie plătit pentru munca lui. Multe greutăţi avea de întâmpinat Jussi; n-avea mănuşi de lucru; trebui să-şi cumpere din depozitul contramaistrului, în contul primei sale lefi. Nu avea nici foarfece, nici topor. Lungă a fost ziua întâi. De multe ori se gândea că nu mai avusese un cămin atât de bun ca la Toivola.

Iarna înainta, se apropia Crăciunul; munca fu

organizată în cele mai bune condiţii. Cea mai mare parte a oamenilor locuiau în casa cea nouă, botezată Templul, ditn cauza ferestrelor vechi ale bisericii. Seara se juca cărţi şi era o zarvă nemaipomenită. Veneau adesea vânzători ambulanţi şi se spunea că vin şi fete pe acolo. Jussi locuia în cocioaba cea veche, împreună cu cei mai vârstnici. Era mereu chinuit de un simţământ nespus de dureros. Miina păstra fată de toţi oamenii tonul morocănos pe care-l luase de la început, dar se părea că numai) pe Jussi îl urăşte într-adevăr. Jussi lucra la doborârea arborilor împreună cu un tovarăş: Îisakki. Îisakki încasa la sfârşitul săptămânii leafa amândurora; şi Jussi nu văzu un ban din leafa primelor două săptămâni. Stătea în gazdă la Toivola, dar nu i se spuse cât avea să plătească. Ştia că şi el câştigă atât cât Îisakki, dar acesta avea mereu bani în buzunar, ca şi Kustaa de altfel, care era căruţaş. Jussi încercă o dată să-şi arate uimirea faţă de Kustaa.

— Îikka a câştigat la cărţi, spuse Kustaa cu tonul unui cunoscător.

De la început, Kustaa păstra iată de Jussi o atitudine de rece superioritate. Nu părea să-şi reamintească de cele întâmplate în seara ospăţului de l-ai Tuorila, şi când Jussi, în învălmăşeala de acolo, căuta să se aprob: Se deel, de hatârul amintirilor comune, Kustaa de fiecare dată i-o tăia scurt. Acum, când Jussi se plângea că

n-are bani, i-o reteză:

— Ce-ai nevoie de bani? Mama mea te va întreţine tot timpul cât vei rămânea la noi.

— Da, dar voi aţi primit douăzeci de mărci de la Tuorila, spuse Jussi, încruntându-se puţin.

Atunci, Kustaa, cu o asprime de neînţeles, se răsti la el:

— Ce tot baţi câmpii?

Lui Jussi i se păru că întregul şantier, cu toţi oamenii de acolo, împreună cu contramaisirul, stau în spatele lui Kustaa, pe când el era singur singurel şi în pericol de a mânca bătaie.

Contramaistrul era un flăcău hazliu; niciodată nu-l auzise careva vorbind serios. Dar felul lui de a fi nu era decât o perdea în dosul căreia se ascundeau alte însuşiri, mai puţin vizibile, pe care nu le avea niciunul din cei de sub ordinele lui. Nu-i uşor de spus ce anume; un lucru e sigur: se simţea că el e şeful şi ceilalţi simpli muncitori. Muncitorii erau destul de apropiaţi de dânsul, dar d-acă câineva şi-ar fi pus în gând să cerceteze care e cel mai apropiat, nu prea ar fi putut s-o scoată la capăt. S-ar fi văzut, pesemne, că nimeni nu era. În fapt, prea legat de contramaistru.

Cineva se credea, totuşi, cel mai aproape de el: era Miina; şi asta fiindcă schimbase cu Keinonen câteva glume mai pipărate. Keinonen cunoştea foarte bine uneltirile ei şi ea credea că le ghiceşte pe-ale lui; dar Miina mai urzea ceva şi voia să-l ducă pe contramaistru ca să nu afle ce

anume – închipuindu-şi că-i mai deşteaptă decât Keinonen. Acesta, însă, va risipi iluziile ei, în timpul şi la locul cuvenit.

Astfel, într-o anumită împrejurare, Reînonen observă că Jussi n-avea un ban, cu toate că abia se plătise leafa şi încă nu avusese timpul s-o risipească toată.

— Aici, în pădure, nu poţi umbla cu buzunarele goale, îi spuse el lui Jussi cu asprime prefăcută, fără a-şi pierde totuşi aerul lui jovial. Începând de la plata următoare – adăugă el pentru a respecta formele – se va da fiecăruia salariul său, şi nu pe echipe ca până acum.

Aşa că şi Jussi îşi incasă banii cuveniţi, vreo opt mărci

Seara târziu, când Jussi intră în colibă simţi că plutea furtuna în aer; Îisakki se întorsese. Cei doi fraţi mâncau şi Jussi se pregăti să se aşeze şi el la masă, fără a fi poftit, ca de obicei. Când ceru o liingură – nu mai era niciuna pe masă – Miiria îi spuse, stăpânindu-se din răsputeri:

— Cine ţine banii la dânsul, trebui e să ţină şi lingura la el.

Jussi se îndreptă către etajeră să-şi ia o lingură, dar Miina, cuprinsă de o furie nebună, îi dădu cu polonicul peste mână şi urlă la el:

— Ce dracu’! Ce fel de rânduială e aici? Nu te mai simţi stăpân în casa ta, îţi spun că…

Şi un potop de vorbe se abătu asupra capului

său. Se putea auzi că Jussi a fost ospătat aici săptămâni de-a rândul, după ce fusese alungat de ailurea ca un netrebnic, că n-a plătit o leţcaie în tot acest răstimp şi… dă-i şi dă-i… În aceeaşi clipă intră Keinonen. Foarte bine dispus şi cu glasul său cel mai mieros, se străduí să-i închidă gura.

— Dar bine, mătuşico, de ce ţipi aşa de tare la copilaşul dumitale?

Aşa îşi începu, cu şiretenie, prima lui întrebare. Apoi, în felul său cu totul propriu, o făcu pe Miina să-şi înghită valurile de cuvinte ce stăteau să se reverse din gura ei şi să se mulţumească cu câteva bolboroseli. Află apoi cât timp a stat Jussi acolo. Şi o întrebă cât trebuie să plătească „înărul” pe zi.

— Iau cât vreau, asta nu priveşte pe nimeni şi nimeni l nu trebuie să-şi îngăduie să facă anchete în casa noastră.

Ceilalţi se uitau la Keinonen, zâmbind cu milă, ca şi cum era pe cale să se dea învins.

— Ar fi bine să nu mai vorbim de casă; aduceţi-vă aminte ce repede am terminat-o pe aceea din curte. Dacă v-aţi nevoie, se mai poate construi una şi pentru noi, şi încă destul de repede.

Apoi fu de părere că Miina ar trebui să se mulţumească de la „tânărul” ăsta cu cât îi poate plăti; şi-l întrebă pe Jussi cât i-a dat până acum; Jussi îi arătă că i-a luat de două ori leafa şi, în afară de asta, a mai primilt şi douăzeci de mărci

de la Tuorila… Miina făcu atunci explozie, o explozie mai violentă ca toate cele de până atunci; urlă, bătu din picioare şi plânse. Keinonen se înroşi şi sfârşi prin a-i vorbi, aşa cum nu s-a mai vorbii până atunci pe şantier.

— Dacă nu-ţi ţii pliscul, am să fac un tărăboi de-o să mă pomeneşti 1

Urmă o tăcere încărcată de ură. Keinonen se retrase încetişor, aruncând celor de faţă, rând pe rând, câte o privire aspră, deşi nimeni nu sufilase vreun cuvânt.

În viaţa lui1 Jussi încă nu se întâmplase, şi nu se va mai întâmpla vreodată, să i se facă dreptate într-un mod atât de deschis.

Neînţelegerea luă sfârşit, urmând ca Jussi să-şi păstreze toţi banii, Keinonen făgăduind, de altfel, să vegheze ca Miina să nu ia decât ceea ce i se datorează. Făgădui, de asemenea, să lămurească şi istoria cu cele douăzeci de mărci. Miina fusese! mblânzită, furia ei deveni neputincioasă; numai din când în când mai mârâia câte ceva sau izbucnea, când nu se mai putea stăpâni. Jussi trebui să-şi mute culcuşul în Templu.

Jussi ieşi în curte şi, scărpinându-şi tuleiele, ascuţita tropăiturile cailor şi larma convorbirii lucrătorilor. Pentru prima oară în viaţa lui avea bani în buzunar; îi înnodase într-o cârpuliţă şi-i pipăia în fiece secundă.

Singur în mijlocul curţii, resimţi impunătoarea forţă a şantierului. Codrul… e o

lume aici care a câştigat o stimă deosebită în ochii lui, un iloc unde întâlneşti domni care se arată din ce în ce mai mărinimoşi şi unde sunt atâţia bani că nu se mai termină niciodată. Îl cam înspăimântă să aibă de-a face cu asemenea lucruri, era aproape neliniştitor. Banul e un obiect ciudat, pare că cere ceva de la tine.

Intră în Templu, unde va dormi pentru întâia oară; îl izbi, o pălăvrăgeală veselă: se juca cărţi. Mâine e duminică şi se vor duce toţi la biserică. În preajma zilei de odihnă, fiecare e bine dispus şi simte o veselie însoţită de o oboseală plăcută. Muncitorii aceştia, veniţi de pe felurite meleaguri, îşi spuneau poveşti cu stafii şi păţanii cu lupi. Convorbirea se stinse cu încetul; apoi un moşneguţ începu să ticluiască o scrisoare şi ceilalţi îl încurajară, în batjocură, aruncându-i glume nu prea cuviincioase. Unul îşi aminti de gâlceava izbucnită din pricina lui Jussi, care deveni pentru o clipă ţinta ironiilor. Jussi de primi ţeapăn şi puţin supărat, dar nimeni nu merse până acolo încât să-l hărţuiască într-adevăr. Jussi nu era în fond decât un băietan de statură mai mare, care îşi târâia zilele pe-acolo cam fără nicio noimă.

Tăietorii de lemne sfârşiră prin a se întinde pe maldărele de paie. În seara de sâmbătă, când erau toţi laolaltă, se simţeau deosebit de sentimentali. Bărbaţii căsătoriţi îşi făceau socoteala cât au câştigat şi se gândeau cum să-şi împartă hanii când vor ajunge acasă; tinerii se

gândeau ila drumul ce-l vor face mâine la biserică. Şantierul îşi trăia faza sa romantică.

Jussi îşi aminti de cele petrecute între el şi Miina şi se gândi la faptul că nu mai avea cămin. Se gândi şi la mama sa, aşa cum arăta când s-au dus împreună la Tuorila. Îşi reaminti de noaptea în care a murit şi care a rămas – în imaginea pe care şi-o făcuse el despre univers – ca un interval de timp, rupt de toate celelalte timpuri. Oare lacrimile îi mai pot uda ochii?…

Jussi avea o încredere exagerată, şi pripită, în Keinonen. Ca un nechibzuit şi naiv ce era, după ce pierduse într-o zi toţi banii la joc, îi ceru înapoi plângând; de astă dată, Keinonen nu-l mai sprijini cu autoritatea sa, ci, din contra, luă partea acelora care glumeau pe socoteala lui. Aşa e pe lume, totdeauna termini prin a rămâne de unul singur. Jussi uită puţin câte puţin exaltatele sale visuri din seara ceea, când îşi reamintise vremurile de altă dată de la Sikomăki şi Nikki la Iarna era pe sfârşite, săniile lăsau urme care luceau şi pinii doborâţi răspândeau o mireasmă primăvăratică. Când Jussi plecase, toamna, din Tuorila, nici nu încercase să facă socoteala cât va ţine iarna şi iată că acum ea se apropia de sfârşit. Unde o fi rămas, într-adevăr, iarna aceea atât de lungă?

Începu pregătirea plutelor pe gheaţă. Săptămână de săptămână vremea se făcea din ce în ce mai puţin aspră, se apropia perioada plutăritului. Tuorila avea să rămână acolo, cu

stăpânul, cu stăpâna, şi cu banii pe care-i luase. Din minunaţii arbori, nu se mai vedeau în pădure decât buşteni, crengi, bucăţi de scoarţă, aşezate pe pământ în grămezi, care semănau una cu alta, dându-ţi o vagă imagine a scoarţei copacului dispărut. Trecură nenumărate zile, din ce în ce mai frumoase şi veni, în sfârşit, şi ceasul când nimic nu mai amintea de întâmplările din acea iarnă, decât doar aerul închis şi lânced al Templului din Toivola. În ziua aceea luminoasă până şi Miina deveni puţin melancolică.

Mulţi dintre tăietorii de lemne se apucară de munca plutăritu lui; printre ei era şi Jussi – Johan Toivola. Îşi cumpără – fără să-l oprească cineva – cizme noi şi îşi căuta singur de-ale mâncării pe la fermele satelor mejgieşe. Era din ce în ce mai conştient că se făcuse bărbat în toată firea. Asta îi dădea oarecare mândrie, dar parcă-l şi apăsa puţin. Banii pe care-i avea, îl nelinişteau; trebuia să-i foiloisească într-un fel.

Nesfârşita plută înainta încet de-a lungul lacurilor din sud-est către fluviul din Kokemâki. Pe ponton fierbea ibricul de cafea la foc şi oamenii jucau cărţi, rezemaţi de peretele colibei. Calul îşi urma eternul său ocol în jurul scripetelui; Keinonen îşi văcsuia cizmele.

— La drum, Botezătorule! îi strigă lui Jussi omul cu care urma să se ducă după provizii pe uscat. În urma unei boroboaţe de-a lui Jussi, fusese poreclit Ioan Botezătorul şi apoi lumea

începu să-il strige numai Botezătorul, pur şi simplu. Când i se povestea vreunui nou-venit nişte isprăvi de-ale Mâinei, cea năprasnică, şi când acela întreba cine e Mima asta, i se răspundea: „E mama Botezătorului”.

La un popas, Jussi se duse la o fermă. Experienţa sa crescu din ce în ce mai mult. Raporturile dintre bărbat şi femeie, despre care nu ştia mai mult decât aflase la Sikomăki, i se dezvăluiră în vara asta, în timpul plutăritului. Gustă şi el prima beţie, simţământul acela cunoscut numai de bărbaţi, transmis din generaţie în generaţie şi care are totdeauna două aspecte atât de diferite.

Viaţa e atât de feluritǎ şi, în aparenţă, fără griji; dar undeva, în adânc, stă ascuns un uşor simţământ de nesiguranţă. Când va termina treaba aici, unde are să se ducă?

Sfârşindu-se perioada plutăritului, Jussi nu fu lăsat în voia sorţii. Rămase în serviciul lui Keinonen. Se făcuse obiceiul ca, înainte de încheierea oricărui contract de vânzare a unei păduri, să se numere copacii; unii proprietari ridicaseră atât de mult preţurile, încât nu se mai putea cumpăra mâţa în sac. Jussi trebui, deci, să se ocupe de număratul copacilor, şi abia după ce se făcea treaba asta, se putea începe tăierea lor. Se răreau pădurile din Satakunta. Epoca nouă, la care visa semănătorul flămând în timpul frumoasei veri a lui 1868, începuse şi, ca întotdeauna, era cu

totul altfel decât o visase.

În anii în care fusese în serviciul „societăţii” Jussi se maturizase. Jocul întâmplărilor făcuse din el un muncitor ambulant şi niciodată nu se complăcuse în această situaţie. La capătul primului an, atunci când se apucă din nou de tăierea copacilor (pe un lot forestier în arendă), viaţa tăietorilor de lemne nu mai avea niciun secret pentru el şi anii care urmară nu ajutară prea mult la „dezvoltarea” lui. S-ar fi tocmit cu dragă inimă ca servitor, dar nu cunoştea pe nimeni prin ţinuturile acelea şi pe meleagurile din Tuorila nu dorea să se mai întoarcă. Cu toate că devenise mai posac din fire, îi părea totuşi rău de vremurile de altă dată de la Toivola, de cercul lui de cunoştinţe, unde niciodată oamenii nu se schimbau toţi o dată. În serile când se întorcea cu gândul spre trecut, sfârşea totdeauna prin a se opri la clipele acelea când abia venise în Toivola şi când muncile forestiere nu începuseră încă. Toivola i se părea acum un loc periculos, de unde scăpase fără să-şi dea măcar seama cum. Căuta să se convingă el însuşi că nu mai trebuia să se întoarcă acolo, că nu exista nimic pe lumea asta care să –, 1 poată sili să se înapoieze la exploatarea aceea: datorii nu lăsase, nu luase cu el nimic care să nu fi fost al lui. Nu, acolo nimeni nu mai putea să-i facă nimic.

Vremea petrecută la Tuorila i se părea acum atât de îndepărtată, că nici cu gândul n-o mai

putea ajunge. Dacă, din întâmplare, imaginea fermei îi trecea în fugă prin faţa ochilor, nu-i deştepta niciun fel de simţământ. Stăpânii şi copiii din Tuorila deveniră nişte fiinţe atât de străine de el, parcă nu i-ar fi cunoscut niciodată. Întreaga perioadă de-atunci, viaţa lui de-acolo, hoinăreala, bucătăria, patul lui cel curat, totul i se şterse din memorie, din toate nu rămăsese urmă în conştiinţa lui. Viaţa lui începuse abia când sosi la Toivola şi cel mai important lucru centru el era că acum nu mai era nevoit să se întoarcă acolo niciodată.

Dar şi această stare sufletească se pierdu încetul cu încetul.

La douăzeci şi unu de ani era un bărbat de statură mijlocie, cu picioarele puţin strâmt, e, cu păru! tăiat scurt şi cu pielea de un cenuşiu murdar. Trecea cu

92 i totul neobservat prin mulţime; nimeni nu se sinchisea de el. Mulţi trăiesc, în timpul anilor de vagabondaj ai tinereţii lor, perioada cea mai bogată a vieţii; ei nu se dau niciodată în lături să povestească aventurile prin care au trecut în această perioadă – aşa cum s-au poleit ele în curgerea vremii. Nu acesta a fost şi cazul lui Jussi. În ceasurile sale de odihnă, privea la pluta care alunecă pe apele lacului şi la fermele din satele de pe ţărm. I se întâmpla uneori să se întrebe cam pe unde rătăcise el la epoca asta, în vara trecută, şi se gândea că acum cunoştea temeinic meseria

tăierii copacilor.

În jurul lui mişunau oameni de tot felul. Unii părăseau pluta pe furiş şi se duceau să trăiască pe propria lor socoteală. Jussi n-ar fi putut să plece singur. Pe uscat erau fete, dar parcă toate erau mai mari decât el. Nu ştia cum să se poarte cu fetele decât în imaginaţia lui; nu ştia să le spună glume fără perdea cu uşurinţa cu care o făceau ceilalţi bărbaţi şi e de la sine înţeles că nu s-ar fi putut strecura noaptea în odaiailor, cum făceau ceilalţi.

Verile trecură una după alta. Şi vara erau ceasuri atât de minunate, care-l mişcau chiar şi pe Jussi, de altfel nu prea simţitor la frumuseţile naturii. Într-o dimineaţă plină de măreţie, în duminica Sfintei Treimi, un vapor cu aburi se îndrepta dinspre oraş la ţară, având pe bord o fanfară; muzicanţii cântau de-şi spărgeau plămânii o veche melodie din vremea copilăriei. Bărbaţii ascultau muzica emoţionaţi şi cu un fel de evlavie; ici-coiâo, câte unul încerca să fredoneze câteva cuvinte, stâlcindu-le într-un mod atât de ciudat, că nimeni nu înţelegea nimic – şi nici nu dorea să înţeleagă.

O atmosferă sărbătorească îi învăluia pe toţi. „Haideţi, băieţi, puneţi-vă toţi în mare ţinută, că mergem azi la biserică”, spuse Keinonen.

Hainele se aflau în barca cu bagaje. Fiecare îşi puse câte o bluză roşie, o pereche de pantaloni albi, un cordon lucios şi o şapcă cu cozoroc; apoi

săriră toţi în bărci şi se îndreptară către malul înverzit, spre biserică. Numai un bătrân bolnăvicios, căruţaşul, rămase pe plută. Vaporul nici nu se mai zărea., ascuns în dosul insulelor şi bărcile erau de abia la mijlocul drumului. Jussi mânuia şi el o vâslă. Trăiră ceasuri de o desăvârşită armonie; în boarea înmiresmată, ce învăluia ogoarele şi pădurile, poporufl îşi trăia, desigur, anii săi cei mai fericiţi. Lângă mii şi mii de ţărmuri, valurile murmurau, clipocind, cuvinte misterioase, spre care, de undeva, din nu ştiu ce colţ al ţării, un mare şi duios poet îşi apleca urechea. Oamenii aceştia în bluze roşii, care coborau din bărci pe malurile înverzite, nu ştiau ce este un poet, dar clipocitul apei pătrundea cu o nespusă vioiciune în sufletul lor. Ei erau truditori în slujba „societăţii”, şi puteau oricând zvârli nişte înjurături grosolane, dar ce subţire era pojghiţa ce acoperea sufletul lor – sufletul lor de o cinste şi de o puritate înduioşătoare, pe care orice mare poet nu putea decât să-l admire, când întâmplarea îl făcea să se apropie de semenii săi.

Solemnitatea acestor clipe fremăta şi în sufiâetul lui Jussi când, împreună cu tovarăşii săi în biserică, se ridica în picioare sau îşi sprijinea fruntea de rezemâtoarea scaunului din faţă. Atmosfera înălţătoare din biserică îl făcu să uite încordarea inexplicabilă pe care o resimţise în timpul anilor săi din urmă şi la care se gândea cu un vag simţământ de nelinişte. Ceea ce au strâns

laolaltă ani de-a rândul poate să fie spulberat într-o singură clipă.

Biserica era plină de oameni veniţi de pe la casele lor şi care, la întoarcere, îşi vor regăsi căminul, unde îşi vor petrece în mod plăcut seara de sărbătoare. Cântarea şi cuvântul Domnului, care răsunau sub cupola luminoasă a templului, parcă-l apropiau şi mai mult pe fiecare de căminul său. Keinonen părea aici ciudat de neînsemnat, ca şi cum ar fi fost despuiat de toată puterea sa. Cea mai reuşită glumă a sa s-ar fi pierdut aici pe lângă clinchetul pe care-l auzeai atunci când paracliserul, după ce schimba cifrele pe tabla neagră, o întorcea înspre drept-credincioşi. Bluzele astea roşii erau ale lui Keinonen şi lui Jussi parcă-i era ruşine că poartă şi el una. Ca şi cum asta l-ar fi obligat să vorbească acelaşi lknhaij ca şi Keinonen.

Pe drumul acesta rătăceau gândurile lui Jussi în tot timpul predicii. Se gândea la bătrânelul bolnăvicios, rămas pe ponton, îl vedea cum îşi strecoară leafa în pungă, amestecând banii şi hârtiile laolaltă. Deşi totul era atât de solemn în biserică, îl simţea pe moşneguţul acesta mai apropiat decât pe Keinonen şi pe ceilalţi tăietori de lemne. Şi el se va întoarce după terminarea plutăritului la căminul său, ca toţi acei care veniseră înfăşuraţi în fulare şi cu psaltirea sub braţ.

Predica dură destul de mult şi Jussi avu

răgazul să-şi făurească, în tihnă, iluzia că era şi el unul din acei care se vor duce acasă şi se vor aşeza la o masă, unde îi aştepta pâine şi ciorbă de cartofi1. Nicicând imaginaţia omului, oricât de sărăcăcioasă, nu pune mai multă stăpânire pe oameni ca vara într-o biserică, în timpul slujbei. Ti! era neplăcut să se întoarcă în barcă când ieşi din biserică. Trebuia, fără îndoială, să se întoarcă, dar începând din ziua aceea clipele trăite în biserică dădură un înţeles cu totul nou verii acelui an.

Când se făcu toamnă, Keinonen îşi duse oamenii în parohia natală a lui Jussi, pentru a număra arborii frumoasei păduri, încă neatinse, a străvechiului domeniu din Nikkilä. Câte păduri nu străbătuseră Jussi împreună cu Keinonen, începând cu pădurile din îndepărtata Tuorila! Dar se întâmplă că tocmai acum, într-o bună dimineaţă, Keinonen nu se mai sculă. Nimeni nu fusese lângă el în ceasul morţii; dispariţia lui avu ceva misterios, ca şi întreaga lui 1 viaţă, de altfel.

Lucrările erau atunci aproape pe terminate şi când sosi noul contramaistru, oamenii se pregăteau să meargă aiurea, fiindcă nu venise încă timpul tăierii copacilor. Jussi rămase singur; aştepta lucrările de iarnă, dar parcă-i spunea inima că nu va mai fi muncitor forestier. Nu că el ar fi! dorit asta, dar o împletire de neînsemnate întâmplări duceau către asta.

Împlinise vârsta de douăzeci şi patru de ani,

dar simţea că printre ceilalţi bărbaţi el era socotit tot ca un copil. Starea sufletească pe care o resimţâse cu atâta putere în biserică, în timpul predicii, îi revenea deseori în cursul verii. Jussi începu să facă economii din leafă. Moartea lui Keinonen a fost ca un semnal pentru el: trebuia să părăsească echipa. O altă împrejurare grăitoare era că se afla în ţinutul său natal, unde mai regăsea ici şi colo câte unul pe care-l cunoştea din vedere, deşi oamenii ca şi peisajele îşi pierduseră cu totul înfăţişarea lor de mai înainte, din timpul anilor de foamete. Moş Ollila, Penjami, casa cea veche din Nikkilä, coliba din Sikomäki nu mai erau. Dar mai era undeva o femeie bătrână, care, în timp ce punea la foc ibricul de cafea, ruga să i se povestească cum s-a săvârşit din viaţă mama lui, Maija.

Totul era străin aici şi la început Jussi fu mai puţin sigur de ziua de mâine decât atunci când era în serviciul „societăţii”; se mai necăjea văzând cum îi scădea punga. Cu toate astea, nu se putu hotărî să plece împreună cu ceilalţi. Oricare ar fi fost adevărata pricină, e sigur că viaţa pe care o ducea nu se potrivea cu visul pe care şi-l făurise în duminica Sfintei Treimi, de a avea şi el un cămin al lui.

Micuţul Jussi Nikkilä de altă dată era acum un flăcău mare, argat la Pirjola, la o oarecare depărtare de satul natal. Era în anul 1881.

ÎN VÂLTOAREA VIEŢII

Când cineva a cutreierat lumea întreagă şi se întoarce apoi în ţinutul său natal, el trebuie să fie preţuit mai mult decât alţii1. Trebuie să aibă haine frumoase, bani şi o ţinută impunătoare... Trebuie să danseze bine şi să ştie cum să se poarte cu fetele. Dacă îndeplineşte toate aceste condiţii, succesul îi este asigurat: va putea găsi un post de încredere pe o moşie, va lua de nevastă pe fata stăpânului, va lua în arendă o bucată bună de pământ şi la o vârstă mai înaintată va cumpăra o fermă, pe care lucrând-o cu pricepere, va scăpa şi de datorii. Cam aşa merge treaba, şi asta destul de des; nu-ţi pune nimeni piedică. Dar se potrivesc oare cu Juha (în ţinutul său natal Jussi a devenit Juha) toate câte le-am înşirat aici?

97

Vechea fermă din Nikkilä este acum cea mai frumoasă din sat sau cel puţifo la fel de frumoasă ca aceea a lui Ollila. Găseşti acolo un corp de casă nou şi frumos, în care locuieşte Antto, fiul răposatului moş Ollila, cu energica lui soţie. Stăpâna casei e de familie bună; se povesteşte despre ea că nici n-a vrut să pună picibrul în vechile odăi împuţite din Nikkilä. De altfel, nici n-a fost nevoie căci, pe vremea când Antto a luat în stăpânire ferma, puteai angaja câţi muncitori voiai numai în schimbul hranei1; soseau cu duiumul dulgheri ostrobotnieni şi puţin a lipsit să nu se ia la bătafe între ei, când au venit să se tocmească. Şi asta, fiindcă niciodată nu se termina plinea în

casa lui Ollila. Bătrânul, stând o dată în uliţă şi privind la şantierul fiului său, spuse: „Are să meargă treaba bine cât timp vom avea pâine şi bani”. Nu sosise încă toamna şi locuinţa era gata, acareturile reparate şi ograda cea mare îngrădită, în partea care dădea spre câmpie, de un minunat zid de piatră. Stăpâna veni abia de Crăciun. După ce se făcură toate aceste schimbări, când te gândeai la ce-a fost înainte, ţi se părea că bătrânul Penjami fusese alungat de-acolo pentru cine ştie ce faptă necinstită şi că-şi pusese pictorul fără niciun drept pe aceste meleaguri.

Se ducea acum un trai pe picior mare, cu anume dichisuri. Niciodată vreun argat nu vedea pe stăpâna lui în cămaşă, aşa cum a putut fi văzută altă dată Miaija în fiecare seară. Cel mai mare dintre băietani învăţa la şcoala din sat. Abia atunci se vându şi primul lot din străvechea pădure a lui Penjami. Vechea şi dărăpănata Nikkilä devenise una din fermele cele mai trainice din toată regiunea.

Ce lipsită de importanţă i se părea lui Juha toată experienţa dobândită de el, în faţa unor asemenea uluitoare prefaceri. E de la sine înţeles că n-a putut deveni altceva la Pirjola decât argat. Era o fermă mică, de modă veche; el era singurul servitor. Mai era şi o servitoare, pe care o găsise acolo.

Într-o duminică după-amiază Juha se plimba pe uliţă şi se îndreptă instinctiv spre Harjakangas

să vadă ce schimbări s-au mai ivit. Purta cizme noi, cu scârţ, şi avea vreo treizeci de mărci în buzunar. Se gândea la vârsta lui de acum şi îşi dădea seama că-i coşcogeamite om, în toată firea. Micuţul Jussi inikkilä de altă dată era un om în toată firea; cum mai trece vremea! Revăzând curtea refăcută a lui Nikkilä, se gândi: „Ce multe schimbări s-au făcut; dar ce mult m-am schimbat şi eu!” De-a lungul anilor nu se gândise niciodată la Penjami; dar în clipa aceea îşi aminti de el şi, lucru ciudat, îşi aminti cu drag de răposatul său părinte. Aşa cum umbla pe drumul de la Nikkilä la Ollila, în mersul şi în toată înfăţişarea sa, se răsfrângea, fără voia lui, ceva din ţinuta hotărâtă a lui Penjami. Ar fi dorit să-i înfrunte pe stă, pânii de astăzi a acestor ferme. Oamenii aceştia s-au aciuiat aici şie au vândut pădurile, fără să ştie măcar ce-i o pădure. „Prin elte n-am trecut noi şi totuşi Penjami, tatăl lui Juha, a păstrat neştirbită pădurea din Nikkila. Şi acum nechematul acesta a înstrăinat-o, parcă ar fi fost a lui”. Juha plecă mai departe; încercă să-şi închipuie că el – uite acum 1 – a vândut pădurea din Nikkila. „Ce bucurie nespusă să ai atâţia bani 1 Parcă, uitându-te la mutra cuiva, poţi ghici câţi bani are în buzunare”.

Juha se plimbă până noaptea târziu şi se întoarse, uşor ameţit, pe acelaşi drum. Intre Ollila şi Nikkila buzele sale murmurau un blestem: „Crăpa-ar de foame, Ollila 1” „El e fiul lui Penjami, să ştie toată lumea!” Dar el nu vorbi cu glas tare;

nu-l auzi decât conştiinţa sa, pe care rachiul o despuiase şi o lăsase goală-goluţă; părea că se uită la el dinăuntru, în timp ce păşea înainte, gândindu-se cu adâncă admiraţie la tatăl său, Penjami. Conştiinţa se mărginea să privească, n-o putea alunga. „Penjami a avut păduri, e adevărat, dar le-a pierdut pentru totdeauna. Asta te cam întărâtă, dar – ce să-i faci! – totul s-a petrecut într-un mod cât se poate de legal. Tu ai impresia că eşti fiul aceluia care a stăpânit această fermă şi aceste păduri şi că... Deh! Uită-te bine, acum e o altă fermă aici, care n-are nicio legătură cu tata, este ferma lui Antto Ollila, mă înţelegi? Antto este fiul moşneagului şi moş Ollila a veniít din Kokemaki... Aşa trebuie să priveşti lucrurile, numai aşa ai să le înţelegi cum trebuie. Ai să te duci acum să te culci la Pirjola, dar – fii atent! – ai aproape treizeci de mărci în buzunar. Gândeşte-te ila viitor, luită-te împrejur, să vezi cum trăiesc şi ceilalţi oameni pe lumea asta”.

Astfel îi vorbi, fără cuvinte, conştiinţa sa în aburii beţiei.

99

Şi Juha se va culca în odaia lui din Pirjola în seara asta de sărbătoare, ca şi în multe seri de sărbătoare sau în celelalte seri. Era un argat paşnic; cei mai în

7*

vârstă îi cunoşteau şi iamilia; obârşia lui părea să i se citească în scânteierea ochilor săi

mici, care aduceau aievea cu ochii lui Penjami, cu toate că la caracter semăna mai mult cu Maija. Avea câteva particularităţi, dar erau atât de neînsemnate, încât nimeni nu le observase. Şi telul cum se purta cu banii era tare ciudat; îşi cerea sâmbăta simbria de la stăpân cu

O mare punctualitate. Din care pricină stăpânul îl socotea un risipitor. Dar Juha nu mai zvârlea cu banii acum; voia numai să-şi aibă gologanii toţi strânşi la el. Nu din economie, fiindcă un servitor econom se abţine cât poate să-şi primească întreaga simbrie ce

I se cuvine.

Rămase un an la Pirjola Avea ca ajutor o servitoare bătrână, care s-a măritat la sfârşitul anului. „Atârnă numai de fermă când şi cum se mărită slujnicele”, spuse moş Pirjola. Şi doi ani mai târziu, rosti aceleaşi cuvinte, când Juha, întorcându-se la Pirjola, începu să vorbească de căsătoria lui cu, slujnica cea nouă, Riina.

Tritâmplările cele mai de seamă pentru un servitor sau o servitoare au loc întotdeauna în răstimpul dintre duminică seara şi luni dimineaţa. Sunt orele fatale, când nenumărate pericple îi pândesc pe oamenii aceştia.

Simţământul trecător al libertăţii îşi atinge atunc» culmea, devine din ce în ce mai puternic la căderea serii şi poate, în timpul nopţii, să te facă să uiţi şi cine eşti, şi ce viaţă duci. Soarta multor oameni, rămaşi de altfel pentru totdeauna

necunoscuţi, a luat o întorsătură hotărâtoare tocmai în nopţile acestea de duminică spre luni, ele fiind începutul – cu înşelătoare desfătări – multor vieţi dureroase; într-o asemenea noapte eşti îmboldit spre căsătorie, pentru ca mai apoi să fii sfâşiat de dinţii cumpliţi ai realităţii. Şi în gura unui astfel de lup nu mai rămâne nici măcar amintirea acelei nopţi de duminică Nu ai parte decât de zile în care munceşti şi de nopţi în care degeri de frig, de copii bolnavi şi de femei fără vlagă, despre care e greu să-ţi închipui, uitându-te la ele, că au fost cândva fete tinere (oare s-au potrivit vreodată cuvintele acestea unor asemenea fiinţe?).

Mor copiii şi vacile, îţi intră ploaia în colibă, te seacă zilele de clacă. De toate acestea ţi-a fost dat să ai parte, de un singur lucru nu: o clipă de pace şi înţelegere; căci o dată intrat în gura lupului, nimeni nu-şi mai iubeşte aproapele. Clipele de odihnă, când stai numai în cămaşă, în dimineaţa zilelor de sărbătoare, în curtea colibei, sunt atât de puţine că nici nu le poţi pune la socoteală. Şi chiar în asemenea zile, nimic nu-ţi este mai îndepărtat şi mai străin decât noaptea aceea, care a fost începutul acestei crunte mizerii. Cât de mult te întristează să te uiţi la o slujnică şi un argat care îşi dau aere de seriozitate şi încep să maimuţărească perechile înstărite, fără să-şi dea seama că pentru ceea ce pregătesc ei le-ar trebui condiţii prealabile cu totul diferite de

acelea pe care le au.

Juha ar fi trebuit totuşi să ştie până acum cât de înşelător e simţământul libertăţii, pe care-l încerci în serile de duminică. Bătaia cu bâta, primită odinioară la Tuorila de la stăpânul său, i-a dovedit-o pe deplin. Dar e ceva obişnuit ca, în momentul hotărâtor, patima să-l facă pe om să dea cu totul uitării urmările suferite altă dată; aşa e şi cu patima de a te bucura de libertate. Nu ar trebui să-i cerem lui Jussi, care-i destul de înapoiat, să se fi ales cu nişte concluzii privitoare la realităţile vieţii, pe care să le ia drept reguli de purtare, din bătăile pe care le-a încasat sau din faptul că abia se putea scula luni dimineaţa, atât de zdrobit şi de înţepenit se trezea în fiece seară de sărbătoare, mai ales când era frumos afară, o pornea hoinar prin sat. Umbla pe la baluri, deşi nu ştia să facă măcar un pas de dans. Uneori lua parte, cu totul întâmplător, la vreun mic chef. Toate astea nu aveau asupra lui vreo urmare deosebită. A fost de multe ori faţă şi la câte o bătaie, fără să se amestece. Cât priveşte băuturile tari, era totdeauna foarte cumpătat: avea motivele lui, pentru care nu-i plăcea să dea şi el, bani ca să se cumpere rachiu pentru mai mulţi inşi laolaltă. Nu din zgârcenie, dar îi era pur şi simplu teamă să nu se încurce în asemenea asociaţii nimeni nu-i purta pică din cauza asta, şi adesea îl şi cinstea careva cu un păhărel.

Din hoinărelile lui de duminică, Juha nu se

alegea cu nimic. Sau, cel puţin, părea că nu se alege cu nimic. Dar odată, soarta trase, totuşi, pentru el „consecinţe” cu mai multă dibăcie ca de obicei. Una din plimbările sale avu, în tot cazul, urmări absolut hotărâtoare, care mai târziu, odată cu tristul apus al anilor, îi conduseră viaţa, până atunci destul de searbădă, pe astfel de căi noi, încât scoase la iveală din adâncul sufletului său imaginea viguroasă a unei laturi a existenţei omeneşti.

Cu toate că Juha, singurul argat al fermei, se credea foarte priceput şi la curent cu tot ce se întâmplă pe lumea asta, avea totuşi şi el o meteahnă: nu acea nici cea mai slabă experienţă a femeilor. Faţă de alţii, încerca să pară cu totul altfel; arunca uneori câte o necuviinţă grosolană, care făcea pe babe să-şi şoptească între ele, zâmbind: „Vezi, Juha nu-i el nebun să se însoare!” Când auzea aşa ceva, simţea totdeauna o nespusă bucurie şi asta îi dădea ghes să se poarte cu mai multă siguranţă de sine, ca un ins trecut prin ciur şi prin dârmon. Dar când se băga în pat, singur, şi asculta respiraţia Riinei, de cealaltă parte a sobei, atunci se schimbau lucrurile. Nu se culcase niciodată cu o femeie, ăsta e adevărul şi cu toate că Riina era ce era, Juha ar fi dat nu ştiu ce ca să prindă şi el curaj şi să se strecoare în patul eilntr-o noapte, când domnea o tăcere deplină în dosul sobei – s-ar fi spus că Riina stă de veghe – Juha se îndreptă tiptil spre ea, făcu câţiva paşi şi tuşi

încetişor; dar patul era gol. Se întinse atunci în locul unde dormea Riina şi stătu aşa un timp; dar când slujnica se întoarse din sat, Juha era de mult în patul său, făcându-se că doarme.

Riina avea douăzeci şi doi de ani; era puţin cam nestatornică din fire şi molâie. Nu se născuse pe meleagurile astea; stăpânul o angajase pe jumătate în glumă la târgul din Kauppala, când se oferi ea însăşi. Treaba o făcea fără tragere de inimă şi noaptea umbla hoinară, de cum avea timp liber. Tinerii nu îndrăzneau să intre noaptea în odaia ei; dar nici n-aveau nevoie să vie aici ca s-o aibă pe Riina; avea ea grijă de asta. Nu cunoştea ţinutul, dar se descurcă repede. În prima seară de sărbătoare, începu să fredoneze, ieşi din odaie şi se făcu nevăzută; nu se întoarse din sat decât spre miezul nopţii.

Numai împrejurările au fost de vină că ea a devenit ţinta dorinţelor ascunse ale lui Juha. Riina nu părea să se sinchisească prea mult de el; îi dădea înainte cu cântecele şi-i răspundea cu nepăsare când încerca să intre în vorbă cu ea. Dar imaginaţia tânărului lucra.

În perioada dintre cosit şi strângerea recoltei veni şi seara aceea de duminică care avea să-i hotărască soarta. Juha simţi că viaţa lui a atins culmea; se umfla în pene ori de câte ori din adâncul subconştientului îi venea această mută întrebare: Sunt eu oare, într-adevăr? Sunt acuma în plină vigoare bărbătească, nu-i aşa? În seara

aceea bău rachiu din banii lui; trei băieţi au pus mână de la mână ca să cumpere o sticlă. Apoi, după ce băură, se apucară de dans şi a mers destul de bine. S-a întâmplat ca cineva să-l apuce pe Juha de reverul vestonului şi ca Juha să-l trântească jos. Era numai în joacă, dar, în orice caz, Juha reuşise să răstoarne pe cineva. La ieşire, în pridvorul întunecos, Juha îmbrăţişă fetele care stăteau acolo; şi când, mai târziu, se întoarse acasă de unul singur, la Pirjola, nu-şi mai încăpea în piele de fericire, gândindu-se că era şi «1 acum la fel cu toţi ceilalţi oameni din satul lui, ba la fel cu toţi bărbaţii din lume.

Intrăe în odaia întunecată şi se îndreptă, cu toată îndrăzneala, spre patul Riinei, să vadă dacă a venit acasă. Nu încă, îi răspunse patul gol. Juha se îndreptă cu băgare de seamă spre fereastră şi începu s-o aştepte acolo, în picioare. Creierul lui amorţit nu era în stare să prindă nimic din ce se petrecea aiară. Simţea numai în sinea lui că-i beat şi, din când în când, îi apărea parcă la suprafaţă întreaga sa viaţă tainică, ascunsă, dar în străfulgerări atât de repezi, că nu putea să priceapă nimic. Uneori, trupul îi era zguduit de câte un sughiţ, dar sufletul îi stătea neclintit.

Când începu să se lase noaptea, o zări în uliţă pe Riina, venind întovărăşită de doi bărbaţi. Prin aburii beţiei, Juha se bucura: era sigur că aceşti doi inşi se vor opri în prag şi că numai Riina va intra în casăluha stătu la fereastră până ce

slujnica deschise uşa. Apoi se duse în întâmpinarea ei.

Pentru întâia oară în viaţa sa, la douăzeci şi şapte de ani, Johan Benjaminpoika strângea o femeie în braţe; îl îmbia beţia şi tot ce i se întâmplase până în seara ceea; trupul i se mişca parcă din proprie iniţiativă, creierul se mărginea să noteze ceea ce se petrece. Toată fiinţa lui interioară părea că se rupe de strânsoarea trecutului şi dispare în văzduh. Femeia nu se împotrivi de fel; i se supunea cu nepăsare. În sfârşit, îl întrebă: „Cine mi te-a trezit, ţapule?” Cuvintele acestea îl inundară de fericire pe Juha; avea pentru ce să trăiască.

Dar mai târziu, după ce se întinse în patul său şi beţia i se risipi de-a binelea, Juha încercă una din cele mai amare dezamăgiri pe care un bărbat o poate resimţi pe acest pământ. Îl cuprinse vechea lui oboseală, simţi iarăşi golul de mai înainte; şi totuşi, i se părea că viaţa, lumea întreagă au căpătat o altă înfăţişare şi se uitau la el, cum stătea întins în pat. Într-o singură clipă, nenumăratele întâmplări şi evenimente trăite în anii trecuţi s-au amestecat şi s-au închegat într-un singur tot; Juha a urcat pe scara vieţii o nouă treaptă: urcase într-adevăr sau scoborâşe, e Sreu de spus. Înainte de a-l cuprinde somnul, se şi visa proprietarul unei căsuţe. Chiar şi asemenea vise i se păreau ademenitoare în acele momente.

A fost o întâmplare fericită că încercarea lui

Juha de a se apropia de Riina fu cât se poate de binevenită pentru slujnică. Se întâlnesc uneori în viaţă asemenea întâmplări neprevăzute, care aduc numai mângâiere şi bucurie. Riina era singură cuc şi, de altfel, era îngrijorată dacă nu cumva rămăsese însărcinată de pe urma unui bărbat cu care, în orice caz, nu s-ar fi putut mărita. Căci dacă se întâmpla uneori ca fiul unui fermier să se căsătorească cu slujnica lui, Riina înţelesese destul de bine că nu era ea dintre acele slujnice care pot deveni stăpâne, mai ales după cele ce i se întâmplaseră. Faţă de Juha simţise până atunci o totală nepăsare; nu existau, deci, nepotriviri sufleteşti între ei – despre care se spune că pot face dintr-o femeie măritată o martiră. Riina se ducea şi mai departe la baluri, dar rămase credincioasă lui Juha. Întâmpina pe toată lumea cu o uşoară bravadă, parcă ar fi vrut să preîntâmpine astfel orice fel de compătimire pe care i-ar fi putut-o arăta careva.

După cele ce s-au petrecut, era atât de vădit pentru Juha că se va însura, încât socotea însurătoarea lui ca un lucru săvârşit. Toate gândurile sale intime şi o bună parte din activitatea sa, începând din acea clipă, erau legate de Riina. O plăcută nerăbdare punea stăpânire pe el ori de câte ori începea să viseze la viitor şi să-şi facă planuri precise. Se culca cu Riina în fiecare seară, în dosul sobei – dar asta nu era decât un amănunt neînsemnat de care trebuia să se ocupe,

alături de ceea ce era important. Riina nu era altceva pentru el decât femeia cu care, trebuia să trăiască în bună înţelegere. Nu ştia nimic despre familia ei, nici unde s-a născut Riina – (în vara următoare, după ce s-au căsătorit, a venit o femeie cu o mutră de coţofană bătrână şi care, după cât pricepuse Juha, era mama ei) – şi când stăteau unul lângă altul în pat, niciodată nu vorbeau de căsătorie. La ce bun să vorbeşti despre asta? Juha era mereu cu gândul aiurea şi Riina destul de nepăsătoare, şi nu se întâmpla nimic care să-i tulbure.

Juha muncea mai cu sârguinţă ca de obicei. Stăpânul, pe care nu-l putea duce nimeni, mirosi îndată că e ceva între ei; fiindcă era asesor şi se pricepea la oameni, nu zori lucrurile. Dar făcu în aşa fel, ca treaba asta să fie o dată adusă în discuţie cu Juha şi atunci, fu cântărită cu toată seriozitatea. Stăpânul căută să-l descoase pe Juha, ca să afle ce avere şi ce planuri are; Juha ar fi dorit să capete în arendă o bucată de pământ de pe moşia Pirjola. Stăpânul lăsă ochii în jos, ca şi cum ar fi început să se gândească la asta Dar nicio clipă nu-i trecu prin minte aşa ceva. Vedea înaintea lui pe Juha, pe Rirna şi banii: trei lucruri despre care îşi închipuiau, naivii de ei, că şi putea să stea la temelia unei vieţi pline de făgăduieli, dar a căror şubrezenie omul acesta mai în vârstă o presimţea. Privea lucrurile astea cu bunăvoinţă şi milă, dar şi cu scârbă şi, în orice caz, nu-i putea

ajuta cu nimic. De aceea nu răspunse limpede speranţelor lui Juha, care se aştepta să devină arendaş, dar arătă, cu atât mai mult, interes şi simpatie pentru proiectul lor de căsătorie. Îi dădu lui Juha nişte sfaturi părinteşti şi argatul, departe de a ieşi abătut din convorbirea aceasta, se simţi, din contra, mai stăpân pe situaţie.

Toată viaţa lui, Juha păstră bătrânului Pirjola o amintire plină de recunoştinţă. Mai târziu, când stăpânul a îmbătrânit, Juha venea adesea pe la el când avea vreo încurcătură şi era primit totdeauna cu bunăvoinţă atât de copleşitoare, că, de cele mai multe ori, nu reuşea să-i spună ce-l adusese la el.

Viaţa lui Juha cunoscu un neîntrerupt suiş tot timpul cât stătu la Pirjola – până la căsătoria sa, ale cărei cheltuieli stăpânul le-a plătit în întregime.

Riina vorbi cea dintâi de căsătorie; vorbi pe şleau, aşa cum se obişnuia între ai ei, şi-i aminti, în treacăt, că era însărcinată. Nu era ceva neaşteptat, Juha trebuia să înţeleagă asta; dar îl trecură toate sudorile. Ce departe era Juha în seara aceea de toate dorinţele lui, de pe vremea când era tăietor de lemne. Gândul său făurea, în acelaşi timp, tot felul de planuri, care se puteau sau nu se puteau realiza. Însurătoarea căpătă deodată un înţeles cu totul nou: abia acum devenea cu neputinţă de înlăturat; şi în afară de asta, trebuia s-o facă la o dată anume. Unde aveau să locuiască? Să se bage undeva chiriaşi?

îngrozitoare idee! Chiar dacă stăpânul i-ar da pământ în arendă şi şi-ar întemeia o gospodărie, nu va reuşi să-şi înjghebe atât de repede o colibă, fie şi fără s-o termine. Banii pe care-i avea Juha erau departe de a-i ajunge. Şi el nici nu şi-ar fi putut face singur o colibă. Juha suspina şi se tot întorcea pe o parte şi pe alta, în patul lui Riina. În timp ce ea stătea liniştită, întinsă alene, ca şi cum s-ar fi bucurat de neliniştea ibovnicului ei.

Ziua, Juha muncea cu mai multă ardoare ca nicicând: s-ar fi spus că încerca astfel să-şi întreţină speranţa de a obţine o arendă, cu toate că reuşita devenea din ce în ce mai puţin sigură. Sarcina lui Riina se vedea bine acum şi trezea în el simţăminte ciudat de supărătoare I se părea că i se vâră cu de-a sila în suflet o fiinţă necunoscută, cu care n-avea nici în clin nici în mânecă, dar de care nu putea scăpa… În conştiinţa lui Juha nu se isca niciodată cea mai slabă îndoială asupra paternităţii sale; chiar şi femeile din sat nu mai pălăvrăgeau decât pe şoptite de povestea asta şi apoi o dădură cu totul uitării, îndată ce Juha şi Riina se stabiliră ca arendaşi. Dar pentru Juha această primă odraslă rămase ciudat de străină şi Riina făcea pe supărata de multe ori din cauza asta, iar adesea fără niciun motiv.

Ajunseră, aşadar, arendaşi, dar nu ţineau de Pirjola, ci de Yrjolă. Abia în ultima clipită, după ce se făcuseră strigările pentru căsătorie, stăpânul dădu răspunsul său definitiv: nu avea pământ de

arendat şi „tu nici n-ai fi în stare, de altfel, să-ţi construieşti o colibă nouă. Dar, ar fi bine să stai puţin de vorbă cu bătrânul Yrjolă; el are la Krăpsălă o colibă mare şi pământ bun, totul e să te pui pe treabă. Odăile sunt în stare bună şi cred că te va primi”, Pirjola nu-şi bătea joc de Juha; pusese totul la cale, fără ca Juha să bănuiască măcar ceva.

Aşa că, într-o dimineaţă de duminică, Juha stătu vreo câteva ceasuri bune în odaia bătrânului Yrjolă, care vorbea ca un stăpân, plescăind din buze şi îndopându-şi din când în când pipa. Nu-l îmbia şi pe Juha să ia tutun. Juha era roşu ca focul şi-şi freca mereu mâinile asudate. Reuşiră, totuşi, până la urmă să se înţeleagă. Deoarece Juha nu putea încă primi în sarcina sa toate ogoarele pe care voia să i le arendeze, nu se putea încheia deocamdată un contract de arendă. „Tu ai să poţi sta acolo, în orice caz, atât timp cât trăiesc eu, cu o condiţie: să te porţi ca lumea şi să-ţi faci munca cum trebuie”, spuse Yrjolă. Până la o nouă dispoziţie, Juha datora fermei o zi de clacă pe săptămână, hrana privindu-l pe el.

În timp ce se întorcea la Pirjola, în sufletul lui Juha se ciocneau două simţăminte: al eliberării şi al căderii în cursă. Parcă zeci de guri stăteau căscate, gata să-i înghită ultimii săi gologani. Dar trebuia să meargă totuşi înainte.

Întâmplarea făcu ca, după întoarcerea sa – de la Yrjolă, Juha să-l întâlnească pe stăpânul său şi,

împreună cu Riina, să se aşeze la vorbă. Întâlnirea avea cevia sărbătoresc; stăpânul, de un optimism molipsitor ca întotdeauna, îi anunţă că el va suporta toate cheltuielile de nuntă, deoarece slujnica lui se mărită, o dată în viaţa ei. „Şi tu, Juha, ai fost un slujbaş credincios; să fii cum ai fost şi în viitor, pe ţarinile tale şi Domnul te va binecuvânta”, grăi el; apoi, la despărţire, le spuse pe un ton glumeţ: „După cum corbul zboară de pe o ţarină pe alta, aşa şi voi, Juha şi Riina, veţi zbura de la Pârjolia la Yrjolă”. Pe faţa stăpânului se putu citi atunci o adâncă mulţumire.

În ciurând, se făcu nunta în casa din Pirjola. În toiul veseliei nimeni nu se mai gândi la trecut; singurul lucru care nu se putea uita era sarcina lui Riina, care devenea din oră în oră mai vizibilă. În curte, privitorii se băteau între ei ca chiorii, dar proaspătul soţ nu ştia de nimic: căzuse doborât de băutură pe patul >din bucătărie. Omul dormea, dar prin urechea sa deschisă pătrundeau în conştiinţa-i amorţită acordurile viorii, care răzbăteau din mijlocul gălăgiei şi-i dădeau o stare de fericire nemaiîntâlnită, pe care acest hoinar n-o via mai încerca vreodată nici treaz şi nici a doua oară, în somn.

Riina primi în cursul acelei nopţi daruri de nuntă de vreo patruzeci de mărci; mai mult cu o jumătate dtecât primise fosta slujnică din Pirjola. Ducându-se în curte să să-i mai liniştească pe bătăuşi, câţiva mai îndrăzneţi se luară după ea în

odaia cea mare ca s-o danseze şi îi dădură şi ei o mulţime de mărci.

Lotul arendat se afla undeva, departe de orice aşezare omenească, pierdut în mijlociul pădurilor fermei. De ani de zile nu mai călcase acolo picior die om, încât nimeni nu mai ştia nici cum îi zice1. Cineva îl botează Krăpsălă, dar se ştia că nu era adevăratul său nume. I se zicea astfel, fiindcă cei care-l lucraseră cândva erau nişte oameni tare ciudaţi şi de-atunci lotul îşi câştigase porecla asta. După ce Juha şi Riina îşi instalaseră acolo gospodăria, începu să i se spună Toivola, după numele lui Juha. Numai moşierul, ca să-l sâcâie pe Juha când întârzia sau pentru câine ştie ce alţi motiv, îl striga „stăpânul din Krăpsălă”.

Tânăra pereche se mută în noua locuinţă de ziua celor patruzeci de sfinţi. V? emea de atunci şi drumul până acolo nu-l lăsară prea mult pe noul arendaş cu visurile sale deşarte. Juha avu prilejul să vadă în amănunţime drumul pe care avea să meargă la corvoadă – în starea sa obişnuită: în unele locuri roţile se înfundau până la osie; calul, cu gâtul încordat şi cu ochii plini de suferinţă, se căznea s-o ia înainte, parcă i-ar fi fost frică că-l paşte moartea acolo, întregul mobilier al soţilor încăpuse pe un cărucior. Printre lucruri se putea vedea: dulapul lui Juha – vechiul său vis de pe vremea când era la Tuoirila – şi cufărul lui Riina, lucrat în genul celor din nordi, împodobii cu flori. Mai era un pat, ale cărui rame stătuseră vreo zece

ani în podul 1 din Pirjola, dar tăbliile erau noi şi albe; costaseră o marcă de argint şi mai primise şi o saltea de paie pe deasupra. Se mai găseau un fel de saca, de găleată şi un hârdăui, o tingire cu pirostrii, o farfurie de gresie şi patru linguri; aveau deci chiar mai niulit decât le era necesar. Toate lucrurile acestea, fuseseră adunate şi strânse într-o perioadă de oarecare prosperitate. Erau, în sfârşit, felurite alimente: cinci livre de scrumbie sărată, zece livre de pâine, o mână de cartofi, câteva livre de sare. Merindele acestea fuseseră, cumpărate cu bani peşin, dar mai păstraseră ceva bani, ca să-l poată plăti pe cărăuş. Începutul era, deci, destul de promiţător, căci mulţi au devenit arendaşi în Finlanda cu mijloace şi mai modeste, şi-au reuşit s-o scoată la capăt, încă destul de bine.

Tânăra pereche părea, de altfel, însufleţită de mult zel şi asit-a este esenţialul când te apuci de o asemenea treabă. Glasul le vibra de un elan abia stăpânit în timp ce vorbeau de-ale lor cu cărăuşul – şi nu erau zgârciţi la vorbă. Riina găsi prilejul să dea drumul la toate glumele învechite pe care le ştia de pe vremea când fusese slujnică; ca să nu fie mai prejos de bărbaţi, trecea şi ea şanţurile dintr-o săritură, săltându-şi buirta umflată, că (te apuca groaza să nu i se întâmple ceva.

În sfârşit, se apropiară d-le ţinta călătoriei lor: o colibă cenuşie cu acoperiş de stuf, în mijlocul unei păduri melancolice; se opriră în faţa

unei1 porţi care stătea vraişte. Nu aveau altceva de făcut decât să-şi care lucrurile înăuntru.

Imediat îşi dădură seama de primul lucru pe care-l uitaseră. Juha strânsese nişte lemne în pădure, dar nu se gândise să transporte măcar un singur ster „acasă”. Cât ipe-aci erau să nu-i poată da nici măcar o cafea cărăuşului. Noroc că au găsit, nu departe, nişte scândiurele rămase de la un gard vechi1 şi cu greu au putut face foc în sobă. Ziua pălea şi se apropia de asfinţit.

După plecarea cărăuşului, rămaşi singuri, se izbiră deodată de tăcerea duşmănoasă a dărăpănatei locuinţe. Riina era gata să plângă; ce fericită fusese pe vremea când era slujnică! Iată unde a ad-us-o soarta! Juha umbla încolo şi încoace –, uitându-se prin unghere şi însemnând la fiecare pas ceea ce lipsea – şi erau lipsuri, slavă Domnului, cu nemiluita. Tresărea de câte ori se gândea la provizii. Au să ţină cât au să ţină, dar după aceea? Acum, în toiul iernii, cine mai capătă de lucru la ferme?

Astfel începu viaţa tinerer, perechii pe pământul luat în arendă; încetul cu încetul, toate măruntele obiceiuri de prin partea locului le intrară în sânge. Viaţa cea nouă pusese stăpânire, deopotrivă, pe sufletul şi trupul lor, se arăta în veşmintele lor şi în felul cum atârnau pe ei; apărea în înfăţişarea de fiecare clipă a obrazului lor, în barba bărbatului şi în părul femeii, în tot ce făceau şi în tot ce spuneau.

Încă înainte de Crăciun, în lipsa lui Juha, Riina fu nevoită să se ducă în sat, să caute puţină cafea în schimbul unei pâini. Nu trecea nicio zi fără să se işte vorbă între ei, şi câtieodaită ieşea şi gâlceavă; aşa era viaţa, aşa-zisa viaţă de-acolo; în fiecare zi se întâmpla câte ceva, şi totuşi nimic nu ştirbea apăsătoarea şi neclintita monotonie. Juha se ducea adeseori în sati să lucreze la vreo fermă şi-l când se întorcea, ou simbria sa de şaizeci de centime în buzunar, era straşnic d-le întărâtat. Mânca la fermă şi ar fi fost o neruşinare să mai mănânce o dată acasă, chiar dacă-i era încă foame. Bea cafea şi bolborosea ceva, nemulţumit că Riina nu era destul de vrednică. Riina găsea o scuză foarte bună în faptul că era însărcinată; se lăsase la început în voialenei şi cusurul îi rămase apoi pentru totdeauna. Când va năşite un copil, va trebui să-l îngrijească, şi cum se va face ceva mai mare, va trebui să nască al doilea; astfel încât mama va fi totdeauna în dreptul ei să nu se ocupe de gospodărie.

La început, s-ar fi zis că viaţa se întreba încotro să-i îndrume pe tinerii căsătoriţi. S-a tot întrebat, probabil, cam până la Crăciun, căci atunci luă o hotărâre: să-i lase să mai prindă puţin cheag; erau abia la început şi, desigur, îşi închipuiau că vor prinde cheag acolo. Negoţul cu lemne, cu care a fost blagoslovit întreg poporul finlandez, veni încă o dată în ajutorul lui Juha Toivola. La vreo patru verste de locuinţa lui se

tăiau copaci în iarna aceea şi Juha lucră acolo trei luni fără întrerupere. Şi acolo se găsea el, în clipa în care Riina, singură singurică, aduse pe lume primul ei născut», un băieţel, căruia i se dădu numele de Kalle Johannes.

Când Juha se întoarse acasă în seara aceea, se sperie atât de tare, că nici nu-i veni în gând că băieţelul se născuse prea devreme. Îndată însă ce-şi dădlu seama că nu mai era niciun pericol, îi trecu şi frica, dar se simţi ciudat de obosit şi părăsit, fără să înţeleagă de ce. Părea că o fiinţă nevăzută s-ar fi oprit în faţa lui1 şi l-ar fi întrebat: „Cine eşti tu?” – „Uite că mai am acum şi un copil de hrănit”. Şi pe Juha îl cuprinse iarăşi o amară tristeţe. Se gândea din nou la bani – i se părea că are ceva bani, dar totuşi prea puţin faţă de cât îi trebuia.

Ziua mohorâtă de iarnă – cu cerul care sta gata să cadă în capul oamenilor – se schimbă mai întâi într-un amurg nehotărât, apoi în noapte. În coliba lui Toivola se odihneau trei fiinţe, care, în noaptea aceea, fără voia lor, se duşmăneau una pe alta. Copilul nu învăţase încă să sugă şi plângea din când în când.

Şi totuşi, seara aceea de februarie n-a fost decât una dintre rarele seri de însingurare, când sufletul omului simplu se tulbură până în adâncurile sale. Viaţa îşi respecta hotărâreia şi lăsa tânăra pereche să meargă pe drumul său de înstărire. Vestea despre îmbogăţirea lui ajunse

până la urechea bătrânului Yrjolă, deşi Juha nu-i răspunsese decât în doi peri când îl întrebase cum îi merge. Proprietarul ştia că făcuseră rost de o vacă la Toivola; nu că ar fi cumpărat-o, ci că ar fi luat-o cu împrumut. Calul, însă, o mârţoagă cumpărată la târg, era al lui Juha. Stăpânul lăsa vaca să pască pe islazul său în schimbul a cincisprezece zile de clacă; dar pentru hrana calului Juha declarase că a închiriat aiurea un loc de păşune.

Vestea aceasta tirezi totuşi în mintea proprietarului unele bănuieli şi într-o frumoasă zi de vară sosi în pustietatea aceea. Cu toate că suferea de piept, se hotărâse să vadă el însuşi cum muncea noul său arendaş.

Nu se duse de-a dreptul în colibă; ajunse aproape de îngrăditură, o luă la stânga, spre marginea câmpului, hăt încolo, într-un loc împădurit, de unde nu putea fi uşor descoperit. „Ei, drăcia dracului 1” strigă moşul cu glas tineresc, deşi abia îşi trăgea sufletul, când văzu ce trebăluise Juha pe acolo. „Va să zică aşa mi s-au statornicit ei aici, ca pe moşia lui tata!” Nu era numai mâniat, dar sufletul bătrânului ţăran se cutremurase la întrebarea: „Nu cumva Juha încearcă, pe ascuns, să devină egalul lui? Ha-ha! să ştii că aşa e, dar vedem noi îndată!”

Juha lucra aproape două pogoane, deşi până acuma nu fusese vorba decât de vreo

cincisprezece toaze[5]. Orzul părea sa, meargă uimitor de bine, deşi pământul fusese mult timp înţelenit. Juha găsise nişte bălegar putrezit, lăsat de bătrânul Krăpsălă, şi-l împrăştiase pe ogor, acoperindu-l pe alocuri cu paie amestecate cu bălegar de cal.

8

113

Da, da, dar când stăpânul văzu noua îngrăditură construită de Juha, nu mai ştiu dacă trebuie să se bucure sau să înjure. O împrejmuire nouă şi solidă trecea de-a lungul câmpului şi despărţea ogoarele de partea înţelenită! Parii, ţăruşii, legăturile, totul fusese cărat din minunata pădure de brazi de-alături! Şi dincolo de îngrăditură, pe ogorul cel vechi, se odihnea în pace calul, stând frumuşel alături de vacă. „Aha! asta-i păşunea închiriată nu ştiu unde pentru cal!” întărâtat şi mânios, stăpânul o porni spre curte.

Cei din casă fură cuprinşi de groază. Ochii lui Juha erau ca doi nasturi cenuşii şi Riina încerca să pună în grabă puţină ordine în odaie, pe când stăpânul mai întârzia pe-afară. Yrjolă văzu că băgase spaima în ei şi asta îl mai linişti. Le ţinu totuşi o predică în regulă, dându-le a înţelege de la început că vor trebui să-şi ia tălpăşiţa de-acolo. Dar – semn bun – nu prea era grăbii în cele din urmă, se aşează pe scară şi începu să le vorbească de felurite lucruri cu un glas mai domol. Acum

5 toază — veche măsură valorînd 1,949 m2.

când Juha avea un cal şi mai mult sau mai puţin o vacă, ar putea să ia în arendă toate ogoarele, fermei şi să facă în schiimb atâtea şi atâtea zile de clacă cu calul, atâtea şi atâtea zile de clacă personal, atâtea şi atâtea zile de clacă suplimentară, să aducă la fermă atâtea şi atâtea fructe, atâtea şi atâtea găleţi, hârdaie, sacale. Riina ar putea să ţese atâta şi atâta pânză de in

Şi ziua aceasta, care era cât pe-aci să se termine cum nu se poate mai trist, deveni aproape o zi de sărbătoare. Înainte de a se despărţi, stăpânul intră în casă şi luă şi o cafea. După ce-l văzură plecat, o straşnică veselie îi cuprinse pe toţi. Juha are să fie un arendaş de seamă, unul din acei arendaşi carte sunt în stare să se ia la întrecere cu o fermă – dar nu dintre cele mai mari, bineînţeles.

Juha nu găsi niciun cusur propunerii făcute de proprietar. Fusese atât de înfricoşat de ameninţarea de a fi izgonit! Nu mai avea decât i să se pună pe treabă şi să mute mai încolo îngrăditura. Ce idee strălucită avusese, constr, uind-o! Stăpânul nu se supărase degeaba.

Juha deveni un mare arendaş; puţin câte puţin, lumea începu să-i zică Janne.

Era într-o duminică de vară. Janne, cu mânecile suflecate, şedea în curte şi se gândea cum şi-ar putea face viaţa mai plăcută. Era ca un fel de boală la ei.

Îşi pironise privirile spre colţul umflat de

umezeală şi mucegăit al colibei şi gândurile îi dădeau într-una ghes. Trebuia să mărturisească că nu credea ca vreodată în viaţa lui să locuiască într-o colibă nouă. Începea să-i cadă părul şi dinţii i se măcinau pe nesimţite. În odaia cea mare îl aşteptau nevasta şi copiii şi, desigur, vor *mai* veni şi alţi copii. E păcătoasă a dracului maghernița asta, dar degeaba şi-ar strica gura pentru lemne din pădure ca să-şi facă alta nouă. „Şi nici nu văd cum: s-ar putea face. Fiecare scândurică va trebui să fie aşezată de alţii şi nu de mine”. Era o mare durere pentru Janne că nu se pricepea la lucrări de construcţie; socotea că-i o nenorocire, cea mai mare nenorocire din viaţa unui om.

Dar dacă ar dărâma cocioaba asta prăpădită şi ar încerca să facă o alta, ceva mai mică? Stăpânul nu s-ar împotrivi, fiindcă n-ar fi nevoie să ia lemne din pădure. În acelaşi timp, ar fi oarecum un nou pas înainte şi ar putea ajunge la nişte raporturi mai trainice cu ferma. „Am să câştig ceva bani în iarna asta cărând hârtie… ce noroc am: avut că n-am văindut mârţoaga, banii s-ar fi dus şi dracul m-ar fi luat! Acum lucrurile au să meargă mai bine. Va trebui să-mi mai dăscălesc puţin muierea. Nu ştie decât să zbiere la copii şi când intră în casă, te-ameţeşte cu gălăgia ei”.

8*

115

Janne se îndreptă spre islaz. Nădejdea îi umfla pieptul, simţea nevoia să-şi vadă calul cu

care va căra hârtie în iarna viitoare. Gloaba stătea la poartă – slabă de i se vedeau coastele – şi cu o mutră posacă, tot dădea din coadă ca să alunge muştele. Clipi din ochi, parcă i-ar fi spus: „Eu am să rămân aici, să n-ai nicio grijă; aşa că ai să-ţi vezi visul împlinit!”

Aici e calul, acolo e coliba, şi în colibă o viaţă pestriţă care merge înainte, zi de zi, şi la bune şi la rele. Nu poţi să-i pui oprelişte vieţii şi nici nu te poţi feri în lături de ea. Lumea se face mai largă când ţi se mai naşte un copil – şi Janne trebuia să facă faţă vieţii. Se gândi ia fermă şi la stăpânul ei, şi la faptul că nu încheiaseră niciun înscris. O unire continuă a unor forţe care se încheagă – deşi în aparenţă par dezbinate – duc în fiece clipă undeva, către o ţintă precisă.

Secara dădu în pârg. Ar fi trebuit s-o secere în ziua ceea, fiindcă a doua şi a treia zi trebuia să fie la fermă. Dar mintea lui la înne fu cuprinsă de o ciudată toropeală. Are să secere secara abia miercuri, dar va începe în zorii zilei. Totdeauna e mai bine să începi lucrul dis-de-dimineaţă.

E ora două şi jumătate; la nord-est cerul se înroşea la apropierea revărsatului de zori, dar nu se va face ziuă decât pestie o oră şi mai bine. În odaia cea mare – la Toivola – femeia dormea şi sforăia cu gura deschisă; acolo stăteau, doi câte doi, copiii pe care-i adusese pe lume; se vedeau buci şi braţe goale. Numai Janne era în picioare; se mişca uşurel, nu cumva să trezească pe cineva.

Se mărgini să înjure, cu glas scăzut, când mirosi balerca de lapte, care n-a fost spălată de rândul trecut şi care împrăştia o putoare acră şi scârboasă. Aruncă o privire nevestei sale care dormea. Aseară uitase să-i spună ca s-o spele şi, dacă nu-i spunea, pe ea n-o ducea niciodată capul la aşa ceva. Janne zâmbi, cam amar. Nu găsi pâlnia şi nu putea turna nimic în balercă. După ce ieşi din odaie, dădu drumul la înjurături cât îl ţinea gura. Cu o ceaşcă murdară de cafea se chinui să umple balerca şi, în sfârşit, reuşi.

Apoi îşi băgă nişte pâine în traistă. Şi îşi dete seama, fără să vrea, că provizia die pâine a scăzut prea repede; au înghiţit-o, desigur, alţii decât cei din casă. Totul îi scăpa printre degete; la ce-ar face gălăgie, că tot nu foloseşte la nimic. Muierea sforăia acolo, în odaie, alături de copii, şi el se pregăteia să se ducă la fermă, la corvoada secerişului. „Dar unde dracu’ e coasa? N-am ascuţit-o, dar las, am s-o ascut când voi ajunge acolo”. În momentul când plecă, Janne zări pâlnia după care umblase, azvârlită într-un colţ al casei, unde se jucau copiii; era ultima supărare casnică pe care o încerca în dimineaţa ceea. Şi porni pe drumul noroios, în zori; se bucura că unealta pe care o ducea pe umăr nu atârna prea greu. Se gândea aproape cu drag la coliba adormită, pe care o lăsa în urmă. Începu să viseze; drumul la fermă, în faptul dimineţii, îi trezea» totdeauna gânduri plăcute.

Munca începea la ora patru şi drumul diuiră o oră. Ar trebui să se grăbească puţin; nu-şi ascuţise cea & a. Or, se întâmplă ca în ziua aceea stăpânul să sune plecarea cu un sfert de oră mai devreme şi ca în momentul când sosi Janne, oamenii să se şi pornească. Stăpânul era în curte; un zâmbet batjocoritor îi flutura pe buze.

— Uite-l pe „stăpânul” din Krăpsălă. S-ar zice că i s-a culcat muierea pe cămaşă, de aceea n-a putut pleca la timp, spuse el.

Apoi tuşi şi se întoarse cu spatele. Janne puse repede traista pe scară şi-o luă în grabă după ceilalţi; coasa, pe care n-apucase s-o ascută, încercă s-o frece puţin de piatră, în mers.

Instituţia clăcaşilor din Finlanda cunotetiuse, fără îndoială, nenumărate abuzuri. Dar Janne Thivola nu auzise încă până atunci de cuvântul „abuz” şi nu ştia ce importanţă are; trăgea la jug şi din când în când se mai oţâra şi el. În ziua aceea nu cosiseră decât vreo cinci ceasuri când, spre ora zece, începu să plouă; ploaia se înteţi atât de mult, că stăpânul fii silit să oprească secerişul. „Vă întoarceţi mâine, dacă-i vremea bună”, spuse el. Înciudaţi, clăcaşii şi zilerii înşfăcară traistele şi-o luară spre caisă, umblând prin noroaie, udaţi de ploaie; întărâtaţi cum erau, îndată ce treceau pragul, se luau la harţă cu nevasta şi copiii.

Şi iatră că ia doua zi se făcu frumos afară. Oamenii trebuiră să străbată din nou nu ştiu câte leghe, cu coasa în spinare, cu traista şi cu balerca,

ca să nu cosească decât patru ore, până în clipa când începu iar să plouă şi fură nevoiţi să facă iar aceeaşi plimbare, de astă dată înapoi şi pe un drum clisos. Ziua de clacă era atunci de cincisprezece ore, din care nu făcuseră, decât nouă ore în două zile. La sfârşitul săptămânii, timpul frumos reveni şi oamenii noştri fură siliţi să muncească din greu la fermă, în timp ce seoara lor se scutura puţin câte puţin. De recolta lor proprie nu se puteau ocupa decât duminica. Cu toate că, din cauza asta, trebuiau să amâne împărtăşania până la toamnă, oricât de neplăcut le era să se ducă la biserică pe drumuri desfundate de ploi. Drumurile astea desfundate Janne începuse să le cunoască destul de bine de când mergea la fermă, să-şi facă muncile de toamnă. Nu trebuia să se scoale înainte de ora trei, dar era o poveste întreagă să-şi găsească murgul; unul bălan i-ar fi sărit în ochi. Dar dacă murgul stătea nemişcat şi nici clopoţelul nu i se auzea, nu putea să dea peste el în întuneric, afară de cazul când l-ar fi auzit nechezând. Apoi, trebuia s-o pornească pe un drum îngrozitor, de se afundau roţile în noroi până la osie. În căruţă se afla plugul, cele două hulube fixe şi sacul cu merinde; o încărcătură anevoioasă, care, în unele locuri mai proaste, amenința să cadă jos.

Zilele de clacă la arătură erau zile din cale afară de chinuitoare, mai ales pentru cal. Stăpânul stătea aproape toată ziua la câmp; o viaţă întreagă

avusese de-a face cu clăcaşi şi-i cunoştea bine; când nu era şi el ou ei, nu mergea treaba; şi luându-se după ei, oamenii de la fermă începeau s-o tândălească şi dânşii. Stăpânul umbla din brazdă în brazdă, cu bastonul în mână, şi din când în când îl apuca tuşea din cauza aerului umed. Se opri ca să se uite la Janne Toivola, care trăgea calul de hăţuri. Înjurând şi urlând. Dar mirosise că tot zelul acesta nu era decât prefăcătorie şi când calul se opri lângă el, suflând din greu, şi palpitând din nări, îi trase una cu bastonul, fără să spună un cuvânt. Şi atunci căluţul o porni la goană. Pe măsură ce trecea ziua, stăpânul trebuia din ce în ce mai des să amenințe cu bastonul calul lui Janne, care, cu toate acestea, rămaise cu mult în urma celor de la fermă. Zilele de clacă, mai ales cu cai, erau într-adevăr chinuitoare „atât pentru proprietar cât şi pentru clăcaşii săi.

Câţiva căutau să scape de drumul greu de dimineaţă, ducându-se la fermă în ajun, cu uneltele lor. Lui Janne, însă, asta nu-i ajuta cu nimic, O dată făcuse şi el la fel, atunci când trebui să plece la ora două la muiatul inului, dar somnul nu se prinse de loc de el şi se sculă cu o jumătate oră după miezul nopţii; de necaz, puse ceasul cu o oră şi jumătate înainte şi îi trezi şi pe ceilalţi. În faţa puterilor naturii, chiar oamenii cei mai tari se simt slabi; şi Jussi simţea într-însul *o* forţă a naturii care-l împiedica să-şi găsească somnul aiurea decât la el acasă, alături de Riina. Cu toate

neplăcerile vieţii laolaltă, cu toate cicălelile şi ciorovăielile dintre ei, Janne se obişnuise ca în fiecare seară s-o ia pe după gât pe iRiina lui. Îi trecea mâna pe după gât, o bătea uşurel pe umeri, o strângea puţin, iar o mai bătea puţin pe umeri – da, da, aşa e! – şi abia după aceea adormea. A doua oară nu s-a mai dus să doarmă la fermă; chiar în zilele când trebuia să bată inul, se scula mai bine la unu noaptea, îşi încărca greaua meliţă pe umăr şi, în întunecimea nopţii de toamnă, o pornea bălăcindu-se prin noroi.

Zilele când se meliţa inul erau dintre cele mai grele ale anului. Oamenii se stârneau, mai totdeauna, unul pe altul la muncă şi întrecerea dura de la ora două noaptea până în zori; în timpul acesta, fiecare primea către un pahar de rachiu. Apoi mâncau şi plecau toţi cu traista de merinde în pădiure ca să adune stive de lemn. Asta dura până noaptea târziu.

Aşa muncea din greu poporul nostru în timpul celor mai fericiţi ani pe care i-a trăit, pe când progresul material şi spiritual făcea paşi de gigant, în extremul nord, în ţara ienupărului, în oare mica naţiune se temea de Dumnezeu şi de suveranul ei.

În iarna următoare, Janne se apucă cu nădejde die căratul hârtiei. Asta-i aducea gologani berechet; se trezea uneori cu peste zece mărci în buzunar, când se întorcea acasă, după o cărăuşie de două zile. Banii aceştia nu-i strângea numai de

pe urma căratului hârtiei, ci şi din vânzarea untului1. Banii însă aveau nu ştiu ce cusur că, atunci când nici nu te aşteptai, dispăreau fără urmă. Nu s-ar fi putut spune că Juha şi ai lui1 trăiau mai bine ca înainte. Din contra, urmările distrugătoare ale cărăuşiei apăreau destul de limpezi, cu toate că Janne nu voia să le vadă. Caliul se prăpădea, se lenevea; când se făcea clacă la fermă, bastonul stăpânului îi mângâia destul de des spinarea şi nu numai când era la arat. La Toivola bălegarul rămânea în grajd şi vaca zăcea pe paie, fiindcă nimeni n-avea timp să taie nişte rămurele de pin pentru culcuş.

Da, dar momeala celor zece mărci îl îmboldea, nu-i dădea pace şi nu se lăsă de cărăuşie. Se ducea din ce în ce mai des dis-de-dimineaţă la Tampere şi se întorcea adesea la ore cu totul nepotrivite. Cu timpul fu poreclit Janne Hârtie; cel puţin de două ori pe săptămână puteai să-l zăreşti cu mârţoaga lângă depozitul fabricii din Kuuskoski. Şi atunci, când prin împrejurimi cineva avea nevoie de vreun lucru, i se spunea:

— Du-te la Janne, o să-ţi aducă el din oraş, când o pleca după hârtie.

Aşa a mers până în clipa când sosi şi călătoria fatală.

Jianne cumpărase doi litri şi jumătate de rachiu; julmătate de litru era a lui. Îl pătrunsese frigul, picioarele şi obrazul îi îngheţaseră, calul era acoperit de promoroacă. La jumătatea

drumului, Janne bău o primă înghiţitură; şi apoi se adeveri proverbul oare spune ce se întâmplă când dai cuiva degetul cel mic.

Janne era destul de beat când ajunse în sat şi se duse să dea rachiul celor ce-l comandaseră. După un început atât de promiţător, încercă să se întreacă cu fiecare; nimeni nu era, grăbit. Rămase la cel mai bun vecin cam până la miezul nopţii; se şi certară puţin; apoi se împăcară; dar pe când se certau, nevasta arendaşului îi spuse, în treacăt, că Riina vindea pâine pe ascuns.

Janne bănuise el ceva, dar acum, când află din gura vecinei, nu-şi putu stăpâni arţagul; şi ca să-i arate neruşinatei muieri că face şi el ce vrea, nu se lăsă până nu-l sili) pe vecin să-i vândă ceasornicul, pe care Janne îl zărise agăţat de uşorul ferestrei. Vecinul până la urmă încuviinţase; urma numai să se înţeleagă asupra preţului. Se făcu şi asta şi Janne plecă cu ornicul în buzunar, dar mai sărac cu două mărci. În sufletul lui Janne mârâia răposatul Penjami Nikkilä.

Fierbâind de mânie, intră în curte, deshămă calul, care abia se ţinea pe picioare, şi apoi pătrunse în casă. Dormeau toţi. Janne aprinse lampa şi spuse cu glasul scăzut, dar ameninţător: „Poftim, toată lumea doarme 1” îşi scoase haina, nimeni nu se trezi. Îşi scoase vesta, o aruncă pe jos, peste umăr, şi zbieră: „Sculaţi, nemernicilor!” Riina, Kalle şi Hiltu se treziră deodată, ca şi cum i-

ar fi lov, it cineva în cap – şi nu lipsea mult – căci Janne pusese mâna pe un lemn delângă sobă şi alerga prin odaie ţiipând şi înjurând. Nevasta şi copiii, pe jumătate dezbrăcaţi, o zbughiră afară, în plină noapte de iarnă. Niciodată nu se întâmplase încă aşa ceva în familia lor.

Janne, siingur în odaie, turba de necaz. Dar nu era singur de tot: în pat stătea lungit, treaz şi nemişcat, micuţul Viile, care era până nu de mult cel mai zburdalnic dintre copii. Cam ciudat că nu se mişca; Janne se apropie, aburii beţiei începură să se risipească. Copilul scoase un ţipăt, dar nu se sculă. „Ţi-am făcut rău?” Nicil un răspuns, numai o privire înfricoşată. Janne era nenorocit; nu ştia ce să facă; aruncă o privire în preajmă, zări pe duşumea vesta şi ceasul sfărâmat în bucăţi. Se aplecă şi se uită la ceapa cu ancora de Popios: era, bucăţi bucăţele. Janne îşi aminti de tot ce făcuse şi se prăbuşi. Da! tocmai venise din Tampere, unde cărase hârtie.

Furia îi trecu, urmă o tăcere ilâncedă. Riina şi copiii se strecurară în odaie înţepeniţi de (frig şi cu lacrimi în ochi. Pe obrazul lui Kalle, mai ales, se întipărise frica. Dar tatăl său nu vedea nimic, şedea cu ochii zgâiţi în gol. Apoi, învins de somn, se târî, în cele din urmă, până în pat – fără să-l ajute cineva – şi aţipi, pe jumătate îmbrăcat.

Ei, beleaua dracului 1 Riina scoase un oftat tremurând, greu de lacrimi. Janne încă nu-şi dăduse seama ce se întâmplase aici în lipsa lui:

mânia sa avea alte pricini. Riina îşi trase rochia şi se duse să vadă de sanie şi de cal. Întâlni privirea vicleană a lui Kalle. Şnapanul ăsta îl lovise ieri aşa de rău pe Viile cu o bucată de lemn în şira spinării, că mititelul va rămâne poate beteag. Un val de idufere şi scârbă trecu prin sufletul Riineii: îşi dete seama mai limpede ca niciodată, că în înfăţişarea lui Kalle erau leit trăsăturile tatălui său, *adevăratului* său tată. O amărăciune grea, amestecată cu scârbă, o înăbuşea.

De-acum înainte, viaţa o va lua pe un făgaş nou. A doua zi, Janne ar fi trebuit să se ducă la fermă, să facă corvoadă, dar calul era vlăguit şi nici el nu era mai breaz. Va rămâne dator cu o zi. Janne curăţă grajdul; se adunase atâta bălegar sub vacă, încât animalul dădea cu coarnele în tavan. În iarna asta gunoiul n-a mai fost dus pe câmp, Juha fusese prins cu căratul hârtiei. Şi ce-a câştigat din toată cărăuşia asta? N-avea decât două mărci în buzunar; e drept că pe duşumeaua odăii mai erau şi sfărâmăturile ceasornicului. Şi, pe deasupra, Vil le zăcea în pat, ca vai «de lume.

A fost o zi nespus de tristă. Nenorociţii aceştia nu se puteau măcar mângâia cât de cât, aruncând vina unul asupra altuia, fiindcă, la drept vorbind, toţi erau vinovaţi. Dar începând din ziua aceea, Kalle le deveni atât de nesuferit, că Riina trebui să-l baige undeva servitor, tocmai în celălalt capăt al satului. Kalle nu se mai arătă de 16 c pe-acasă. Cel mai mare dintre copiii de acasă era

acum Hiltu, o fetiţă palidă şi posacă. Dar Riina era însărcinată şi născu în curând o altă fetiţă, Lempi. După ea mai veni un (băieţel. Martti. Aşa veneau copiii: unul după altul.

În sânul acestei clase n-au avut loc răsturnări hotărâtoare, ca în păturile superioare. N-au survenit decât mici zguduiri, care păreau să împingă viaţa de pe o treaptă pe alta. După ce trecea zgudui tura, nimeni nu-şi mai aducea aminte de ce-a fost, şi fiecare se afla pe o treaptă mai înaltă. Căci, oricare ar fi forma, viaţa rămâne aceeaşi, şi, în raportul dintre viaţă şi om, nu e nimic absolut în afară de faptul că trebuie trăită.

La început se părea că Viile îşi mai revine puţin, se putea chiar mişca; mânca şi dormea. Apoi, începu să-l doară din nou spatele şi dădu în cangrenă. Tot ce se întâmplase când a căzut copilul la pat fu uitat. Fiecare se mărginea să-şi ducă viaţa lui, fiecare stătea pe locşorul său, care se prăvălea, se prăvălea mereu. Puterile îi părăsiră; luară şi o hotărâre nesăbuită: îşi vândură calul.

Aşa trec anii, unul după altul, şi încet-înoet se adună deceniile.

Curba vieţii lui Juha Toivola – se cuvine acum să-i dăm înapoi vechiul său nume – coboară, vigoarea anilor maturi se sleieşte. Când stai şi te uiţi la dânsul, parcă i-ai auzi oftatul adânc şi prelung, care vine înaintea ceasului de adormire, pe deplin meritat.

Dar când te doare ceva, somnul nu vine atât de repede; trebuie să oftezi nu ştiu cât până când să-ţi pice capul pe pernă. Şi ai toi timpul să te revolţi de nenumărate ori, ea tot de atâtea ori să te împaci, până vine odihna cea mare, care te scapă de toate relele.

Juha îşi vându-se calul şi banii se topiră îndată. Cu ultimii banii cumpără doctorii pentru Viile; se întoarse de la farmacie numai cu vreo câţiva pitaci. Acum, a rămas în întârziere cu multe săptămâni de corvoadă, el şi calul, şi zile suplimentare nu făcuse aproape de loc; numai vreo douăsprezece – şi era în toiul verii. Juha încercă să se scuze faţă de proprietar, spunându-i că n-a găsit încă un alt cal care să-i convină. Stăpânul se făcu că n-aude.

Bătrânul Yrjolă muri; fiul său, Taavetti, era acum stăpân. El a urmat şcoala de agricultură. A declarat că nu-l leagă contractele de arendă încheiate de tatăl său; nu le va recunoaşte decât pe acelea care va voi el, ina găsit pe titlurile de proprietate nicio menţiune cu privire la arendaşii clăcaşi. Aşa a zis el când a preluat ferma, dar până acum le-a „recunoscut” pe toate.

Ce-o să se întâmple cu bătrânul Toivola, cu corvoada pe care n-a făcut-o?

Era o duminică liniştită şi-i caldă, aproape de ora trei. Juha Toivola stătea pe pragul colibei – era numai în cămaşă – cu capul şi picioarele goale şi se odihnea. Afară era frumos şi plăcut; aproape tot

aşa era şi în sufletul lui. „Nu poţi, nu poţi să te gândeşti toată ziua numai l la drăcia aia de cal, dar nici nu-ţi poţi mărturisi, în deplină conştiinţă, că nu vei mai avea, niciodată, niciodată un cal al tău”. Era o linişte deplină, ca, în preajma schimbării vânturilor. Şi inima bătrânului era înduioşată până la lacrimi.

Prin uşa întredeschisă a odăii se auzea din când în când scâncetul slab al copilaşului bolnav. Riina îl întrebă dacă vrea doctoria. Nu putea să-i facă altceva decât să-i umezească buzele. De mult timp nu-l mai putea hrăni. Medicamentele se terminaseră. Nu folosiseră la nimic, dar parcă le părea rău că se termină. E atât de trist când nu le ai nici pe astea. Tot ce i se putea face era să i se umezească buzele şi copilul era recunoscător de fiecare dată.

În timp ce Juha stătea acolo, scâncetele copilului deveniră din ce în ce mai dese. Kalle, vinovatul de această nenorocire, hoinărea prin lume; Juha nu se gândi la el nicit măcar în treacăt. În clipa aceea, bătrânul claca şi nu era supărat nici pe Riina. Era moale ea, dar îşi purta crucea fără să crâcnească.

Blânda durere din sufletul lui Juha îi iscă un simţământ ciudat de împăcare cu sine. Cât de armonioasă i se părea frumuseţea îmbătătoare a acestei zile. Şi când mai târziu începu să-l hărţuiască din nou gândul că nu avea cal, ilucrul nu i se mai păru atât de supărător. Gemetele lui

Viile păreau o rugăciune ce se înălţa odată cu gândul lui; s-ar fi spus că şi micuţul bolnav dorea un cal, şi că-l merită pentru suferinţele îndurate.

Juha se sculă. Nu ca s-o pornească undeva, cu un scop determinat; îşi trase cizmele, îşi puse haina, şi se duse la plimbare. O luă drept înainte pe drumul satului; ştia că până la urmă va ajunge la Pirjola; într-acolo îl duceau picioarele. Când va ajunge, va vedea el dacă are să-i vorbească fostului său stăpân. Poate îl va întâlni afară, aşa că-i va fi mai uşor să intre în vorbă cu el; are să-i1 spună de una, de alta, dacă cumva n-o să aibă curajul să i se plângă de necazurile lui.

Într-adevăr, îl găsi pe bătrânul Pirjola pe ogorul de tutun; începu să-i vorbească de felurite lucruri. Stăpânul întrebă cu o voce blândă cum îi mai merge copilului, dacă n-a murit încă. Nu încă. Da, copilul acesta trece printr-o grea încercare. Bătrânul se îndreaptă spre casă şi-l întreabă:

— Intri? Hai să mai tragem din pipă!

— Nu prea am timp, trebuie să mă duc mai departe, răspunse Juha, înghiţindu-şi saliva.

Şi porni mai departe, fără să fi rezolvat nimic e. Mergea pe drumul întortocheat, parcă fără voia lui, eu mintea aiurea. Şi aşa se făcu că în seara aceea de sărbătoare Juha pătrunse în ferma cea mai nesuferită dintre toate fermele ţinutului: intră în casa cea nouă a fermei din Nikkilä. O dată ce-a intrat în casa oamenilor, trebuia să le spună ce vânt l-a adus, altminteri puteau să-l creadă ţicnit.

Îi povesti lui Antto Ollila, un bărbat, în puterea vârstei, cum stau lucrurile; şi lui nu i se păru că lucrurile stăteau chiar aşa de prost. Antto vorbea eu glas tare, ca şi cum ar fi strigat unui argat de lângă grajd ce hamuri să aleagă. Juha îşi vărsă toate necazurile, îi povesti de suferinţele lui Viile, care nu se mai terminau, îi vorbi de preţul doctoriilor şi de multe altele. Ca să-i închidă gura. Antto se răsti:

— La drept vorbind, înţeleg foarte bine că n-am să mai văd înapoi o para de la tine. Să ştii, însă, că eu nu sunt omul care aruncă cu banii pe fereastră.

Începu să umble repede prin odaie, căută ceva, apoi ieşi. Juha se sculă şi plecă, fără să se simtă cât de cât descurajat. Dar nu îndrăzni să treacă pe la bucătărie; se strecură prin pridvorul cel mare, ale cărui geamuri mici sunară duşmănos când închise uşa. După ce trecu prin curte şi se văzu în uliţă, se staţi liber şi în siguranţă. Se îndepărtase mult de casa lui, în seara aceea. Aerul începea să se răcorească; după lunga şi minunata zi, iată că o uşoară rumeneală apărea pe cer tremurând.

Cerealele dăduseră în pârg. De pe întinsul nesfârşit al ogoarelor se ridicau aburi. În timpul unei asemenea plimbări, nici: cel mai nepricopsit dintre oameni nu se putea găindi numai la treburile sale de fiecare zi. Juha nu se gândea nici la muncile ce-l aşteptau în săptămâna viitoare, nu

se gândea nici măcar la cal. În jurul lui, simţea blânda respiraţie a melancolicei nopţi de vară; mărunte amintiri, reînviind nenumărate clipe presărate de-a lungul vieţii sale, se topeau parcă în liniştea nopţii. Presimţirea nesăbuită a unei fericiri care-l aştepta, care venea, îl ţinea în lanţurile sale înşelătoare.

În casă dormeau toţi; chiar şi Viile aţipise în patul său de suferinţă. Riina se trezi pe jumătate când Juha se întinse lângă ea, dar adormi îndată, vrând parcă să nu piardă nicio clipă din timpul cât bolnavul stătea liniştit.

Minunată e noaptea de vară în fi nlanda! După ce decenii de-a rândul viaţa, realitatea de fiecare zi l-a vlăguit cât a putut pe om, l-a tras şi l-a târât pe drumuri înşelătoare de izbânzi şi înfrângeri, iată că într-o noapte de vară ea îl descătuşează, dă la o parte toate piedicile de care s-a lovit zilnic, şi-l lasă să-şi 1 topească sufletul, în tăcerea şi în răcoarea umedă a acestui peisaj de basm... Vizita la Nikkilä nu făcu decât să întărească într-un chip ciudat starea lui sufletească. Nimic n-ar fi fost mai cu neputinţă decât ca Juha să înceapă acum a se gândi1 la muncă şi la eforturi. Fericirea va veni pe un alt drum.

Copilul, în pat, respira greu. Juha nu voia să-i moară, dar nici nu-şi putea închipui că se va face sănătos; nu, nu-i asta... Timp de o oră, Juha nu adormi, nici nu încercă să adoarmă. Gândul său îşi

găsi, în sfârşit, un făgaş sigur. Nu se va mai duce la Pirjola, nici la Nikkilä; va pleca la Tuorila, departe, dincolo de Tampere. Acolo, are rubedenii. Nu se gândea la costul calului, nu se gândea la nimic precis; dar trebuia să se ducă acolo chiar în vara aceea. O dată ce luă această hotărâre, gândurile i se liniştiiră. Se sculă din pat, ieşi în cămaşă pe scară, dar se întoarse îndată, ca şi cum i-ar fi fost teamă ca cerul nopţii să nu-i frângă hotărârea atât de bine chibzuită. Apoi adormi.

Şi în zori, după ce se sculă, o porni într-adevăr pe drumul acela lung. O lămuri pe Riina cum e la Tuorila şi o lăsă să înţeleagă, într-un fel tainic, că nu se va întoarce cu mâinile goale. Riina mormăi ceva despre clacă, despre copilul bolnav şi altele, apoi încuviinţă nepăsătoare şi Juha putu să plece în acea călătorie de somnambul, din care nu se va deştepta de-a ibinelea decât la Tuorila.

Iată, deci, care au fost ciudatele întâmp, lări, premergătoare noii perioade, prin care avea să treacă Juha, omul acesta atât de răbdător.

Kalle Tuorila, unchiul lui Juha, murise ca un ţăran respectat de toţi; el statornicise în ferma sa o atmosferă curată şi luminoasă, cu care înneguratul Juha nu se potrivea de fel. Domeniul era administrat de tinerii moştenitori. Noul stăpân îl primi îndată pe Juha şi-l pofti din bucătărie în salon, conducându –, 1 prin vestibulul de onoare. În clipa când trecură pe-acolo sună telefonul; Juha nu văzuse atât de aproape un asemenea aparat.

Un tânăr.ro bust se apropie de telefon; era fratele mai mic al stăpânului. Vorbea într-o finlandeză minunată, dar Juha nu pricepu o boabă, deşi auzea fiecare cuvânt prin uşa întredeschisă: „… poezie populară… auzii…”

— Spune-i să vină aici! îi strigă din salon stăpânul.

Domnul acesta îl însoţi apoi pe Juha mai tot timpul cât stătu acolo; se arătă foarte binevoitor faţă de el, dar începu să-l întrebe ce ştie despre poezia populară; Juha nu-i) auzise nici numele pâmă atunci. Reuşi să întrezărească vag cam ce este un „basm” şi îl chinuia faptul că nu-şi putea reaminti vreunul, nici după un ştiu câte sforţări: s-o ia dracu’! În schimb, începu să-i vorbească de situaţia de-acasă şi domnul îl asculta, spunând din când în când: „Aşa e! aşa e 1” În sfârşit, îi dădu zece mărci şi-l conduse în odaia care i se pregătise. Apoi ieşi, după ce-i spuse: „Noapte bună!” „La fel”, răspunse Juha.

Juha rămase singur în odaie: aerul era de o prospeţime îmbătătoare şi stăruia un miros nemaipomenit de curăţenie. În mijlocul acestei ordine perfecte, călătoria lui îi apărea ca o întâmplare minunată, pe care n-o putea nici măcar înţelege. Se uită la felul bizar în care sunt aşezate cearşafurile patului; erau foarte subţiri, şi erau două, din care unul era prins – lucru de neînţeles – de cuvertură. Juha îl desprinse şi îl întinse sub el; se gândi iar la cele zece mărci, apoi se întinse ca

s-adoarmă.

Din mare depărtare i se năzărea că-l aude pe Viile scâncind, dar scâncetele erau atât de slabe, că abia după un timp putu să-şi dea seama ce era. Deodată, melancolice păreri de rău îi cuprinseră sufletul. Mintea i se trezi din îndelungatul său imiraj, dar trupul obosit adormi în mireasma puternică de curăţenie.

MOARTEA ÎŞI FACE DIN PLIN DATORIA

Ziua de vară e fierbinte şi lungă de nu se mai sfârşeşte. Şi ce te mai arde soarele când mergi1 pe şesul acela de nu ştiu elte poşte, ce se întinde între cele două parohii roditoare şi pe care îl străbate o şosea, cunoscută din moşi strămoşi drept şoseaua ostrobotniană.

Călătorii singuratici ce-au rătăcit pe-acolo, generaţie după (generaţie, simţeau adesea fi ori de spaimă când se înapoiau din oraş; tolăniţi alene în căruţe, cu privirile tulburi întoarse spre ei înşişi, îşi cercetau sufletul lor de oameni simpli, ce se ivea gol în aburii rachiului; lăsau să li se perinde în faţa ochilor întâmplări din vremile de mult trecute sau îşi făureau planuri de viitor; apoi când zăreau cel dintâi sat, începeau să urle de bucurie. În mijlocul acelei câmpii, chiar cele mai neînsemnate moviliţe de pământ căpătau un nume, cunoscut de-a lungul a două sau trei parohii; de nenumărate ori, călătorii îşi făceau socoteala cât va mai ţine drumul, orientându-se Jupă aceste colnice; urcând povârnişurile lor, de

gândeau la ce-i aşteaptă acasă şi simţeau o tainică umilinţă în faţa marelui necunoscut, care-i apăsa ca o povară. De amândouă părţile şoselei stăteau de strajă nenumărate păduri de pinr, a căror întindere şi înfăţişare nu se deosebeau prea mult; greu îţi venea să-ţi închipui că ele ar fi proprietatea cuiva. Nu se auzea ciripit de păsări, nu se vedea nici urmă de iepure. Cândva, încercase unul să-şi clădească pe aici o colibă, poate că a şi stat în ea, dar n-a putut rezista prea mult. Acum, ferestrele erau bătute cu scânduri, care căpătaseră toate o culoare cenuşie, culoarea pustietăţii.

Numai tăunii te însoţeau, credincioşi, în timpul verii, de la o parohie la alta, zbârnâind în jurul calului năduşit cât ţinea nesfârşita călătorie.

Era pe la amiază. Pe un povârniş din marginea drumului se odihnea Juha Toivola, doborât de căldură. Fusese la Tuorila, trecuseră trei zile de la plecarea lui de-acolo şi se mai afla încă pe drum. Dar încet a mai mers! Şi-a petrecut noaptea la Tampere într-un grajd, la un negustor pe care-l cunoştea mai de mult; dimineaţa cumpărase o pâine în târg şi cu asta s-a hrănit. Mai cumpărase şi-l câte o jumătate de kilogram de cafea şi zahăr, şi mai avea în pungă opt mărci şi trei centime. Asta-i rămăsese din cele zece mărci pe care i le dăduse tânărul Tuorila. Greu se hotăra ce să facă cu ei. Îi cerea inima puţin rachiu şi parcă nu-i venea să intre în cârciumă. Mărcile

acestea le avea de pe urma unei călătorii atât de „importante” şi aveau pentru el o valoare întreită. Îl ardeau în buzunare şi-l întărâtau. Acasă aşteptau zeci de găuri pe care trebuia să le astupe, dar cu banir ăştia nu putea face mare lucru. „Nu poţi să-ţi cumperi, de pildă, un cal cu banii ăştia – un cal, hm!” gândul ăsta îl făcea totdeauna să zâmbească amar.

9*

131

În liniştea nesfârşită a câmpiei, Juha se lăsă copleşit de tristeţea sufletului său. Aici nu-l întărită nimeni, nici nu trebuia să facă pe înţeleptul. Se apropia de parohia sa natală, după o lungă călătorie – mâine dimineaţă va fi o săptămână de când a pornit – şi înapoierea dintr-o astfel de călătorie e învăluită totdeauna într-o uşoară melancolie, oricât de îngrozitor ar fi fost drumul. Mai ales după un astfel de drum, orice bătrân e gata să plângă când dă iar de mizerabila lui magherniţă. Şi Juha Toivola era bătrân sadea. El simţea din insttoct că drumul acesta lung, cel mai lung drum pe care-l făcuse de zeci şi zeci de ani, era ca un prag înşelător, după care se găseşte o treaptă atât de joasă, încât oricine nu-i obişnuit, se poate poticni al dracului când vrea să pună jos piciorul. Juha Toivola se poticni >de bătrâneţele sale. Îşi dete seama de asta, stând aşa, la marginea drumului, după întoarcerea lui din ţinutul unde odinioară, în cel din urmă an din anii

copilăriei lui, o văzuse pe mamă-sa murind.

Îl ajunse bătrâneţea şi unul din însoţitorii ei, demonul răscolitor al conştiinţei, înşfăcă întâia oară cu mâna sa de fier pe sărmanul Juha, cel fără de apărare. Călătoria asta de cinci zile era ca un scurt rezumat al planurilor şi năzuinţelor arzătoare ale întregii sale vieţi; trecutul său părea că se îndepărtează puţin, ca să fie văzut mai bine; mii şi mii de întâmplări din cursul vieţii sale înviară; dintre toate, niciuna parcă nu i-a fost prielnică. Erau atât de multe, atât de multe, că atunci» când se adunară toate laolaltă, el se dădu la o parte instinctiv, dornic să-şi vadă de drum, de drumul pe care l-a străbătut de atâtea ori. Dar demonul nu se lăsa. „Eşti obosit, e cald, mai e mult de mers şi acasă te aşteaptă… ştii tu prea bine ce; stai liniştit aer, acum, după ce ţi-ai văzut şi rubedeniile”.

Gândindu-se la speranţele copilăreşti pe care le nutrise la plecare, scuipă. În săptămâna aceea a rămas în urmă cu corvoada; împreună cu zilele de întârziere de mai înainte, elte s-or mai fi adunat? Corvoadă cu calul n-a mai făcut din primăvară; îşi vându-se calul, da, da, îl vându-se pe-adevăratele, şi-abia acum deveni conştient că niciodată n-are să mai aibă alt cal. Din banii pe care-i luase nu-i rămăseseră decât trei pitaci, restul primit la farmacie, ce zăcea în fundul portofelului: ÎI năpădiră după aceea o mulţime de alte gânduri şi mai amare: „Riina – nevasfă-mea – cu ea am mers

alături în toţi anii aceştia şi lângă ea mi-am petrecut toate nopţile…” Gândul la Riina îl copleşea, parcă pentru prima oară s-ar fi gândit la ea… toate defectele le privea ca o realitate pe care trebuia s-o i-a aşa cum era şi de care era legat într-un fel aproape de neînţeles. Riina nu depindea de el, nici el de ea: amândoi depindeau însă de viaţă. Prin nu ştiu ce căi nevăzute, fiecare dintre ei absorbise pe nesimţite întreaga amărăciune din sufletul celuilalt de-a lungul anilor. Când se certau acum între ei, se certau de fapt cu ei înşişi. În fiecare vară se duceau împreună la biserică să se împărtăşească; noaptea nu puteau dormi decât unul lângă altul, sub aceeaşi 1 pătură, deşi în ultimul timp nici nu mai schimbau vreun cuvânt între ei: fiecare tuşea, se întorcea când pe o parte când pe alta, şi ofta.

În conştiinţa bătrânului Juha începu să-şi facă loc acel fenomen natural, acel proces care se numeşte formarea unei concepţii despre vifaţă. Slăbănogului de Juha, care nu mai avea niciun fir de păr în cap, i-ar fi venit mai uşor să înceapă a zbura, de pildă, decât să prindă înţelesul acestor cuvinte, să le cunoască miezul; dar, fără voia lui, fenomenul se arăta şi la el, simplu, natural, aşa precum cade frunza din copac, cu toate că frunza nu ştie nimic despre procesul biologic care are loc. Juha îşi închipuia că vede limpede acum ce e viaţa. Viaţa e amară şi fără noilmă, ea îl încarcă pe om cu mai mult decât poate duce, aşa că el fe

întotdeauna pe jumătate copleşit, totdeauna gata să se sufoce, ea şi cum s-ar găsi singur într-un uriaş pod de fân şi izece perechi de cai ar căra în galop şi ar aduce fără încetare fân, fân şi iar fân. Până în clipa morţii.

Gândul la moarte îl făcu pe Juha să sară deodată în sus de pe povârnişul pe care se aşezase şi s-o pornească repede la drum. Era bătrân, avea aproape cincizeci de ani; când va muri el oare? şi cum? Nu-şi putea închipui cum se va putea destrăma această înjghebare, acest tot pe care îl alcătuieşte el împreună cu nevasta şi copiii, şi cu atâtea şi atâtea alte lucruri, mai importante şi mai mărunte. Înjghebarea aceasta formează un întreg univers; toţi ceilalţi oameni care trăiesc şi mor sunt legaţi de el. „Şi totuşi, de murit va trebui să mor… Ce-o fi oare suflarea vieţii? Dumnezeu? Aici simt golul unde stă Dumnezeu, uite-l. aici e! Aha! abia acum înţeleg cine e Dumnezeu. E acel care mă va ajuta să mor aşa cum trebuie; el va face totul, în felul său, ca acest univers, această viaţă de neînţeles, dar şi folositoare, să nu se prăbuşească odată cu mine când voi muri”.

E greu să arăţi în cuvinte calea pe care a urmat-o gândirea lui Juha. Se întorcea din acea călătorie prostească, a cărei noimă cei de la Tuorila au înţeles-o tot atât de puţin ca şi el, şi în timpul căreia i s-au ars, cu desăvârşire, aripile tainicelor sale visuri. Şi pe când umbla aşa, singur, adâncit în gândurî, simţi – cu o siguranţă, pe care

nimic nu o putea zdruncina – că el era centrul acelei vieţi pe care o perciepuse conştiinţa sa, aşa cum se găsea totdeauna în mijlocul bolţii cereşti. El era unul, şi lumea se întindea de jur-împrejurul lui; ziua aceea i se păru ca un fel de amestec de zi de lucru şi zi de sărbătoare, atunci când, zdrobit de oboseală şi amărât, ajunse aproape de casă, prin părţile acelea atât de cunoscute. Coliba i se păru schimbată şi ea; ca şi cum şi ea s-ar fi gândit, între timp, la o mulţime de lucruri. Poate că are să mai găsească prin casă vreo bucată de pâine; în orice caz, va putea cumpăra o mulţime de pâini cu cele opt mărci. Iată-l, deci, întors acasă. Dar totul i se părea ciudat de străin!

Adunându-şi ultimele puteri, urcă cele două trepte ale pridvorului, intră înăuntru, deschise uşa şi deodată îl lovi duhoarea cunoscută de aer stătut şi de lemn putrezit. Riina şedea pe banca din fund şi lucra ceva la un postav alb şi bizar; ea nu-l întrebă nimic, nu-şi deteră bineţe – oamenii din aceeaşi familie nu se salută. Şi nu-l vedea nicăieri pe Viile.

Curioasa înfăţişare a odăii îi întărea parcă gândurile care-l frământaseră pe drum. Viile se stinsese între timp. Juha îşi atârnă traista din piele de câine de un cui înfipt în pervaz. Fiecare aştepta să înceapă celălalt vorba. Tăceau şi copiii. După multe întrebări, prin care răzbătu un fel de întărâtare stăpânită, sfârşiră prin a se apropia puţin câte puţin de ce era mai însemnat şi atunci

numai Juha începu să pună întrebări1.

Juha îşi scoase apoi cizmele şi haina şi se aşează afară, în faţa pridvorului, în răcoarea serii. Era stăpânit de un simţământ nedesluşit şi puţin grav; dar concepţia sa despre viaţă, pe care abia şi-o formase, primi o lovitură zdravănă şi era în pericol să se prăbuşească. Moartea copilului îi aduse o uşurare atât de mare, că-i era greu să-i prindă sensul de la început. Oare viaţa asta amară şi fără noimă se duce dracului, începe oare viaţa să fie mai suportabilă? Se va mai ridica oare şi el la suprafaţă, pe valurile oceanului: vieţii? Va respira oare şi el puţin mai în voie?

Călătoria la Tuorila începu să capete un nou înţeles. Zece mărci în şase zile, nu-i aşa rău; nu mai vedea partea jalnică a aventurii sale. Acum era vorba să îngroape copilul – dar după aceea? Da, da, viaţa era încă tot atât de oţărâtă, nu-ţi dădea un răgaz prea lung.

Dar, în orice caz, moartea băiatului îl făcu pe Juha, care stătea acum pe scări, să se simtă mult mai voios ca înainte. Se putea vedea după felul cum îi certa pe copiii care făceau tărăboi în curte.

Natura se pregătea pe îndelete să întâmpine toamna, încă de pe la mijlocul verii, toamna începuse să răzbată, pe-alocuri, prin frunzişul stufos şi pe melancolicele lanuri de grâu ale regiunilor singuratice. Nu era încă aşa de frig ca să nu poţi ieşi în cămaşă; prin deschizătura gulerului, pielea bătrânului îşi mai arăta roşeaţa ei

caldă. Era caldă şi coada greblei, pe care o ţinea în mâna sa vânoasă, era cald şi parfumul care se urca din fânul adus de pe costişă, aici, lângă colibă. Mirosul măturilor de paie, împletite de curând, părea proaspăt şi înviorător. Generoasa natură a acelor meleaguri învăluia în căldura ei, în lumina şi în miresmele sale, cuibul sărac al oamenilor, pitit în sânul său, alungind duhoarea lui stătută. Dar îşi păstra, totuşi, veşnica sa înfăţişare melancolică. Până pe la mijlocul verii, plutea parcă o speranţă peste pământul ce se întindea în jurul colibei, dar chiar înainte de a se înfăptui, ea nu mai părea decât o vagă amintire. În august, la ora prânzului era încă zăpuşeală până la leşin, dar încă de pe atunci se simţea o neagră tristeţe în aer, când razele soarelui se opreau pe ceafa fetiţei şi-i luminau cosiţele.

Pe pământul unui lot forestier muncile de vară se desfăşoară cam în acelaşi fel ca şi pe ogoarele satului. Aratul, semănatul şi secerişul se succed acolo ca un slab ecou al muncilor de pe marile domenii. Soarta oamenilor e să se înjuge la aceste munci, oricât de prăpădiţi ar fi. Nici cel mai bicisnic dintre bicisnici nu se poate sustrage. În timpul grelei perioade a muncilor, omul oboseşte, zi de zi, din ce în ce mai mult, şi, pe măsură ce trec anii, de la o vară la alta, se simte tot mai vlăguit.

Moartea cuiva lasă mai totdeauna urme înviorătoare. La Toivola, după ce micuţul 1 îşi

dăduse sufletul, stărui încă mult timp după aceea un fel de aer de sărbătoare. Părea că cei rămaşi în viaţă – fără a se opri din muncă, ci trudind mai departe – şi-ar fi întors privirile înapoi la anii şi deceniile trecute, şi se ştie doar că toate păturile sociale văd vremurile ce nu mai sunt într-o anumită strălucire sărbătorească. Juha era singurul mai morocănos, fiind mai tăcut. Părul, care-i rămăsese pe ceafă, părea să se fi zbârlit mai tare şi ochii săi mici aveau o ciudată şi aprigă căutătură. Se sforţa din nou să resipecte întocmai zilele de clacă la fermă. Proprietarul îl lăsa în pace şi nu-l mai hărţuia în privinţa clăcii cu calul. Când oamenii se odihneau după masă, în curtea fermei, şi începea o convorbire mai însufleţită, bătrânul Toivola se amesteca şi el, şi începea să vorbească de Dumnezeu, pronunţând câte un lung discurs din care reieşea concepţia sa „amară” despre viaţă, dar şi o oarecare agresivitate de predicator, şi care nu reuşea de loc să-l încălzească pe stăpânul său şi oamenii lui, ci din contra. Juha Toivola îmbătrânise mult în ultimii ani, mai ales în vara din urmă.

Juha manifesta faţă de ceilalţi un soi de solemnitate calmă. În sinea lui, era încredinţat chiar că moartea copilului îi mărise demnitatea, nu înaintea lumii, dar în ochii lui însuşi şi, în oarecare măsură, faţă de Dumnezeu. Se simţea mai aproape de Dumnezeu, aşa cum se simte un muncitor mai aproape de patron când nu mai

trebuie să se gudure pe lângă el şi să-i facă tot felul de ploconeli ca să-i intre în voie. Cea mai mare parte dintre oamenii de rând nu cunoşteau despre Dumnezeu altceva decât numele; şi din cauza asta, Juha îi dojenea adesea când stătea de vorbă cu ei.

În vara aceea târzie, pe Juha nu-l mai preocupa niciun fel de plan şi atunci când se întoarse de la fermă spre Toivola, mergând de-a lungul îngrăditurii, nu-i mai păsa nici de cele dinainte care nu-i reuşiseră. După înapoierea sa din Tuorila, urmaşe un fel de răgaz, o perioadă plăcută de linişte. Fireşte, moartea cuiva nu se poate şterge atât de uşor, dar se vedea foarte limpede că viaţa lui se îndrepta spre un nou făgaş.

Rămăseseră multe probleme de rezolvat: de pildă, lotul ăsta pe care-l ţinea în arendă; trebuia să se gândească la ceva nou, fiindcă nu mai avea cal. Dar, cu o ciudată încăpăţânare, de câte ori era vorba să pună problema la punct, o lăsa baltă. Îi era recunoscător proprietarului că uita să-i mai vorbească de treaba asta. I se părea că avea de terminat alte treburi mai întâi, treburi mai importante, dar nici el nu ştia care. Nu făcea decât să stea locului, s-aştepte, o zi şi încă o zi, şi-aşa mai departe.

La Toivola oboseala devenea o stare normală odată cu trecerea anilor… Dar nevastă-sa, Riina, parcă se născuse fleşcăită şi fără vlagă; saramura, cartofii şi laptele acru nu reuşiseră s-o facă mai

zdravănă nici la o vârstă mai coaptă. Stând cu câte un copil în braţe, se gândea adesea la dorinţa stupida care împinge pe o slujnică să se mărite, încerca să pătrundă în sinea ei şi să vadă limpede ce-a fost atunci cu ea. Viaţa unei slujnice îşi are şi ea partea ei bună: când se bagă seara în pat nu trebuie să se gândească la ce are de făcut mâine sau la ce n-a făcut azi. Asemenea gânduri nu-l preocupă pe un servitor; dar ele sunt un chin nesfârşit pentru nevasta unui arendaş, care trebuie să vadă de coliba ei. Când e vorba însă să naşti, lucrurile se schimbă. Aducerea pe lume a unui copil este, de fapt, ceva foarte firesc, dar pentru o slujnică asta înseamnă să dea la iveală rodul destrăbălării ei, pe când pentru o femeie măritată naşterea unui copil e ceva obişnuit, banal şi oamenii privesc chiar cu drag un asemenea eveniment. Şi cum treaba asta este şi rămâne, în orice caz, o îndatorire a femeii, slujnica e şi ea dornică să se mărite. Când te ceartă stăpâna, eşti ispitită să iei calea libertăţii – cum se numi ţ, te dar Riina Toivola zâmbea amarnic când îşi aducea aminte ce viaţă lipsită de griji dusese pe vremea când era slujnică. Ce plăcut e să stai aşa şi să te gândeşti, când moşul e plecat şi tu aştepţi lângă sobă să fiarbă ibricul cu cafea!

Riina se simţea obosită. După ultima sa naştere începuse să sufere din cauza menstruaţiei şi-i era ruşine să vorbească despre asta vecinelor şi mai ales lui Juha. În vara aceea starea ei se

înrăutăţi mult, se simţea abătută, uneori îi venea să leşine. Neputând mărturisi că-i bolnavă, mai avu de suferit şi alte neplăceri; nu-l putea convinge pe bărbatul său să se culce singur. Îi spusese că aşa-i firesc, dar îi vorbi pe un ton puţin) cicălitor şi nu-i dădu nicio explicaţie. Omul nostru sie uită lung la ea şi se supuse, înţelegând lucrurile în felul lui; şi el se schimbase mult în ultimul timp.

Cel mai rău era că Riina se simţea obosită şi că slăbea mereu. De multe ori era nevoită să lase treburile neterminate. Când bărbatul său lipsea de acasă „sie arunca pe pat şi rămânea acolo timp îndelungat.

Hiltu nu era obişnuită să se ocupe de gospodărie, dar făcea tot ce-i stătea în putinţă, dându; >-şi toată osteneala – parcă nici nu era de acelaşi sânge cu mamă-sa. Nu reuşea să facă însă tot ce-i de făcut într-o casă, deşi trecuse de vârsta cuminecăturii. Şi nu puteai s-o certi; arăta, sărmana, ca o umbră. Nu era nevoie s-o baţi când făcea vreo necuviinţă; numai ce-o ameninţai şi izbucnea într-un plâns nestăpânit. La vârsta ei, multe fete ca ea încep s-alerge după băieţi. Hiltu era atât de firavă şi atât de înstrăinată de ceilalţi din casă, că dacă ar fi murit, mamă-sa n-ar fi vărsat nicio lacrimă măcar. Riana nu se simţea totdeauna în puteri, ca să-i spună ce-avea de făcut; cât de slabă era, prefera să facă singură treaba sau s-o lase pe altă dată.

Muncile de vară trebuie făcute la timp. Ele îi silesc chiar pe cei mai obosiţi să facă sforţări. Juha muncea din greu şi câteodată muncea şi Riina. Se silea să muncească la fermă mai mult ca înainte, ca nu cumva să-i vie stăpânului în gând să-i dea drumul. La el acasă, căra grânele cu o căruţă de mână; o dată, după o sforţare mai mare, a căpătat o hernie; i-a fost ruşine şi se ferea să afle cineva. Viaţa-i aspră cu oamenii. Verile, cu muncile lor grele, se aseamănă cu nişte lungi călătorii, pe care trebuie să le faci una după alta, fără răgaz şi fără pic de odihnă, oricât de mult te-ar fi obosit drumul anterior. Nu se vede capătul acestor călătorii, care vin una după alta, şi nimeni n-ar poftă să se uite într-acolo, căci n-ar vedea decât moartea. Nimic altceva.

Într-o sâmbătă seara baia de aburi păru mult mai plăcută ca de obicei; erau aburi deşi, te simţeai cât se poate de bine, dar probabil că soba scotea gaze. După ce Riina ieşi din baie, trebui să se bage imediat în pat; o părăsiră puterile, că abia îşi mai putu trage o cămaşă pe ea. Stătu apoi lungită, fără să scoată un cuvânt, respirând greu; a doua zi nu se putu scula. Riina Toivola era bolnavă de-a binelea. În zilele ce urmară puteai auzi prin sat vorbe ca astea:

— Se spune că Riina Toivola a căzut la pat.

— Ei, când?

— A făcut baie sâmbătă seara şi deodată a simţit nişte arsuri în tot corpul, dar atât de

puternice că abia s-a putut târî până în casă. Juha a fost pe-aici după nişte picături.

— Şi a găsit?

— Aveam puţină camforă şi eter, dar ce poţi să faci cu ele când te ard măruntaiele?

Şi din vorbă în vorbă, îşi amintiră de toate bolile de care au suferit femeile din sat.

Starea lui Riina se agravă repede din cauză că-i intrase în cap, că o astfel de boală e spurcată şi ruşinoasă. Dar, prin forţa lucrurilor, membrii familiei aflară în cele din urmă despre ce era vorba. Juha abia acum înţelese de ce Riina îl rugase să doarmă singur. Şi Hiltu îşi dădu steama ce boală are marna, dar ea nu putu uita acea sâmbătă seară când s-a băgat în pat. Număra fiecare zi şi fiecare săptămână care trecea, încercând să ghicească cam când se va însănătoşi maică-sa. Copiilor nici nu le trecea prin gând că ar putea să moară. Pentru cei mici < Martti avea doi ani şi Lempi avea patru – boala mamei însemna ceva deosebit de grav, cum a fost de pildă înainte moartea lui Viile; Martti era prea mic ca să-şi facă gânduri. În timpul zilei stăteau mai tot timpul afară şi noaptea dormeau buştean; gemetele bolnavei nu reuşeau să-i trezească.

Pentru Juha boala nevestei era ceva hărăzit de Cel de sus. Când trecea prin sat, îi plăcea să predice despre asta în faţa unora aleşi pe sprânceană; venea acasă la timp şi-şi vedea serios de treburi. După ce-i aduse Riinei toate

medicamentele pe care le găsise pe la vecini – şi care de altfel nu i-au fost de niciun folos – îi veni în gând că n-ar fi rău să facă un drum până la farmacie. Vaca dădea destul lapte ca să poată strânge un kilogram sau două de unt şi să-l trimită spre vânzare în oraş. Banii pe care i-a luat nu i-au ajuns pentru plata medicamentelor; dar farmacistul, om de treabă, i-a promis că are să-l aştepte cu restul.

Când Juha se întoarse de la farmacie, după aproape o zi de lipsă, fu ca un fel de sărbătoare. Lempi şi Marttt începură să se ciorovăiască pentru hârtia colo* rată cu care era învelită Sticla de medicamente şi mama lor prinse destulă putere ca să-i poată dojeni cu blândeţe între două gemete.

Boala era ceva firesc, dar tot atât de firesc îşi urma şi viaţa drumul ei. Juha înţelegea foarte bine lucrul acesta; de aceea nu i-a fost de loc greu s-o lase pe Riina zile întregi în grija copiilor, iar dânsul să umble după treburi prin sat. Acum, când nu mai avea cal, se ducea în stat mai des ca înainte. Puţinele boabe pe care le recoltase de pe ogorul său trebuiau măcinate. Trebuiau transportate cu căruţa de mână la moara din sat, care era la mare depărtare, şi rândul nu-ţi venea uşor, deoarece era mare îmbulzeală; chiar cei bogaţi se certau pentru un loc la coadă. Juha se întoarse de la moară aproape de miezul nopţii; umblase pe drumul de pădure, care i se păruse

nesfârşit de lung; îi era foame şi-şi ştergea din când în când sudoarea de pe capul său chel. Făina pe care o adusese părea mai de preţ ca altă dată: nu se putea împiedica să simtă oarecare mulţumire la gândul că n-are să mai dispară acum fără ştirea lui. Acasă îl aşteptau aceleaşi lucruri prea bine cunoscute – şi putoarea, care te izbea mai al dracului când veneai de-afară, din aerul curat al nopţii. Copiii nu se treziră. Cei doi bătrâni se mulţumiră săj-şi arunce câte o privire obosită şi abătută, fără să-şi spună un cuvânt.

Cancerul nevăzut îşi îndeplinea opera sa şi o duhoare greţoasă de putreziciune stăruia din ce în ce mai mult în odaie. Nările copiilor se obişnuiseră puţin: în timpul nesfârşitelor ploi de toamnă trebuiseră să stea toată ziua în casă. Hâiltu începu’s\a se priceapă mai bine la treburile casnice. Slabă cum era, trebăluia prin casă, gravă ca o icoană, şi făcea faţă la toate nevoile. Nu-i spunea un cuvânt bolnavei, ci se mărginea să facă ce-i poruncea. Mamei sale îi venea greu să vorbească şi nu se interesa de treburile casei. Hiltu nu înţelegea totdeauna ce-i spunea mama, care ajunsese la capătul puterilor; uneori prindea cuvinte ca: „Eu… nu… pot… să… m-ocup… Dumnezeu… să)…

ajute…” Cuvintele astea făceau asupra lui Hiltu o impresie groaznică. Se oprea şi o privea pe mama ei cu ochii mari. I se apropia oare sfârşitul? Bolnava respira, nemişcată, cu ochii închişi. Hiltu

se duse să mulgă vaca; încerca un straniu simţământ de înstrăinare faţă de mama ei. Pe umerii săi de copil apăsa o sarcină grea, bună doar pentru un om mare.

Odată, pe când Juha întârziase mai mult şi copiii se culcaseră, Hiltu se lungi şi ea în patul tatii. Aţipise uşor, şi ca prin vis o auzi limpede pe mamă-sa chemând-o de câteva ori. Când se trezi şi-şi dădu seama că mama o strigase într-adevăr, inima încetă parcă să-i mai bată. Odaia era aproape toată scufundată în întuneric. Ce se întâmplase? Ce se întâmplase? Nu îndrăzni să răspundă; mama mai strigă o dată. „Ce?” întrebă Hiltu cu glas înspăimântat. „Aprinde lampa!” Hiltu o ascultă, gândindu-se, eu înfricoşare că tata nu e încă acasă! „Mama e pe moarte. Ce-am să mă fac singură în mijlocul pădurii? Săj-i trezesc oare pe Lempi şi pe Martti?” Se uită la ei, la feţele lor slăbite, lipite una de alta şi se îndreptă spre mamă-sa. Figura chinuită a mamei o striga parcă pe Hiltu să vină lângă ea; fata se apropie cu simţământul că a şi rămas singură în inima pădurii. Dar mama trăia încă şi ceru ceva: ceru ajutor, pentru prima oară de când era bolnavă... Hiltu cunoştea toate tainele bolii ei, simţea duhoarea umedă şi caldă. I se făcu greaţă, dar în aceeaşi clipă o cuprinse un simţământ de dragoste faţă de mamă-sa, pe care nu-l mai cunoscuse până atunci parcă ar fi fost amândouă de aceeaşi vârstă. Abia acum îşi dădu seama cât e de palidă

şi scofâlcită maică-sa; s-ar fi spus că-i o simtă. În clipa aceea nu mai avea niciun fel de frică, chiar dacă mamă-sa ar fi murit.

Dar Riina nu muri în noaptea aceea. Juha întârziase, fiindcă se dusese să vorbească cu bătrânul Pirjola. Se gândise să-i ceară nişte bani cu împrumut, dar moşul îl duse atât de bine cu vorba, că nu reuşi să-i spună măcar pentru ce venise. În schimb, omul nostru îl ascultase cu multă compătimire când îi descrise boala Riinei şi ciulise urechile ori de câte ori Juha amintea de numele Domnului. În cele «fin urmă, bătrânul începuse să-i arate, pe-ndelete, care sunt leacurile socotite de el ca cele mai bune pentru Riina, leacuri cunoscute din propria lui experienţă. Juha se uita în gura lui atât de încântat, încât până la urmă i se păruse şi lui că pentru sfaturile acestea se pornise într-acolo.

Se întoarse acasă tocmai în clipa când Hittu o ajuta pe maică-sa. Faptul acesta neaşteptat şi expresia schimbată a Riinei îl convinseră până în adâncul conştiinţei sale că nevastă-sa nu mai avea nevoie de medicamente; asta, însă, nu-l putea împiedica să încerce, ba din contra. Să se ducă chiar acum, în toiul nopţii, să caute medicamentele trebuincioase, sau să aştepte până dimineaţa? Se părea că Riina se mai liniştise puţin; închisese ochii şi stătea liniştită. Juha şi Hiltu se duseră la culcare, dar lăsară lampa aprinsă în noaptea aceea.

Totul merse bine până în zori. De cum se crăpă de ziuă, Juha se duse să caute medicamentele; nu era vorba de ceva cu totul neobişnuit, 1 ci de nişte Coajă de cireş păsăresc. Trebuia să-i pregătească un ceai tare, pe care să-l bea călduţ. Deoarece băutura era foarte amară, trebuia să i se dea puţin zahăr după fiecare înghiţitură.

Dimineaţa, însă, Riina sie simţi atât de rău, că Juha trebui s-o ridice de subsuori ea să-şi poată bea ceaiul. Bolnava se împotrivea, dar Juha reuşi după multe stăruinţe s-o facă să tragă vreo trei înghiţituri bune. După aceea însă, Riina vomită cu atâta forţă, că a fost o adevărată minune că nu şi-a dat şi sufletul atunci. Juha eria topit de milă, i se părea că a chinuit un pui de animal fără apărare. Aşadar, ăsta-i binele pe care i-l făcuse medicamentul adus de el. Bolnava îşi duse mâna tremurândă la locul abcesului. Juha ridică plapuma şi văzu că i se scursese o mulţime de sânge. Încercă să-i dea ajutor, dar auzi deodată glasul

Riinei, slab şi rugător: „Lasă!” Juha aşează pătura la loc.

A fost cel din urmă cuvânt al muribundei, după care a intrat în comă. A mai trăit până pe-nserate. În odaia răvăşită, tatăl, împreună cu copiii săi, aşteptară ore întregi lângă pat, până ce Riina îşi dete sufletul. Din când în când, se mai urnea câte unul din ei şi se aşeza jos pentru scurt

timp, apoi iar se apropia de pat. Se auzi, în sfârşit, şi ultima ei răsuflare. Riina Toivola adormi somnul de veci – această femeie, care a fost o slujnică proastă şi o nevastă poate şi mai proastă, dar care a avut de îndurat multe în viaţa ei şi a avut menirea să aducă pe lume câteva fiinţe omeneşti. A trăit parcă în zadar cât a trăit, dar acum după ce a murit copiii o plângeau în hohote.

Juha însuşi era mişcat. Îi reaminti puţin de moartea mamei sale, acolo, pe meleagurile acelea străine. Simţământul acesta că era mereu printre străini stăruise într-însul multă vreme; dar aci, alături de copiii săi înlăcrămaţi, Juha era convins că într-adevăr acesta-i căminul său. Ochii i se umeziră fără voie şi un strop lucios i se ivi pe vârful nasului. Când îi moare nevastr, mai ales după ani îndelungaţi trăiţi laolaltă, bărbatului i se pare că i se smulg din suflet rădăcini nevăzute şi adânci. Şi, oricum ar fi fost acele rădăcini, rămâne cu o impresie puternică. În multe cazuri, viaţa soţilor e pentru amândoi o călătorie chinuitoare, fiecare e o povară pentru celălalt. În acest caz, moartea unuia dintre ei înseamnă o uşurare a greutăţii, şi dacă supravieţuitorul e necioplit de felul lui, el nu-şi ascunde mulţumirea. Dar unii soţi simt, odată cu uşurarea, şi părere de rău; sunt fericiţi şi trişti în acelaşi timp. În locul rămas gol după smulgerea rădăcinilor omul încearcă să-şi pună copiii; ei nu sunt o povară, ci umplu un loc gol, ei sunt uşori şi neprihăniţi. Aşa vedea Juha

lucrurile.

În zilele care urmară după moartea Riinei, el simţi o blândă împăcare cu Sine, aşa cum nu mai încercase decât în noaptea în care s-a convins că Riina va fi a lui. Nu-i mai certa pe copii; din contra, îi îngrijea cum îşi îngrijeşte puii o pasăre bătrână.

Acum viaţa era o adevărată sărbătoare. Toate treburile încurcate ale arendăşiei, toate grijile dispăruseră. Acum puteau să-l şi dea afară, nu-i păsa mai mult decât de ciorile care croncăneau, în timp ce se intonau cântările pentru nevastă-sa care murise. Dacă un bărbat care şi-a pierdut nevasta şi a rămas cu trei copii ar dispărea, să zicem, de pe lotul ce i s-a arendat, ar fi o întâmplare mai mult neplăcută, o lovitură destul de blândă a sorţii şi care nu i-ar face pe cei apropiaţi să-şi piardă cumpătul, cum ar fi în cazul unei încercări mai aspre a sorţii. Stinghereala firească pe care Juha o resimţea fată de proprietarul său din cauza corvezilor nefăcute dispăruse cu totul, aşa încât se duse la el, cum s-ar fi dus oricine, să-i vorbească de necazul lui: nu av-a bani să-şi îngroape nevasta. Stăpânul îi dădu banii; Juha nu se îndoise nicio clipă. S-ar fi putut să nu dai bani bărbatului căruia i-a murit nevasta? Totul a mers cum trebuie. Ce s-ar fi făcut azi dacă ar mai fi avut şi calul? îi rămăsese vaca, care-i dădea destul lapte; nici; pâinea nu-i lipsea, acum când era o gură mai puţin în casă şi nici cine s-o

vândă pe suh mână. N-o să treacă multă vreme şi Hiltu are să-şi găsească desigur un loc. Juha va rămâne cu cei doi copii mici. Şi vor merge toate cum nu’s (e poate mai bine. Juha scăpase de descurajarea care-l copleşise odinioară, într-o vară, când mergea pe drumul acela de câmpie. Câteodată, parcă-i venea pe buze un verset dintr-un cântec religios.

10

145

Schimbarea se arăta până şi în cele mai mici amănunte. Altă dată, când venea vreo nevastă de-a unui vecin mai îndepărtat de Toivola, Juha se purta morocănos cu ea; ştia că-i mai lua şi asta din puţinul care-l avea: nu făcea altceva decât să-i bea cafeaua şi să mai care, în taină, şi câte un pachet. Şi astăzi trebuia să se roage de vecinele astea să vină la dânsul, s-o gătească pe nevastă-sa pentru ultimul drum; şi acum simţea chiar plăcere când intrau în casă. La început tăceau, dar când totul fu gata şi racla fu aşezată în şură, li se dezlegară deodată limbile şi n-a lipsit mult să se poarte ca nişte stăpâne ale casei. După ce plecară, totul rămase pustiu. Mai trebuia dus mortul la groapă…

Lui Juha îi venea mai uşor la socoteală să vorbească atunci când putea să bage, ici colo, câte un cuvânt al Domnului: rari sunt oamenii care ar avea ceva împotriva unei cuvântări care se bazează pe cuvântul Domnului. După ce Juha vându la mezat hamurile calului şi alte lucruri,

într-o duminică dimineaţă îşi făcu apariţia în bucătăria fermei. Nici n-apucă să schimbe un cuvânt două cu stăpâna, când iată că intră stăpânul, care-l pofti îndată în odaie, ceea ce nu i se mai întâmplase lui Juha din ziua când, pe vremea răposatului proprietar, luase lotul în arendă. Juha plăti stăpânului datoria din banii primiţi pe lucrurile vândute. Apoi, din vorbă în vorbă, ajunseră la treburile arendăşiei. Stăpânul îi spuse mai întâi, pe un ton cam aspru, că e în urmă cu corvoada; arendaşul recunoscu, răspunzând cu blândeţe şi, în apărarea sa, îi arătă că în timpul verii a dus; – o foarte greu, din toate punctele de vedere. Stăpânul se dovedi înţelegător şi nu-l mai ocărî; dar lucrurile trebuiau totuşi lămurite: Juha nu putea să lucreze fără cal toate ogoarele lotului. La aceste cuvinte, Juha tresări şi încercă să arate că poate…

— N-ai s-o scoţi niciodată la capăt, spuse stăpânul cu asprime în glas, cum vorbea el… De altfel, nici nu eşti în stare… Sleieşti ogoarele, şterpeleşti lemne din pădure…

— N-am luat niciodată fără să cer voie, protestă Juha.

— Când ţi-am dat eu voie să iei lemne din pădurea Kinnansiittu? i-o întoarse stăpânul, uitându-se urât la el.

— Nu am…

— Ştiu.

Juha se întunecă. Alungarea lui în asemenea

împrejurări ar fi fost îngrozitoare. Fireşte că voia să-l alunge, de vreme ce-i vorbea pe tonul acesta. Juha încă nu-l văzuse pe tânărul său stăpân în starea asta şi nici nu-l auzise vorbindu-i astfel.

Proprietarul n-avea totuşi intenţia să-l alunge pe Juha; i-ar fi fost ruşine. Dar Juha îl enervase de multe ori şi ar fi vrut să se descarce o dată pentru totdeauna. S-ar fi spus că-l cunoaşte prea bine pe acest Juha, care voia, în taină, să se arate mai deştept decât el. De unde ciudata asprime a stăpânului.

Dimineaţa de duminică se scurgea încet; ceasornicul de perete bătea regulat: tic-tac, tic-tac. Juha stătea ca pe ghimpi în odaia stăpânului. Când lucrurile păreau că iau o întorsătură bună, tulburarea lui Juha cedă locul unei emoţii abia stăpânite, unei călduroase consimţiri. Se înţeleseseră, până I3 urmă, ca Juha să dea înapoi fermei toate ogoarele de pe lotul său, în afara unui petic de pământ de un pogon; va sta mai departe în colibă, vaca are să pască în pădure şi Juha va mai avea drept şi la doi steri de lemne pe an. În schimb, va face treizeci de zile de clacă fără mâncare şi zece zile cu mâncare de la fermă. Şi dacă-i va mai veni vreodată gândul să ia lemne din pădure fără învoire, o să vadă el ce-o să păţească!

Argaţii stăteau la masă în bucătărie, când Juha, roşu la faţă, trecu pe acolo spre ieşire. Acum, răposata se odihnea în groapă şi treburile fuseseră puse în ordine. Juha nu mai avea altă

dorinţă decât să se vadă acasă şi să stea la masă împreună cu copiii săi.

10*

147

Venise perioada culesului afinelor. Juha o însoţea pe Hiltu pe mănoasele locuri de altă dată, care-i aduseseră atâţia bani lui Toivola. Dar niciodată n-a ştiut cât a câştigat atunci, căci la epoca aceea Juha se ocupa şi cu muncile de toamnă şi nu putea să urmărească fiecare ban de unde vine şi unde se duce. Acum muncile de toamnă nu-l mai stinghereau şi Juha putea să se dedea cu bucurie şi din tot sufletul unei îndeletniciri atât de plăcute şi de curate.

Culseul boabelor este o muncă cu totul diferită, de pildă, de exploatarea unui lot luat în arendă. Când răstorni coşuleţul tău în coşul cel mare, îţi creşte inima când îl vezi cum se umple. Şi e un câştig curat de tot, nu-ţi baţi capul cu arendă, clacă, odihnă silită din cauza zăpezii sau a ploii. Treburile arendăşiei şi toată harababura asta nici nu-ţi aduc vreun câştig adevărat; îs făcute numai aşa, ca să ai cu ce-ţi pierde timpul cât eşti în viaţă – fiindcă nu poţi să stai degeaba aşa cum trebuie să-ţi pierzi timpul cu nevasta, cu copiii, cu bolile şi cu toate celelalte necazuri care dau peste capul omului.

Juha a trecut prin toate astea, dar se ipărea că acum o să înceapă şi el să mai câştige ceva parale. Are sia mai ciupească câte ceva, de ici, de

colo. Anul ăsta e prea târziu ca să se mai pricopsească, dar la anul o să! – şi scoată pârleala cu vârf şi îndesat.

Raza de activitate se micşora, şi astfel activitatea devenea mai concentrată şi în acelaşi timp mai apropiată de casă. Copiii stăteau acasă când Juha se ducea să vândă fructele. Lempi şi Martti rămâneau de multe ori singuri. Hiltu se întorcea iar la cules. Viile nu mai era, nici mama nu mai era, se dusese şi vara; era toamnă acum. Domnea o tăcere lâncedă în colibă şi ziua se scurgea alene, aceeaşi de dimineaţă până seara.

Juha Toivola măsura nişte afine pe scara unei vile. Cu preţul se înţelesese, şi căpătase aerul unui om sigur de sine şi hotărât: ştia doar ce sumă va primi. O domnişoară voinică apăru în prag, ca să-l supravegheze cum măsoară. Când termină, ea îi întinse banii şi îl întrebă:

— Juha, n-ai cumva o fată care a primit sfânta cuminecătură?

Juha îşi întrerupse socoteala, pe care o făcea în minte cu destulă greutate de altfel, şi răspunse:

— Da, Hiltu.

— Foarte bine. Mătuşa mea, văduvă de director, caută o slujnică şi ar prefera pe una de la tară. E o femeie în vârstă şi foarte serioasă. Nu-i aşa că şi fiica dumitale e o fată destul de serioasă?

Juha încă nu terminase de socotit. Răspunse cu gândul aiurea, bolborosind câteva cuvinte pe un fon plictisit. Când îi ieşi în sfârşit socoteala, îi

răspunse scotocindu-se în portofel:

— Nici n-ai să găseşti o fată mai bună decât Hiltu. Dar cine-i mătuşa dumitale?

Era o zi ceţoasă şi atâta linişte că auzeai şi cântatul cocoşului de la ferma vecinăluha mergea pe şosea, străbătând satele şi ajunse din nou la coliba lui singuratică, cu coşul gol pe spate şi cu bani în buzunarhiltu va intra ca slujnică la văduva directorului de şcoală. După ce se va elibera, va începe şi ascensiunea ei. Hiltu va ajunge departe. „Fiica mea e vrednică să slujească la boieri. Are să mai ciupească ea ceva pentru Lempi şi Martti. Va fi nevoie deşi mai puţină mâncare după ce va pleca Hiltu. Eu voi îngriji de vacă. Va fi mai greu în zilele când va trebui să lucrez la fermă, dar am să mă descurc eu”. Juha începu să-şi facă planuri mari şi să-şi organizeze o viaţă nouă, care i se părea acum destul de plăcută. Era o linişte desăvârşită, prin văzduhul umed şi liniştit răsuna din când în când cântatul cocoşilor. Îl bătea gândul că tăcerea asta nu-i a bună.

Hiltu are să intre, aşadar, slujnică. Când îi spuse despre ce-i vorba, fetei îi veniră lacrimile în ochi: nu prea ştia de ce; se gândea probabil la mamă-sa. N-avu nimic împotrivă, de mult trăia cu gândul că va pleca. Stătu de vorbă cu copiii şi-i îngriji mai mult ca înainte. Termină o mulţime de treburi mărunte, pe care le începuse mai de mult. Din când în când, i se auzea glasul: „Ce-i aia o vilă? Dar o directoare?” Între timp, Hiltu o

plângea pe maică-sa-o ciudată atmosferă de puritate sufletească plutea în casa lui Toivola înainte de plecarea lui Hiltu. Pregătirile fuseseră făcute la timp, astfel că aşteptau numai ora despărţirii. În sfârşit, sosi şi acea dimineaţă, în care toţi se treziră cu acelaşi gând: „Hiltu pleacă azi”.

Soarele strălucea. Strălucea pe pantofii noi ai lui Hiltu şi pe panglica albă din cosiţe. Cum sta gata să plece, tânăra fată părea o gânganie de o uimitoare gingăşie, care se despărţise parcă de mult de ai săi. Acum, când pleca departe ca să intre la slujbă, şi când acasă n-o lăsa pe mamă-sa care s-o aştepte, toată lumea simţea instinctiv că Hiltu pleca pentru totdeauna. Împrejurarea aceasta dete fiinţei ei o bizară strălucire. Copiii stăteau morocănoşi. Vor sta închişi în odaia cea mare până se va întoarce tata, care o conducea pe Hiltu. Juha şi fiică-sa trecură pe dinaintea grajdului. Două capete mici îşi lipiră fruntea de geam cu toată puterea, dar ochii lor nu putură urmări pe cei ce plecau decât trei sau patru metri; cel din urmă lucru pe care-l mai zăriră fu tocul lui Hiltu, care juca deformat într-o protuberanţă a geamului. Copiii rămaseră cu nasul lipit de ochiul ferestrei. Apoi săriră de pe bancă în odaia pustie, în care se simţea încă sufletul trist şi duios al lui Hiltu, dispărută pentru totdeauna dintre ei. După care începu lunga aşteptare a tatii îndărătul uşilor închise.

S-a întâmplat un mare eveniment sau, cel puţin, un eveniment de care nu s-a mai pomenit aici: poştaşul a adus ceva pentru arendaşul Juha Toivola. Sosise o scrisoare şi nişte ziare. Timp de o săptămână au stat pe fereastra din bucătăria fermei şi Juha le primi din mâna slujnicei când veni la muncă.

— Şi Toivola s-a făcut socialist! spuse stăpânul pe un ton glumeţ, văzând *Gazeta Poporului*.

Juha era foarte mirat că primeşte ziare. Scrisoarea era desigur de la Hiltu, deşi i se păru un lucru foarte ciudat.

— Vrei să mi-o citeşti, Iita?

— Da, dă-o-ncoace.

— Nu i-o da – spuse stăpânul – poate că-i de la vreo prietenă!

— Poţi s-o citeşti şi aşa, mormăi Juha.

— E de la Kalle, e iscălită Kalle Toivola, spuse Iita.

— Ei bine, citeşte; să ştiu şi eu despre ce-i vorba înainte de a pleca de aici.

Sus, se putea citi: „Scumpii mei, tată, surori şi frate”, apoi veneau obişnuitele formule de introducere, în care era vorba de o pagină albă, o peniţă rece şi o mână caldă, pe care scriitorul rândurilor n-o întindea ca să strângă o altă mână, ci apăsa cu ea un vârf de peniţă pe hârtie. Apoi făcea cunoscut că e bine sănătos şi că le dorea lor

„acelaşi dar din partea lui Dumnezeu”. „Eu sunt birjar sau căruţaş, cum se spune la voi, bădăranii, dar aici mi se spune vizitiu şi-mi merge bine şi câştig mai mult decât voi, care sunteţi jupuiţi de proprietari şi vă trimit *Gazeta Poporului*, aşa ca să aflaţi şi voi câte ceva din treburile proletariatului…”

Ştia de asemenea că Hiltu se găsea la Tampere, nu departe de oraş. „Ea e la Pyynikki, la o vilă, şi doamna e mai elegantă şi mai şic decât toate doamnele din parohia voastră şi de multe ori am dus-o în trăsură prin oraş şi o dată am şi luat o cafea la Hiltu… Şi mama a murit, am aflat de la bătrânul Pirjola, şi asta-i totdeauna soarta muncitorului, să moară, şi micuţul Viile a murit şi el…”

Toţi oamenii din fermă o ascultară pe Iita citind scrisoarea: după ce-o termină, stăpânul zise:

— Băietanul ăsta are pană bună, după cum e şi bun de gură. Scrisoarea şi ziarele treziră felurite simţăminte în sufletul lui Juha. Aproape că uitase de Kalle şi faptul că-i dădea un semn de viaţă i se părea tare ciudat. I se părea că băiatul n-ar fi luat-o pe calea cea mai sănătoasă şi începu să aibă bănuieli şi în privinţa lui Hiltu. Privind lucrurile de departe, s-ar fi spus că cei plecaţi au reuşit mai presus de orice aşteptare: au ajuns acolo unde n-ar fi crezut niciodată că vor ajunge copiii lui Juha şi ai Riinei. Pentru Juha, un vizitiu

de la oraş, în uniformă, era aproape un domn; ajunsese mai mult decât putea visa băiatul unui clăcaş: să nu se mai spetească pe ogoare şi în pădure ca să-şi câştige bucata de pâine. Nu făcea altceva decât să stea pe capră.

@Dar Juha se cam îndoia dacă băiatul său îşi face treaba ca lumea; parcă ar fi fost mai liniştit dacă-l ştia argat şi locuind undeva într-un colţ de fermă; nu cumva scrisoarea era un sac cu minciuni? În ce-o priveşte pe Hiltu, e cu totul altceva; ea merită mai degrabă fericirea ei, de a nu mai fi nevoită să se mai tăvălească prin bălegar, ci să se plimbe cu măturică prin nişte odăi frumoase. De mică a fost timidă şi blândă. I se năzărise că băiatul ăsta o va trage acum după sine în cine ştie ce nenorociri.

În noaptea luminată de lună, pe când Juha se întorcea acasă de la fermă, simţi un gol ciudat în suflet, împăcarea de sine şi visele pe care şi le făcuse în ultimele săptămâni dispăruseră; gândul său nu-l mai ducea la odaia caldă, unde-l aşteptau copiii; gândul său era departe, la Kalle şi la meseria lui. Viaţa lui proprie i se păru deodată cât se poate de banală Deşi luna strălucea atât de frumos pe cer, îi veni poftă să se ciorovăiască cu cineva.

„De ce mucosul ăsta afurisit poate s-o ducă atât de bine, să fie vizitiu, şi eu să mă spetesc aici? Sunt aşa de obosit, că abia pot să-mi mişc picioarele şi când ajung acasă trebuie să îngrijesc

de vacă. Din cauza lui ne-am chinuit atât cu Viile şi ne-am cheltuit ultimul ban. Şi nu ne-a trimis măcar un bănuţ, ticălosul ăsta de vizitiu”.

Bătrânul Juha îşi dădea seama, vag, că n-a ştiut să se descurce în lumea asta şi că a rămas mult în urma vicleanului său flu Viaţa i se păru din nou amară şi searbădă în seara aceea; liniştea sufletească din ultimele săptămâni era gata să ia drumul viselor sale din verile de la Tourila. I se părea că se înapoiază dintr-o jalnică călătorie; nici măcar nevastă-sa nu-l mai aştepta acasă; la lumina lunii, coliba părea o amintire moartă a unor vremi trecute. Cel puţin de-ar fi fost Hiltu aici.

Juha nu avea de ce anume să fie tulburat; dar când luă ziarele în mână şi se aşeză singur, la lumina lămpii, s-ar fi putut crede că ceea ce citea el acolo îl supăra şi mai mult; de fapt, se simţea părăsit, aruncat în singurătatea asta de gheaţă. Acolo, în pat, dormeau două fiinţe firave pe care le-a adus pe lume şi le-a aruncat în vâltoarea vieţii, dar nimic mai mult… Şi el stă aci în colibă, în seara asta de toamnă, în inima pădurii, şi se gândeşte la cei şaizeci de ani ai săi, pe care-i împlineşte în curând.

Începură să-i vină ziare cu fiecare poştă. Juha le citea seara şi mai totdeauna rămânea, după aceea, cu amăreală în suflet şi gata parcă să se ia la harţă cu oricine. Ce scria în ziare nu-l interesa; aveau toate acelaşi ton supărător ca şi scrisorile lui Kalle; vorbeau de sărăcie cu un fel de mândrie,

ca nişte ştrengari-neruşinaţi, sau cu o duioşie siropoasă, care-l dezgusta. Cum să-l intereseze toate poveştile astea? Le citea cu îndârjire, din dorinţa de a se înfuria. Viaţa o luase iar pe vechiul lăgaş.

Îi era totuşi greu să stea singur cu doi copii mici. Bătrânul nu prea se îngrijea de vacă şi laptele îl lăsa să se strice. Mare neghiobie a făcut când a lăsat-o pe Hiltu să plece prin străini. Ar fi greu s-o cheme înapoi; ce i-ar da de mâncare, cu ce-ar îmbrăca-o? Halul în care era Lempi şi Martti îl făcură să-şi piardă orice nădejde. „Dacă mi se întâmplă ceva, ce-o să se facă ei? Şi dacă îmbătrânesc prea repede, înainte de a se putea descurca ei singuri?” Lui Juha începu să-i pară rău după nevastă-sa Pe lângă metehnele ei, avea şi părţile ei bune Pe vremea când era sănătoasă, Juha putea să doarmă toată noaptea buştean; acum, parcă ar fi dormit într-un pat străin. Şi când Hiltu stătea acasă, viaţa era totuşi mai uşoară decât acum.

Lui Juha îi părea din ce în ce mai rău după fata lui cea mare şi de multe ori, când era mai abătut, se hotăra, s-o cheme acasă. Se făcuse mult mai supărăcios decât pe vremea când trăia Riina. Şi-l întărită acum toată lumea; ha şi Kalle, şi chiar Hiltu; avea şi un motiv nou: bătrâneţea care-l ameninţa şi împotriva căreia nu putea face nimic.

Până în clipa când interveni o hotărâre – înainte de hotărârea finală.

Într-o zi, când se sculă, îşi aminti că trebuia să se ducă la fermă ca să-şi facă corvoada. Timpurile se schimbaseră: munca începea abia la ora şase. Treaba nu era prea grea de astă dată; se lucra cu garnitură de treierat. La prânz, stăpânul dădu semnalul pauzei pentru masă printr-un fluierat al maşinii. Oamenii de la fermă intrară în bucătărie, dar Toivola şi încă un bărbat se duseră în odaia cea mare cu traista de merinde. Aşa se făcea întotdeauna.

Juha abia înghiţise câteva picături din sticla lui cu lapte, când intră Iita şi-i aduse ziarele, spunându-i:

— A mai sosit o scrisoare.

Scrisoarea abia venise. Şi iar trebui să i-o citească Iita. Când o deschise, căzu din plic o hârtie de zece mărci. Ce înseamnă asta? Aceleaşi fraze de introducere, cu înştiinţarea că toată lumea-i bine sănătoasă, şi aceeaşi dorinţă de a găsi la feil pe cei cărora le scrie „şi trebuie să-ţi comunic trista veste că scumpa dumitale fiică Hiltu a murit de o moarte năprasnică, s-a aruncat în lac alaltăieri seara, era o noapte limpede luminată de lună şi doamna nu era acasă, dar feciorul doamnei era acasă dar se afla la primul etaj şi tocmai se ducea la culcare şi n-a văzut nimic decât dimineaţa dar atunci era prea târziu. Înmormântarea va avea loc poimâine dacă vrei să vii şi doamna plăteşte cheltuielile dar a spus că mare să-i dea leafă pentru că Hiltu a stat prea puţin

timp la ea şi că totul va merge pentru înmormântare şi pun zece mărci în plic, aşa ca să poţi cumpăra ceva şi în *Gazeta Poporului* de miercuri este anunţul mortuar al lui Hiltu, asta a costat două mărci şi în corpul ziarului este o notiţă şi ai fost greu încercat de moartea ei dar asta e soarta proletarului să moară şi luptă de a semene a pentru cauza proletariatului fiindcă eşti un muncitor şi nu lăsa capitalul să te jupoaie. Kalle Toivola”.

Bătrânul Toivola rămase năuc; mult timp nu văzu nimic în jurul său: n-o văzu nici pe stăpâna mânioasă, care o căuta pe Iita – pe când citea despre moartea lui Hiltu – şi care ţipa la ea: „Gura de ţi-ai părăsit treaba? Să nu vă mai prind că aduceţi asemenea ziare în casa mea!” Juha ar fi trebuit să se simtă (că de el era vorba), dar abia auzea ce spunea stăpână-sa.

Prin urmare, a murit şi Hiltu. Oare nu se putea ghici lucrul acesta chiar la plecarea ei? Nu se simţea asta încă de pe când era copilă? Juha o vedea pe Hiltu trecându-i pe dinaintea ochilor, aşa cum era ea în diferite etape ale vieţii, şi i s-a părut că totdeauna citise în figura ei chemarea morţii. Şi totuşi, în conştiinţa lui Juha se întipări pentru totdeauna falsa convingere că o nenorocire venită din afară a provocat moartea lui Hiltu.

Vestea morţii lui Hiltu îl înfricoşase pe Juha; de astă dată nu mai încercă melancolicul simţământ al unei eliberări. După prânz, se puse

pe treabă ca şi ceilalţi. Pentru ceilalţi era de ajuns că aflaseră de moartea lui Hiltu Toivola şi, în orice caz, nu era un subiect potrivit pentru o convorbire în timpul lucrului. Acolo se vorbea de lucruri mai demne, de a fi discutate între bărbaţi, mai ales când şi stăpânul era de faţă. La temelia acelor discuţii stătea „problema socială”. Patronul primi câteva fine înţepături cu această ocazie. El începu să „predice” atunci pentru moşia sa, cu aerul de superioritate al celui care e mai învăţat. Imediat ritmul muncii se acceleră puţin. Bătrânul Toivola aruncă şi el, la sfârşit, câteva cuvinte atât de neobrăzate, că oamenii începură să zâmbească pe sub mustăţi. Patronul îşi stăpâni – se vedea bine – un acces de furie, când îi spuse:

— Socialismul pătrunde iute după cât se vede în căpăţâna unui ţap bătrân ca ăsta, de parcă ar merge cu trăsura!

Niciodată n-a mai fost la fermă o atmosferă atât de încordată. Tot timpul cât stătură la masa de seară se simţea furtuna plutind în aer. Era ca şi cum munca în curs de desfăşurare ar fi căpătat o fiinţă proprie, de sine stătătoare, şi s-ar fi aflat faţă în faţă patronul, muncitorii şi munca. Această trinitate constituia un centru de forţe, o realitate mai impunătoare, mai brutală, mai viguroasă decât moartea unei oarecare Hiltu, şi ar fi fost cu totul nefiresc ca oamenii să se gândească în acelaşi timp la două lucruri atât de diferite.

Moartea aceasta nu provocă niciun

simţământ de eliberare. Nu mai era un gol lăsat de rădăcini smulse, micii dorinţa de a umple acest gol. Când Juha se întoarse acasă, pe drumul pustiu, simţi în sufletul lui o încordare neobişnuită. Luna lumina pe cer, dar marginea din dreapta începea să se ştirbească; mizerabila colibă a lui Juha i se păru sinistră în lumina acelei nopţi. Niciun vis nu-i mai trezea această colibă întristător de dărăpănată, care semăna cu toate colibele din lume şi care-l întâmpina parcă dornică să-i spună cât mai repede că e aşezată pe pământul duşmanului său şi că adăposteşte sub acoperişul ei două fiinţe fără nicio importanţă.

Drumul spre viitor se arăta limpede.

RĂZVRĂTITUL

E cât se poate de nefiresc să vorbeşti despre rolul lui Juha Toiviola în epoca de suferinţe naţionale, cunoscută sub numele de anii de oprimare.

Juha nu suferise în perioada aceea mai mult ca înainte şi nici nu văzuse pe cei din juruit său îndurând mai multe decât până atunci. Proprietarul lui, mai ales, nu avuse nimic de suferit, ba din contra, se îmbogăţise pe zi ce trecea: cireada lui de vaci crescuse de la douăsprezece la optsprezece capete şi numărul cailor se mărise cu doi1. Şi el devenise mai închis, mai aspru cu oamenii – făcea şi mai mult pe stăpânul, după cum spuneau ei.

Nici proprietarul şi nici Juha nu suferiseră,

cel puţin atât încât să merite a fi luaţi în seamă. E adevărat că în vremea aceea începu să iasă la lumină situaţia nu prea sigură a lui Juha, deoarece nu avea contract de arendă, mai ales că pădurea, care ţinea de lotul lui, era cea mai bună de pe întregul domeniu. Dar existau şi unele înlesniri. Ziua de corvoadă se redusese de la cincisprezece la douăsprezece ore şi munca era, ceva mai uşoară; vechea batoză de mână fusese pusă în mişcare, mai întâi de un cal, apoi de o maşină cu a buri; nu se mai folosea coasa decât în unele locuri îngu ste ale câmpului. Dar, pe de altă parte, calitatea alimentelor slăbea din cauza folosirii maşinilor; într-adevăr, separatorul de lapte înlocuise vechea şi nutritiva jintiţă prin zer şi untul ţărănesc, de altă parte, printr-un produs „vegetal” lipsit de orice gust.

Oameni ca Jnha nu puteau să-şi dea seama, oricâtă bunăvoinţă ar fi avut, cu ce anume se înrăutăţise, deodată, starea „poporului” din Finlanda. Cum fermierii prosperau în mod vădit şi niciunul dintre domnii din cuprinsul parohiei nu sărăcise şi nici nu slăbise măcar, poporul de jos mu reuşea să înţeleagă de ce plutea atâta nelinişte şi tulburare deasupra capului său, E adevărat că slujbele nu erau tocmai sigure. Se înfiinţaseră şi nişte şcoli la domiciliu, care, de altfel, erau pe placul multora. Se găseau acolo oameni în vârstă care arătau o uimitoare sârguinţă să înveţe harta Europei, dar erau şi ştrengari care-şi pierdeau

vremea cu fetele, în timp ce tânărul şi blondul învăţător le vorbea cu lacrimi în ochi de istoria patriei. Şcolile acestea s-au închis, ce-i drept, una după alta, dar ele deschiseseră capul câtorva, care începură de-atunci să se gândească la multe şi felurite lucruri.

Juha n-a fost dintre aceia asupra cărora şcoala la domiciliu avusese vreo înrâurire. Auzise el vorbindu-se despre şcoli – şi în sat era una – dar pentru el şcoala nu era departe de nenumăratele instituţii şi afaceri din vremea aceea, care urmăreau toate un singur scop – oricât de iscusit ar fi fost ele botezate – acela de a stoarce banii celor săraci. Juha avea ferma convingere că, până la urmă, se vor pune în vânzare niscai „bilete" şi în şcolile la domiciliu; alt fel cum le-ar fi dat nuna învăţătorilor să-şi scrobească plastronul cămăşii? Şi-l ungea la inimă când se gândea că niciodată nu se lăsase dus de nas. Nu reuşise el să-şi facă cine ştie ce situaţie, dar, încaltea, n-a fost nici atât de neghiob încât să se lase momit şi să se apuce de cumpărat nu ştiu ce bilete.

Cam aceasta a fost legătura lui Juha Toivola cu patriotismul anilor de Oprimare; pare, într-adevăr, cu totul nefiresc să vorbeşti de o asemenea legătură. Lui Juha i se părea ceva asemănător cu „asociaţia tinerimii" din sat, care încerca şi ea, în felul ei, să stoarcă bănişori de la argaţi şi slujnice toante.

Aşa stând lucrurile, greva generală patriotică

din 1905 în ea şi inexistentă pentru el şi nu putu înţelege de iei rostui ei. Auzise, desigur, vorbindu-se de desfăşurarea acestui scurt conflict – ar fi trebuit să n-ai urechi ca să nu auzi – dar cele ce se spuneau nu făceau decât să-l întărâte. Juha era convins că-i ceva tulbure la baza acestei acţiuni şi cuvintele pe care le rostise Ri’nne după greva generală se întipăriră pentru totdeauna în mintea sa. Ri’nne spusese: „Muncitorii au dat apă la moara burghezilor”.

Juha nu dădu mare importanţă dreptului de vot pe care-l primise şi nici nu luă parte la primele alegeri, în vremea aceea o durea foarte greu; era cu un an înainte de a da moartea în familia lui. „Să-şi arate zelul cei cărora le merg bine afacerii! e. Din astea nu-mi scot eu bucata de pâine”, zicea – el.

După greva generală, mişcarea muncitorească luase o dezvoltare rapidă în Finlanda; începură să circule agitatori entuziaşti, se înfiinţară felurite asociaţii şi ziarele întreţineau elanul. Trei ani după grevă, Juha Toivola era bine cunoscut ca „socialist”, şi era într-adevăr; dar, oricât ar părea de necrezut, nici greva, nici agitatorii, nici chiar ziarele n-avură asupra lui nici cea mai slabă înrâurire; nu-l putură prinde în mreje pe acest Juha, cu capul chel şi cu părul tăiat drept pe ceafă. Juha n-avea nicio poftă să plece de-acasă ca să se ducă să asculte nişte oratori la un ştiu ce depărtare. Primea ziarul; la început îl

citea, nimerind la întâmplare peste nişte fapte diverse, escrocherii, anunţuri de căsătorie; dar după moartea lui Hiltu renunţă să le mai buchisească; nu luase, de altfel, niciodată în serios minciunile gogonate ale ziariştilor.

În seara zilei în care primise vesteamorţii lui Hiltu, Juha nu putu să adoarmă îndată. Începu să-şi amintească de plecarea fiicei sale şi de faptul că el însuşi contribuise la asta – moartea ei, propriu-zis, nu-l preocupa. În odaie se revărsa palida lumină a lunii şi se auzea respiraţia blândă a copiilor: Lempi şi Martti. În astfel de clipe, chiar cele mai strâmte creiere, când scapă de sub înrâurirea timpului şi a locului, ajung, fără mare osteneală, să făurească largi sinteze. Arendaşul acesta de aproape şaizeci de ani, căruia îi murise nevasta şi doi copii, se gândea acum, fără să vrea, la anii care-i mai rămăseseră de trăit. Greu mai trecea timpul; îşi scotea chiştocul din gură, şi-l băga iar, se scula din pat să bea un pahar cu apă, se culca iar. I se părea că stă într-o odaie pustie, în care suflă vântul; somnul nu voia să vină. Cei doi copii care dormeau în mijlocul acestei tăceri îi erau îngrozitor de străini; veniseră pe lume din întâmplare, nimeni nu se bucurase când s-au născut; mama lor i-a lăsat aici şi s-a dus.

Când arendaşul are o nevastă, chiar rea, şi copii măricei – cu alte cuvinte, când are familie şi gospodărie – povara de pe umerii lui poate să fie oricât de grea; el îşi trăieşte în orice caz viaţa din

plin, munceşte cu îndârjire, se luptă împotriva sărăciei şi nu-şi face prea multe gânduri. Uneori i se întâmplă să se sature… şi ar vrea să scape de sarcină… Şi aşa trec anii.

Dar vine o noapte de insomnie ca asta, când îşi dă seama că nu mai are niciun fel de-l povară. În ultimul timp, moartea i-o uşurase cu multă generozitate. Şi iată că uşurarea pe care i-a adus-o se schimbă acum într-o povară mai grea. A rămas un gol, un gol înfiorător, în care rătăcesc chinuitoarele sale gânduri; şi e un chin groaznic pentru un om care nu-i obişnuit cu asemenea suferinţe. Când nu mai ai simţământul larg cuprinzător al gospodarului, atunci lucrurile mărunte, care şchioapătă, îţi sar în ochi în toată goliciunea lor. Odinioară, când se plimba de unul singur, se gândea la numeroasele greutăţi şi piedici din viaţa lui, dar deasupra lor se înălţa gândul la ceea ce avea acasă: nevastă, copii, vaca, într-un cuvânt: gospodăria lui. Acolo era temelia întregii sale vieţi, pe care toate greutăţile din lume n-o putea doborî. Şi toţi ai lui găseau acolo un cuib în care se simţeau în siguranţă; acolo era şi Dumnezeu. Acum, temelia aceasta nu mai exista, neînsemnatele lucruri din lumea înconjurătoare deveniseră importante şi-i acaparau conştiinţa; aceşti doi copii care dormeau erau acum o piedică, lucrurile mărunte constituiau acum esenţialul…

În noaptea aceea sălăşluia în adâncul

sufletului lui Juha o tainică pornire către tovărăşia cuiva. Odaia aista pustie nu, mai arăta a cămin. Hiltu nu se va mai întoarce niciodată…

Şi astfel, începâinid de atunci, se putea vedea o nouă schimbare în viaţa lui Juha Toivola: întârzia din ce în ce mai des prin sat, se ducea pe la fermele unde era cunoscut, se aşeza şi predica ore întregi. Critica aşezările lumii, vocea lui devenea tăioasă, aproape arţăgoasă. Dădea celor spuse de el o anumită întorsătură: îi încredinţa pe ascultători că el însuşi a cercetat şi adâncit lucrurile despre care vorbea; că nu-i un socialist ca oricare altul. În convorbirile lui repeta adesea cuvintele: „Aşa cum a spus Mântuitorul nostru”.

— Bătrânul Toivola a predicat timp de o jumătate de zi, spuneau femeile după plecarea; lui.

După ce Juha îşi deschidea inima în felul acesta, i se părea şi mai îngrozitor decât de obicei să se întoarcă acasă. În timp ce trecea prin pădure, i se părea uneori că a primit sarcina de a apăra cauza acestor oameni străini, că el trebuia să-şi închine tot timpul său mişcării pornite în interesul lor. Simţământul acesta îl tulbura, căci în adâncul fiinţei sale el nu reuşise să se simtă apropiat de oameni. S-a împăcat cu ei fiindcă aşa a trebuit să facă, încă din primii ani ai copilăriei. Dar a simţit că niciodată oamenii – toţi câţi trăiesc pe lumea asta – nu i-au dorit vreodată cât de cât binele, nici cei săraci, nici cei bogaţi.

În pofida firii sale, deci, căpătă Juha patima asta pentru „cauză”? Da! căci în sinea omului există forţe potrivnice; şi o astfel de forţă neînduplecată, care se sprijinea pe nenumărate fapte trăite în trecut, îl împingea acum pe Juha să predice despre „cauza socialistă” în toate casele. Forţa aceasta nu părea străină de faptul vădit că acasă la el era atâta jale, atâta lipsă de căldură. Trebuia să vorbească ceva cu oamenii, să găsească un subiect pe care să-l întoarcă pe faţă şi pe dos. În convorbirile sale nu era niciodată în totul de acord cu altcineva. Oricât de frumos şi de limpede i s-ar fi expus vreo teză socialistă, el n-o admitea orişicum; descoperea adesea nişte pricini foarte ascunse ale lucrurilor, chiar dacă cel cu care vorbea nu exprimase decât un adevăr foarte simplu. Bătrânul Toivola trebuia să „profetizeze”.

Şi Juha „profetiză” ani de-a rândul; stătea oarecum pe loc şi nu făcea nicio ispravă, în timp ce mişcarea socialistă finlandeză progresa şi se dezvolta sub conducerea unor tineri cu gulerul scrobit. Conducătorii aceştia îi erau străini lui Juha, i se părea chiar nesuferiţi, căci el nu se putea dezbăra de vechea lui neîncredere; cine ştie dacă nu cumva şi ăştia, cel puţin într-o măsură oarecare, nu încercau să stoarcă bani pentru buzunarele lor. Pe de altă parte, când un „guler scrobit” îl asculta din întâmplare pe Juha vorbind, şi-l auzea repetând veşnicul său cântec, îi făcea o mutră că-i pierea orice chef. Şi aşa treceau anii,

unii după alţii.

Până în clipa în care izbucni în lume marele război, ale cărui suferinţe trebuia să le îndure omenirea pentru a putea păşi la îndeplinirea sarcinilor celui de al douăzecilea veac. Oamenii, care moşteniseră sufletul veacului al nouăsprezecelea, stăteau liniştiţi şi-şi citeau ziarul în serile acelui sfârşit de vară, încercând să ghicească cine va învinge; ei trăiau cu credinţa că după război lucrurile vor merge mai departe aşa cum au mers şi până atunci. Era plăcut să trăieşti o asemenea senzaţie mondială. Bănuiau că războiul se va sfârşi pe la Crăciun; dar când văzură că a trecut şi Crăciunul şi războiul tot nu s-a terminat, începu să-i năpădească spaima, căci presimţeau acum că lucrurile nu se vor termina odată cu victoria militară şi că va urma o lungă perioadă de frământări. Zăngănitul neîncetat al armelor li se păru atunci un fel de răgaz; şi în timpul acestui groaznic măcel se întâmplă ceva de necrezut: oamenii erau mai puţin serioşi decât în timp de pace; trăiau în timpul potopului tot aşa cum trăiseră şi înainte de potop. Principiile şi idealurile, pe care ultima jumătate a veacului trecut le făurise alături de marile sale afaceri, rămăseseră pe hârtie. Îţi făceau milă moşnegii care îşi vedeau idealurile lor zdrobite; păreau să fi crezut cu adevărat în ele. Tinerii erau mai fericiţi, căci ei de mult nu mai credeau în nimic. Îi găseai mereu pe drumuri sau în sălile de dans, la serbări;

câţiva fugiseră din ţară. Mai toţi trăiau de pe o zi pe alta.

Până în clipa când totul se prăbuşi, la răsărit. Această prăbuşire lăsă multor finlandezi o mare dezamăgire în suflet. Ce vrei, dacă până acum n-au existat alte preocupări decât să se învârtească tot felul de afaceri şi să se construiască mereu la fortificaţii? După ce-şi reveniră puţin, aceştia se grăbiră să arate că erau cât se poate de devotaţi integrităţii Imperiului. În semn de dragoste, se primeau şi se dădeau sărutări şi semnături speciale. Lumea bocea pe tinerii care fugiseră din ţară şi al căror act, după constituţia finlandeză, era o crimă de înaltă trădare. Devotamentul acesta ţinu până când veni bolşevismul, care la început fu considerat ca o crimă contra siguranţei statului, dar se transformă îndată într-o lovitură de stat recunoscută. De atunci începu să se vorbească în Finlanda de partizanii independenţei…

Undeva, într-un colţişor de pe pământul Finlandei, Juha Toivola trăia încă necunoscut de nimeni; dar chiar de pe atunci el desfăşura o largă activitate, prin care contribuia la crearea istoriei poporului său.

Era o minunată dimineaţă de sfârşit de mai, pământul şi plantele înmiresmau aerul; ici şi colo vâlcelele păreau pictate cu galben. În obrazul păros al lui Juha ochii mici luceau viu şi îngânduraţi când o pornea spre ogoarele satului.

Părea mai tânăr decât acum zece ani; când se apropie zilele frumoase, creşte încrederea în viaţă. Era plăcut să hoinăreşti toată ziua prin locuri neumblate. Nu se ducea la corvoadă acum, se ducea la Ri’nne.

Pe la începutul primăverii, Juha se afla în sat tocmai în ziua înmormântării eroilor revoluţiei. Oamenii alergau din toate părţile; veneau în şiruri lungi; se vedeau drapele roşii, ici şi colo, în mijlocul cortegiului. Juha ajunsese la încrucişarea Kuuskoski tocmai în clipa când sosea mulţimea de muncitori de la fabrici. Cineva îi strigă, cu o voce destul de aspră, să intre în coloană; el răspunse: „Ştiu eu bine unde-i locul meu” şi li se alătură. Apoi se uită la tânărul cu ceafa roşie care-i dăduse porunca şi se întrebă: „Da’ cine dracu’ crezi că eşti tu?” Coloana ajunse la *Casa Tineretului*, unde se ţinu un miting, Câţiva bqrghezi ridicaseră în sat drapelul alb cu crucea albastră; se discuta ce pedeapsă să li se dea. Mâniat încă, fiindcă i s-a poruncit atât de grosolan să ia parte la manifestaţie, Juha ceru cuvântul, pentru prima oară în viaţa lui. Toţi îl priveau miraţi, spre mulţumirea lui Juha. Vorbi puţin şi nu despre drapele; dar cuvântarea sa avu drept urmare alegerea lui e în comitetul însărcinat să ceară retragerea drapelelor. Cel mai de vază din delegaţie era vlăjganul cu ceafa roşie, dar Juha socoti de cuviinţă, fiindcă era cel mai în vârstă, să-şi spună şi el cuvântul. Şi cuvintele pe care le-a

rostit n-au fost de loc fără noimă. Mai târziu, când boierii au discutat între ei evenimentele zilei, s-au întrebat:

— Cine era bătrânul ăla cu faţa păroasă? Al dracului mai e!

Astfel fu atras Juha Toivola în mişcarea care creştea pe zi ce trece; şi activă, fără întrerupere, până în ultima clipă aproape. În aceeaşi zi, întorcându-se din sat pe drumul de pădure, simţi fierbând în sinea lui o supărare amarnică. I se părea că vede încă toate acele feţe străine, care-şi pironiseră privirile asupra lui, mai întâi în sala de întrunire, apoi când a fost la boierii ăia. Se gândea la toţi oamenii aceia cu oarecare întărâtare. N-avea nevoie de nimeni să-l înveţe – ştia el foarte bine ce are de făcut. „Indivizii ăştia nu ştiu nimic, nimic despre socialism – n-am nevoie de sfaturile lor”.

Deodată îi apăru în faţă coliba, ca de atâtea mii de ori până acum. „Mai încercaţi voi şi acuma să mă alungaţi de pe lotul acesta”, se gândi Juha. Şi începu iar să se gândească la diferite proiecte de viitor. Iarna trecuse…

În cea dintâi zi de corvoadă care urmă, se apucă să facă profeţii în timp ce muncea, şi merse atât de departe, încât stăpânul se răsti la el:

— Ţine-ţi pliscul! Eu poruncesc aici!

— Vom vedea, răspunse Juha mai domol.

Şi se văzu îndată: într-o dimineaţă de început de vară, Juha nu se mai duse la corvoadă, ci la

Rintre. Izbucniseră greve mari în toată regiunea. Mai funcţiona numai lăptăria, dar trebuia să înceteze lucrul şi acolo. Să vedem dacă proprietarii vor îndrăzni să se opună!

Juha avea aerul că se duce la biserică, niciodată nu se simţise atât de bine şi nu arătase atât de bine. Îşi simţea inima plină de un puternic simţământ de încredere în sine. Atunci când privi ogoarele satului şi se gândi la diferiţii lor proprietari, nu-şi putu stăpâni un surâs. Ca ieri, îi vedea pe spărgătorii de grevă, mişcându-se la un semn al proprietarilor. Şi astăzi... ce înfăţişare nouă aveau ogoarele!

Altă dată lanurile de grâu te făceau să te! gândeşti la stăpânul lor şi la hambarele sale încuiate cu şapte lacăte; acum ele nu vorbeau decât de voinţa clasei muncitoare, care reuşise să se impună. Toată bogăţia câmpului parcă ar fi bogăţia tuturor.

Stăpânul domeniului stătea pe marginea lacului şi îşi golea vârşele, când îl zări pe Juha venind pe poteca de vite, care ducea în pădure. Era încă destul de departe bătrânelul ca să-l poată vedea ca lumea.

Dar îl cunoştea destul de bine pe Juha, chiar mai bine decât ar fi dorit. Era atât de bătrân şi de sărac – şi un prostănac fără leac – încât stăpânul însuşi găsea că nu face să-l urască pe nenorocitul acesta. Totuşi îl ura, fiindcă nu putea altfel; în acelaşi timp însă, îşi dădea seama că era ceva

sfâşietor şi desperat în sufletul acestui bătrân care nu-şi găsea astâmpăr. Zarva de astăzi ţinea de o altă rânduială a lucrurilor; avea desigur, ceva neliniştitor, dar, în acelaşi timp, avea şi ceva în faţa căruia conştiinţa omului se resemnează, devine mlădioasă. Existau clipe când îl apuca dorinţa să se lase dus de acest puternic şuvoi; cum zărea, însă, barba zbârlită şi privirea neroadă a acestui bătrân nesuferit de Jussi, avea o tresărire de scârbă şi îl apuca ura, o ură izvorâtă din adâncul sufletului.

Asemenea porniri păreau să aibă pretutindeni oamenii; ele se adunau, se uneau şi dădeau naştere unei încordări ameninţătoare care plutea în aerul acestei veri revoluţionare. Încordarea scăzu, slăbi în timpul mişcărilor de masă care se desfăşurară în curtea lăptăriei. Se auziră strigăte, apoi un lung discurs: se vedeau bărbiile încordate ale mulţimii, dar şi privirile amărâte ale câtorva, puţini la număr. Lumea stătu aici până la amiază, apoi se împrăştie; spectacolul zilei se terminase pe acele meleaguri. La căderea nopţii se mai discuta ici şi colo prin case; nimeni nu se mai întreba cine avea dreptate, nici dacă cineva avea dreptate, dar se vorbea cu o ciudată însufleţire despre mişcările şi măsurile adversarului. După apusul soarelui, proprietarii închiseră uşile cu grijă şi se culcară liniştiţi în odăile lor, cu pereţii căptuşiţi cu scânduri şi zugrăviţi. Siguranţa cu care se obişnuiseră plutea încă în casele maiestuoase şi în

curţile acoperite cu iarbă.

Dar nişte fiinţe necunoscute se mişcau încolo şi încoace pe şosea şi pe uliţele satului. Sclipeau focuri de ţigări aprinse şi uneori izbucneau râsete. Trei slujnice apărură deodată, fiecare având pe cap câte un şal de bumbac de un alb strălucitor, toate la fel. Bărbaţii se apropiară de ele şi intrară toţi într-un mic bordei, în care se vindeau pe vremuri gogoşi şi limonada. Vreo zece – cincisprezece mişunau prin curte şi niciun patriot nu reuşea să se lămurească ce se urzea acolo.

Erau nişte lepădături; Juha Toivola nu cunoştea pe niciunul. Umblase toată ziua, şi seara, obosit, se târâse până la el acasă, în locuinţa sa pustie. De astă dată nu mai încăpea în mintea sa nicio bănuială şi nu se mai gândea la niciun fel de chiţibuşuri. Nu mai făcea pe profetul în ultimele zile. Nu vedea în faţa ochilor decât pe proprietari şi rezistenţa lor. Situaţia i se păru mai limpede acum şi poziţia mai precisă: era în armonie cu valurile vremii. Bătrânul Jussi trăia din plin în spiritul revoluţiei din acea vară.

Revoluţia înainta şi creştea din încrederea în ea însăşi. În fiecare dimineaţă, poşta aducea ziare care istoriseau cum mişcarea, pornită din Helsinki, se întinsese în toată ţara. Era cea mai minunată vară a proletariatului din Finlanda. Treceau săptămâni întregi, în care nimeni nu simţea nevoia să-şi arunce măcar ochii pe fiţuicile burgheze, care suceau şi răsuceau lucrurile în fel

şi chip, poate-poate, vor pune stavilă adevărului muncitoresc. Pe cine mai interesa dacă în timpul secerişului stăpânul s-a dus la câmp şi că turba deoarece trebuia el însuşi să lege grâul în snopi? Îţi venea să râzi uitându-te la el, cum îl apuca furia neputincioasă când vedea oamenii aşezându-se jos să-şi ascută coasa, câte o oră sau două. Se terminase cu întrecerea: cine coseşte mai mult. Era în vara proletariatului, în anul 1917. Liber şi cu capul drept, frumosul hoinar cutreiera drumurile văratice, clăcaşii se simţeau mai legaţi de ogoare, care le surâdeau pline de făgăduieli…

Dar până azi, schimbările pe care le-au cunoscut toate păturile poporului finlandez au avut o soartă tragică, într-adevăr dureros de tragică. „Soarta nu ne-a ucis, ci ne-a chinuit pe-ndelete. Ea a dat voie soarelui să strălucească şi pentru noi, dar după ce ne-am încălzit şi eram plini de înfocare, şi nu ştiam pe cine să îmbrăţişăm mai întâi de fericire, deodată ne-am dat seama că n-a avut de loc intenţii serioase cu noi”.

Era iarnă, luna ianuarie. Bântuiau viscole şi se înstăpâneau îngheţuri, dar erau şi seri senine, înstelate, când timpul se oprea parcă în loc şi sta să asculte, în mijlocul pădurilor tăcute, întâmplările anilor ce-au trecut; în serile acelea, uşoara cădere a zăpezii de pe ramuri părea o respiraţie adâncă şi liniştită, în plină reculegere. Aşa au fost iernile de zeci de ani încoace, şi la

umbra copacilor, încărcaţi de zăpadă, care străjuiau drumeagurile de iarnă, au trăit mulţi oameni, a căror fire moştenită din moşi strămoşi îi îmbia să ia parte la această reculegere.

Aşa a fost şi nu mai este.

Aproape că nimeni nu-şi dădu seama că venise iarna; abia trecuse luna noiembrie când a fost zdrobită ceata de „măcelari”. Greva fiscală n-a durat decât trei săptămâni. S-a hotărât de asemenea să nu se plătească nici dările către biserică. Clăcaşii nu mai aveau răbdare să stea pe la casele lor. În odăile singuratice, în zilele crepusculare, tăcerea lâncedă de altă dată stătea acum la pândă; dar fiecare fugea de tăcerea odăii, fără voia lui. „Oare, ce va hotărî Camera Deputaţilor? Oare burjuii au într-adevăr intenţia să dea fiinţă legală gărzii «măcelarilor»? Atunci băieţii noştri ar trebui să se ridice o dată împotriva lor. Ce-i, la urma urmei, Camera? Am fost înfrânţi în alegeri, fie! E un fleac, ce dracu’! Camera e un loc bun de pălăvrăgeală pentru femei; burjuii urzesc intrigile lor, oricum, fie că suntem înfrânţi, fie că am câştigat. Chiar dacă muncitorii ar avea o mare majoritate în Cameră, ea n-ar fi de niciun folos, atâta timp cât există burjui şi cât timp cheile hambarelor atârnă pe pereţii odăilor lor. Puţin ne pasă de aceste Camere şi de aceste majorităţi. Vom arăta noi cine are majoritatea. Vom fi, desigur, mult mai numeroşi, când lucrurile se vor coace”.

E ca şi cum un om simplu şi cam din topor, invitat la o serbare patronimică, săturându-se să stea în faţa măsuţei cu cafele negre şi scârbit de toate marafeturile, ar începe să zbiere şi să izbească în dreapta şi în stânga.

Pe Juha Toivola nu-l mai supărau cine ştie cât grijile casei; Lempi trecuse de paisprezece ani şi putea să vadă de vacă, mai ales acum când era şi stearpă. Trecuseră, prin urmare, zece ani de la vara de pomină, vara morţii, când acelaşi Juha se dusese la Tuorila, la rudele sale. Era una din verile de pe vremuri, când seceta nu se mai sfârşea... Juha Toivola nu-şi mai aducea aminte de morţi, nici de mândrele sale rude; nu mai aparţineau prezentului. Acum era vorba de problema clăcaşilor, de asta era vorba, şi apoi de garda „măcelarilor”. Juha se ducea în casa vreunui cunoscut şi demonstra ceva cu glasul ridicat. Seara se întorcea acasă, se întindea, căsca şi nu se mai gândea la nimic. Odaia, cu paturile şi zdrenţele ei, îşi schimbase înfăţişarea de-a lungul anilor. Altă dată se cuibărise aici foamea, acum se adăpostea mizeria, e drept nu cruntă, dar o mizerie sadea; odaia, când te uitai bine la ea, nu mai semăna a locuinţă; părea mai degrabă o cameră de servitori a unei ferme mari, în care se simţea o duhoare scârboasă rămasă de pe urma unor muncitori ocazionali, strânşi de pe uliţe. S-ar fi putut spune că totul nu era decât închipuire, dacă n-ar fi fost aici martorul mizeriei: păduchele.

Cum s-a mai cuibărit aici la Toivola! Şi în patul în care se ivea, gândurile exaltate din toiul nopţii nu-şi mai găseau locul. Păduchele nu-i o insectă necugetată, el nu vine la întâmplare; prezenţa lui nu ţine de murdărie, după cum ne-am putea închipui. El poate lipsi şi din cea mai nenorocită magherniţă; dar se arată totdeauna – în mod sigur – pretutindeni unde traiul, aşa-zis „omenesc”, este sortit dispariţiei, fără putinţă de scăpare: în tranşeele de pe fronturile de luptă, în camerele slugilor sau în cocioabele în care sunt băgaţi muncitorii claie peste grămadă.

Foamea şi mizeria stăpâneau acum la Toivola. În toamnă, Juha nu reuşise să fie primit în nicio fermă şi trebui să caute o bucată de pâine pe cartelă, în sat, tocmai la vreo trei leghe depărtare. Zile întregi se făcea foame la Toivola; nu se mai găsea altceva decât cartofi şi saramură de scrumbii. Lempi şi Martti numai asta mâncau mai tot timpul; şi erau singuri singurei, căci Juha lipsea aproape întotdeauna; de multe ori nu venea nici la dormit. E de mirare cum copiii aceştia, cu gâtul descărnat, cu ochii înfundaţi în orbite, şi-au păstrat fărâma de viaţă. Stăteau acolo zgribuliţi, în zdrenţele lor, gălbejiţi şi fără pic de vlagă, parcă ar fi fost două întruchipări ale foametei… Ei nu urmau şcoala primară şi nici măcar şcoala vieţii.

Lui Juha îi plăcea în sat, departe de casă. Trebuia să stea de vorbă, pe şoptite, ba cu unul, ba cu altul din „tovarăşi” – trebuia să împrumute

bani. Ri’nne… dar, de fapt, cine îl cunoştea bine pe omul acesta? Era un agitator viclean şi ascuns, dar îl ajuta, în mare taină, pe bătrânul Toivola. Îi încredinţa, în numele organizaţiei[6] unele sarcini mai uşoare, pe măsura posibilităţilor lui Juha, şi-i strecura apoi din când în când câteva mărci. Ri’nne învârtea afaceri mari, lua parte şi la adunările burjuilor şi făcea parte din toate comitetele câte existau. Totdeauna te privea pe sub sprâncenele încruntate, îţi vorbea apăsat, şi-ţi răspundea scurt şi cuprinzător. Când Juha se pornea să înşire cu foc verzi şi uscate, Ri’nne se uita la el şi râdea. Totuşi Ri’nne era mai bun decât orice proprietar.

Când afacerile cuiva încep să meargă prost, de cefe mai multe ori se duc cu totul de-a dura. În miercurea ceea nu se văzu toată ziua o bucăţică de pâine la Toivola. Se terminaseră şi ultimele fire de paie pentru vacă. Juha nu mai întrezărea nicio posibilitate de scăpare. Vaca trebuia să fete peste vreo cinci săptămâni; îl apuca la inimă când îi dădea să mănânce frunziş de anin. Dar, iarăşi, îi venea greu să se ducă din nou la Ri’nne după ajutor, când abia fusese. Şi de unde o să ia el fân? Copiii muiau cartofii în saramură şi înghiţeau din greu fiecare îmbucătură. Juha se duse totuşi în sat; nu va intra la Ri’nne decât aşa, în treacăt, şi

---

6 Este vorba de o organizaţie condusă de nişte oportunişti, care s-au folosit în scopurile lor de valul revoluţionar al anului 1917.

n-are să-i spună un cuvânt. Copiii începură să plângă în hohote; presimţeau că tata n-are să se mai întoarcă în seara ceea, fiindcă pleca atât de târziu.

Bătrânul Toivola se apropia de Ri’nne ca de un superior – evenimentele din ultimele săptămâni îi deşteptaseră aceeaşi pornire care-l împinsese odinioară să se ducă la Tuorila. Abia intrase şi-şi dădu seama că a căzut ca musca în lapte. Ri’nne n-avea timp de el. Îl auzea vorbind din camera vecină, unde erau adunaţi mai mulţi inşi, şi din cuvintele pe care reuşise să le prindă, înţelese că nu se discuta despre vremea de afară; nu se adunaseră ei de pomană. Nevasta lui Ri’nne trecu cu cafele şi Ri’nne intră şi el în cameră să vadă cine a venit. Când Juha îi spuse bună seara. Ri’nne îi răspunse cu o bunăvoinţă prefăcută, apoi se întoarse repede. Nevasta lui Ri’nne, după ce dusese cafeaua în camera cealaltă, îi spuse lui Juha:

— Intră şi dumneata, Toivola, că-i mai multă lume acolo.

— N-am să-i supăr?

— De loc. Toivola poate să intre? întrebă ea tare. Nu i se răspunse foarte limpede, dar ea îi spuse totuşi lui Juha: – Intră şi dumneata.

Juha intră şi se aşeză aproape de uşă. I se păru că-i la o fermă şi că era o adunare a stăpânilor acolo: uite ţigări şi ceşti de cafea, o faţă de masă şi tablouri pe pereţi. Juha nu se dumirea

deloc ce caută aici atâţia bărbaţi din ţinut, îmbrăcaţi atât de solemn în straiele de duminică şi în cizmele lor cu carâmbi înalţi, tocmai în mijlocul săptămânii. O fi vreo întrunire? Juha parcă n-ar trebui să rămână aci. Dacă ar fi avut acasă pâine şi fân, s-ar fi simţit bine aici. Pierzându-şi răbdarea. Încercă să se amestece în convorbire, fără să ştie despre ce-i vorba. Era vorba de povârnişul de la Kuuskoski, de toate punctele sale strategice. Juha cunoştea bine creasta asta.

— Da, da, e o minunată linie de apărare, spusa Juha. E nevoie de aşa ceva?

— Cine ştie, poate că e nevoie de aşa ceva, răspunse unul dintre bărbaţi.

În felul acesta, punând câte o întrebare când i se părea lui mai potrivit, Juha înţelese până la urmă cam despre ce era vorba. Războiul începuse. Războiul – nu i se spunea pe nume – era ca un rezultat înfricoşător al evenimentelor precedente. Război? Era într-adevăr război, când se înfruntau garda roşie şi „măcelarii”? Nu era oare o simplă demonstraţie ca aceea din vara trecută din faţa lăptăriei? Nimeni nu putea să facă nimic împotriva manifestanţilor, erau prea mulţi. Era imposibil să te gândeşti că s-ar putea deschide focul asupra unei mulţimi atât de numeroase.

Sosiră alţi bărbaţi şi Ri’nne se duse în întâmpinarea lor. Între timp, Juha încercă să se informeze de la cei rămaşi în cameră, vorbind aproape în şoaptă, ca şi cum nu îndrăznea să pună

vreo întrebare cât timp Ri’nne era de faţă. Acasă la Juha lucrurile stăteau prost de tot. Cum au să se termine oare toate astea?

Intrară şase bărbaţi în cameră. Aveau puşti de vânătoare. Grupul, care stătea strâns în mijlocul camerei, începu să se împrăştie. Intrară toţi în odaia cea mare, unde stăteau câţiva tineri servitori de rând. Erau acolo şi unii care stătuseră la închisoare şi despre care Juha nu şi-ar fi închipuit niciodată că erau în stare să facă vreo treabă ca lumea. Dar acum plutea în aer ceva care te înălţa deasupra a tot ce-a fost în trecut. Fumul de ţigară se îngroşa. Mulţimea deveni atât de numeroasă, încât îl înghiţea parcă pe individ cu tot ce avea el deosebit. Conştiinţa că trăieşti din plin ziua de azi te face să nu te mai gândeşti nici la ziua de ieri, nici la cea de mâine. De fiecare dată când mai intrau doi oameni spiritul colectiv creştea, se dubla parcă. Se alegeau gărzile de noapte. Juha Toivola n-aşteptă să i se spună ceva, el singur se hotărî să rămână noaptea la Ri’nne. Ce departe era clipa când plecase de acasă fiindcă nu mai avea pâine şi fân! Toţi care se găseau acolo fuseseră, nu de mult, în aceeaşi situaţie. Dar acum era altceva.

„Era roşie” începuse şi în regiunea asta. În zori, bărbaţii se aliniară în curtea lui Ri’nne, apoi se împrăştiară în mai multe direcţii ca să caute arme. Seara, un proprietar primi cel dintâi ordin de rechiziţie şi aduse paie la cazarmă; cuvântul fu

des folosit în cursul zilei. Bărbaţii se întorceau cu puşti, erau mulţi, nu se ştia când şi cum a venit fiecare. Zarva convorbirilor urmă în mijlocul fumului de tutun; se povestea ce se întâmplase la fiecare fermă. Juha zări şi tovarăşi pe care nu-i mai întâlnise niciodată până atunci. Ri'nne se închise din nou în cameră, împreună cu aceeaşi oameni de ieri; era *statul-major*. Cazarma şi statul-major – în jurul lor se întindea întregul ţinut, care căpătase o nouă înfăţişare. Ce s-o fi întâmplat oare în sat?

Juha Toivola îşi simţea inima grea: de două zile îşi părăsise casa; asta îl şi întărită puţin. Fierberea din jur îi ascuţi simţurile. Înţelese că n-are să se mai ducă în ziua aceea acasă. După ce mâncă pâine cu unt şi ciorbă de cartofi, încercă să rezolve următoarea problemă: „Copiii şi vaca vor mai putea oare să rabde şi astăzi? Adică azi după-amiază şi noaptea următoare?"

Oricât de repede vine avalanşa, totuşi şi ea are nevoie de un anumit timp. O condiţie ca treburile lui Juha să izbândească era ca avalanşa să atingă mărimi nemaivăzute. Asta nu se va întâmpla decât abia în seara zilei a treia.

Atunci răsună de pretutindeni, din mijlocul convoaielor, de pe şosea, din uliţe şi de pe poteci, răsună glas de bărbaţi, de femei şi de copii, care fredonau, fluierau, cântau unul şi acelaşi cântec:

Sculaţi, voi oropsiţi ai vieţii!

Voi, osândiţi la foame, sus!

Să-nceapă-al lumii vechi apus:
Azi nu sunteţi nimic în lume.
Luptaţi ca totul voi să fiţi!

Atunci se află cine era la putere şi ce era libertatea. Simţământul libertăţii îl scutură pe bătrânul Juha ca un fior din cap până în picioare; vocea lui piţigăiată tremura când silabisea cântecul, acum când, în sfârşit, s-a ivit şi pentru el, la capătul suferinţelor sale îndelungate, ceasul propriei sale libertăţi. O încărcătură de fin fu dusă în toată graba de la Pirjola la Toivola, şi Juha luă de la Ri'nne o boccea grea de merinde pentru copiii săi, pe jumătate înnebuniţi de foame şi de plâns. Juha putu, în sfârşit, să se dedea cu trup şi suflet, fără să se teamă de nimic, cauzei măreţei şi desăvârşitei libertăţi.

Începu să se întrevadă de pe acum ce va fi mai târziu. În noaptea următoare, Juha îl zări la Ri'nne pe fiul său Kalle, vizitiul, care arăta gras şi roşu; era comandant de companie. Intre ei nu era o legătură de la tată la copil, căci lipsea, temelia necesară: autoritatea burzuluită a părintelui. Kalle vorbea cu el cum vorbea şi cu ceilalţi. În zori plecă înspre Kuuskoski.

Începură să circule zvonuri; cutare şi cutare persoană sus-pusă nu mai era printre cei vii1. Dar nu se stăruia prea mult asupra unor asemenea lucruri. Se vorbea de afacerile şi de situaţia proprietarilor; ca să le mai treacă de urât, unii se puseră să-i catalogheze după însuşiri. A doua zi se

împlinea o săptămână de când începuse zarva.

În timpul primelor zile, regiunea fusese adânc tulburată, dar lumea se deprinse repede cu această situaţie neobişnuită. Noul regim nu fusese încă botezat de locuitori: era ceea ce era; se vorbea de regim cu multă umilitate şi numai de unele aspecte mai mărunte. Abia după sosirea albilor se află că izbucnise o răscoală şi că începuse războiul între albi şi roşii.

Războiul dura de şapte săptămâni. Încordarea cea mare din primele zile slăbise la mulţi; lumea se obişnuise cu transporturile, rechiziţiile şi permisele; unii abia mai tresăreau când auzeau apropiindu-se vreo sanie de fermă şi când zăreau o ţeavă de puşcă împodobită cu panglici roşii. Noii sosiţi erau primiţi cuviincios şi li se promitea că ordinele lor vor fi executate: erau doar oameni cunoscuţi de prin împrejurimi. Şi sania pleca mai departe. Puţin după aceea veneau alţii după lapte pentru front.

Lucrurile se cam liniştiră şi viaţa începu să reintre în făgaşul normal. Seara localnicii umblau din fermă în fermă, se aşezau la taifas, vorbeau de una, de alta, vorbeau de transporturi, de ce spuneau oamenii din gărzi, care nu erau de prin partea locului, şi multe altele. Ei zâmbeau când vorbeau de toate astea şi încercau să nu supere pe nimeni. Se socotea că nu-i cu putinţă ca „măcelarii” să ajungă până aici – nu se folosea alt cuvânt decât „măcelar” când era vorba de albi.

Unul se pricopsise cu nişte tutun pe când venea încoace şi-l împărţi cu ceilalţi. Se spunea că Paitula, castelanul, era obligat să se prezinte de patru ori pe zi la Ri’nne; dar nimeni nu se sinchisea prea mult de treaba asta. Un localnic, care nu ţinea nici cu unul, nici cu altul, se gândea în sinea lui că această mică umilire n-are să-i strice. Se spunea că fiul lui Ri’nne a căzut în luptă; cel neutru era aproape bucuros aflând că şnapanul acela s-a dus pe lumea ailaltă. El îşi aminti întreaga serie de evenimente care au dus la situaţia de astăzi şi simţi o mulţumire pe care abia şi-o putea stăpâni, convins că totul mergea cum trebuie; de n-ar fi şi grăuntele ăsta de nerăbdare care-l mai tulbura! Dacă ar merge totul mai repede! Ştia că niciunul din cele două partide nu va putea învinge.

Aşa gândea misteriosul neutru, care se ţinea deoparte; îşi dădea seama că situaţia începe să evolueze. Viaţa nu suferă ca lucrurile să stea prea mult pe loc, mai ales că ea e oarecum pătimaşă.

În sânul acestei necontenite agitaţii, Juha Toivola îşi avea şi el rostul său. Mai tot timpul războiului fusese văzut pe aceste meleaguri fluturându-şi panglicile roşii şi clipind mereu din ochi. Proprietarii, care înainte vreme nu-l socoteau nici măcar un socialist de duzină, trebuiră să asculte acum de el. Lui Juha îi plăcea să fie de faţă la toate evenimentele mai importante, la care-l puteai vedea stând cu ochii

mari deschişi şi gura strânsă. Îi plăcea de asemenea să se ocupe cu rechiziţiile, deşi proprietarul său pusese următoarea întrebare la statul-major: „Nu aveţi oare un om mai destoinic decât Jussi Toivola?” Câţi n-ar fi preferat să cedeze jumătate din domeniul lor numai să nu fie nevoiţi să asculte de acest Jussi. Pentru motive de neînţeles, bătrânul Juha era nesuferit ţăranilor, care nu-l puteau vedea în ochi.

În ce-l priveşte. Juha nu-i ura prea tare pe proprietari. Era vorba numai să-i facă să înţeleagă că a sosit timpul când se adeverea ceea ce spusese el întotdeauna: că poporul este atotputernic şi că va veni o zi când nu se va mai putea trăi din munca altuia. Până acum nici nu voiau să audă de aşa ceva, şi când Juha intra în bucătărie, abia de-l pofteau să şadă jos. Şi oricât de frumos le-ar fi vorbit, îi răspundeau în silă câteva cuvinte, după care nu i se mai dădea nicio atenţie. Dar, de când cu războiul, Juha se uita la toţi ăştia cum fac spumă la gură când le aducea vreun ordin.

Aşa vedea lucrurile sărmanul Jussi! Erau mulţi care trăgeau cu urechea când vorbea unul sau altul la telefon şi puteau ghici astfel cam ce se va întâmpla în curând. Juha, însă, nu bănuia nimic, el alerga prin sat, împreună cu Kalle Järvinen, şi rechiziţiona păturI. Creierul său închircit nici nu încercase vreodată să înţeleagă ce se petrece în preajma lui. E adevărat că s-a priceput să pună

deoparte ceva bănet, dar mai puţin decât s-ar fi aşteptat în asemenea împrejurări. Chiar dacă ar reuşi să i se atribuie lotul său, împreună cu pădurea şi tot ce mai era acolo, şi să devină astfel proprietar deplin, încă i-ar trebui mult mai mulţi bani. Lucrurile începeau parcă să se târâgănească. Până acuma activase cu râvnă şi mai activa încă la iei, dar totul mergea atât de încet! Ri’nne da, el ştia să se învârtească şi avea totdeauna buzunarele doldora de bani.

Juha îi vorbi în treacăt de lucrurile astea tovarăşului Kalle. Dar lui Kalle îi intrau vorbele pe-o ureche şi-i ieşeau pe cealaltă, îi răspundea aiurea şi fredona cu ochii în tavan.

Se lăsa amurgul când Juha se întoarse la statul-major cu obiectele rechiziţionate. Împinse uşa şi intră; pe obrazul său bărbos se citea râvnă şi întârâtare; era bătrân, dar alerga şi se zbătea – lucrurile ar fi mers prost dacă fiecare s-ar fi lăsat pe tânjeală. Trebuia să lupţi, acum era momentul. Şi nu era prea mult dacă nevasta lui Ri’nne se obosea să-l servească cu o cafea în bucătărie.

Juha lăpăia cafeaua şi se bucura de viaţă; încerca în acelaşi timp un simţământ asemănător aceluia care-l năpădea altă dată în seara zilelor când îşi primea leafa şi când, sorbindu-şi cafeaua cu gândul la bănetul din buzunar, simţea un dulce chin. O muncă desfăşurată zi de zi, în mod regulat, îţi aduce mulţumire, dar şi suferinţă totodată. Aici te simţi aşa de bine, eşti în siguranţă, oricând e

plin de lume, ai căldură, mâncare, cafea. Şi e un du-te vino! În fiece clipă pleacă mereu oameni încolo şi încoace, se vorbeşte la telefon, totul merge strună. O mai fi oare lemne la bucătărie? Uite că se termină. Juha trebui să se ducă după lemne. De săptămâni de-a rândul bubuia tunul pe frontul Kuuskoski; li se obişnuiseră urechile, şi acum ar fi simţit că le lipseşte parcă ceva dacă nu l-ar fi auzit; fără bubuitul acesta, lucrurile n-ar mai fi fost ceea ce erau. Sute de maşini alunecau pe gheaţă în şiruri lungi, ca şi cum ar fi pornit singure; câteodată sosea o depeşă: cutare sau cutare locuitor din împrejurimi căzuse în luptă; şi, ciudat mai e şi omul, o asemenea veste îţi dădea parcă mai multă siguranţă.

Juha nu voia să se facă proprietar, se simţea mai bine aşa cum era. Părea că se lasă învăluit de vuietul evenimentelor; nimic n-ar fi fost mai nefiresc pentru căpăţâna lui, decât să înceapă deodată să judece şi să cântărească cât de importantă era mişcarea care se pornise şi ce putea decurge de aici. El era mulţumit de soartă acum; şi simţea că se topeşte în marea mulţime, aşa cum era şi firesc, de altfel. Căci, într-adevăr, ce însemna el în mijlocul acestor mii de oameni? Cine ar putea să-l descopere în această masă?… Se duse după lemne pentru bucătărie.

Juha Toivola era activist, dar membrii statului-major îl priveau şi-i vorbeau cu un zâmbet îngăduitor. El observa asta şi primea bunăvoinţa

lor cu o mutră arţăgoasă. Abia venise şi trebuia să se ducă după lemne. În odaia cea mare câţiva bărbaţi stăteau tolăniţi pe paturi, unul şedea într-un fotoliu care se legăna şi citea ziarul.

Dar ochii lui Juha aveau astăzi o ciudată pornire să cerceteze mai de-aproape feţele membrilor din statul-major; se născu în el presimţământul dureros că liniştea lor era prefăcută. Simţise acest lucru încă de când se întorsese cu păturile rechiziţionate. Telefonul de lângă perete, adus de la ferma vecină, arunca parcă nişte priviri încruntate; o lampă electrică rechiziţionată atârna de tavan. Niciunul din bărbaţi nu-l lua în seamă pe Juha, cu tot zelul său; s-ar fi spus că-s plictisiţi de neghiobia lui. După ce ieşiră, Juha se gândi că starea asta de lucruri dura taman de şapte săptămâni.

Oricum, totul mergea ca şi înainte. Era o seară liniştită, vuietul mai slăbise puţin la Kuuskoski. „Măcelarii” erau tot acolo… La poartă stătea o sentinelă. Se auzi un zgomot de paşi pe drum şi se văzură doi inşi apropiindu-se în semiîntunericul amurgului. Un bărbat şi o femeie; amândoi purtau blănuri scumpe şi nu scoteau un cuvânt. Aşa sunt boierii; era castelanul din Paitula, care venea să se prezinte; totdeauna venea şi soţia cu el. La Kuuskoski bubuiturile erau din ce în ce mai rare. Se întâmpla ceva neobişnuit! Îţi spunea inima…

Juha intră în hambar şi luă un braţ de lemne.

Nu era parcă în apele lui. Ce se întâmpla oare? Se opri şi îşi pironi ochii în întuneric, gândind: „E revoluţie, sunt un răzvrătit”. Era plăcut, la început, să-ţi repeţi mereu cuvintele astea, dar acum ele căpătaseră un înţeles pe care n-avea curajul să-l pătrundă. „Dacă s-ar putea s-o încep din nou; am, în orice caz, ceva bani”. Juha era stăpânit de simţământul îngrozitor că nu va putea s-o mai înceapă din nou, că trecutul apropiat nu se va mai întoarce pentru el. Proprietarul din Paitula trecu uşa casei; în jurul lui Juha se aşternu o linişte grea.

Castelanul se opri înăuntru, lângă uşă. Stătea drept, cu ţinuta lui mândră de totdeauna, avea obrazul de un roşu închis şi bărbia, ieşită în afară, întinsă drept înainte. Ri’nne începu să-l ancheteze. Trecând pe la spatele lui, cu lemnele în braţe, Juha îl auzi pe castelan rostind nişte cuvinte pe un ton batjocoritor, înălţându-şi capul plin de sine. Juha duse lemnele în bucătărie, se întoarse în odaia cea mare şi se amestecă şi el în vorbă, răspunzând la cele ce auzise adineauri:

— Capitalul a călcat destul în picioare libertatea proletariatului, aşa încât nu-i nimic dacă un domn ca dânsul trebuie să mai facă din când în când o mică plimbare până aici.

Cuvintele lui, Juha, aruncate în atmosfera aceasta încordată, stingheriră ca sosirea unei rude sărace. Ri’nne sta rezemat în cot, pe pat, cu o ţigară în mâna stângă şi cu un zâmbet care părea

să-i spună castelanului: „Vă închipuiţi că nu ne sprijinim decât pe unchieşi ca Jussi, dar vă înşelaţi”. Cu glas tare, făcând un gest de om necăjit, îi spuse:

— Bine! nu-i nevoie să mai veniţi aici dacă socotiţi că sănătatea nu vă permite. Puteţi pleca.

— Bine, răspunse castelanul, se întoarse şi plecă.

Ri’nne se scula şi el şi ieşi afară. Ceilalţi rămaseră nemişcaţi, fiecare pe locul lui. Toivola încercă să intre în vorbă cu unul, cu altul, dar nimeni nu-i răspunse. Sună telefonul, Lähteenmäki se ridică.

— Alo, da, nu, nu ştiu, tocmai a ieşit, ce? cum? trupele din Turku au şters-o? unde? e o minciună sfruntată!

Lähteenmäki puse jos receptorul şi nu spuse nimic.

— Tocmai de ce mi-a fost mie frică, spuse Mäkinen.

Pe Juha Toivola îl cuprinse neliniştea, deşi nu înţelesese nimic. Intră Ri’nne.

— Toivola, du-te de vezi ca „măcelarul” ăla să n-o tulească, îi spuse el.

— Cine?

— Ala care a plecat acum de-aici. A telefonat cineva? îi întrebă pe ceilalţi.

— Da.

— Trebuie să-mi iau şi puşca? întrebă Juha.

— Fireşte, răspunse Ri’nne, şi-l apucă un hohot de râs care i se păru ciudat lui Juha.

Juha Toivola nu ştia că părăseşte pentru ultima oară casa lui Ri’nne. Se apropia de sfârşitul ei o viaţă de aproape şaizeci de ani, începută într-o noapte a sfântului Mihai, într-un trecut care părea atât de îndepărtat că nimănui nu i-ar fi venit să creadă că are vreo legătură vie cu acest prezent războinic. Pe vremea aceea mai ardeau masalale, iar bătrânul Penjami Nikkilä îşi petrecea zilele îmbătându-se cu rachiu făcut în casă; din când în când, îşi mai ciomăgea cea de a treia nevastă sau se ocupa de treburile fermei: liniştea şi mulţumirea gospodarului era păzită de puterea cerească şi cea de pe pământ. Copilul care se născuse atunci – toţi câţi au trăit pe vremea aceea în această fermă îşi dorm acum somnul lor de veci – copilul acela a devenit socialistul de astăzi. E un om din cei mai simpli, cu o conştiinţă mărginită, dar care a reuşit totuşi să trăiască şaizeci de ani într-o perioadă în plină desfăşurare şi care a fost una din cele mai furtunoase din istoria poporului finlandez.

Văzând pe omul acesta înaintând pe drumul întunecos, în toi de iarnă, uitându-te la barba, la ochii şi la puşca lui, ai spune că demonul evoluţiei umane a încălecat pe slabii săi umeri şi, cu limba scoasă, îl călăreşte pe bătrânul Jussi, smucindu-l şi sucindu-l în toate părţile. Privit în felul acesta, Jussi nu-i de loc un ins respingător, ci din contra,

îţi trezeşte compătimire – e drept, oarecum ironică. De câte ori acelaşi demon n-a încălecat şi pe umerii altora, care umblau cu fruntea sus, cu fruntea lor brăzdată de cutele unei adânci înţelepciuni, strâmbându-se ca o paiaţă, fără ca aceştia să-l simtă măcar?

Un simţământ de tristeţe şi însingurare cuprinse sufletul lui Juha Toivola în drum spre Paitula. Schimbări importante erau pe cale de înfăptuire în noaptea aceea a Bunei Vestiri, deşi Jussi nu-şi putea face nicio părere precisă despre ele. Dar presimţea că fusese trimis într-un loc unde nimeni n-ar fi vrut să se ducă, că era prost răsplătit pentru tot ce făcuse, pentru lemnele pe care le aduse… în sfârşit, pentru toată osteneala lui.

Aşa i-a fost scris lui Jussi, să nu-i pese nimănui de el cât o trăi. Tot ce a încercat şi el să facă, a căzut tocmai într-un moment neprielnic; nu-i vina nimănui, nici a lui, nici a altora. Oamenii se înalţă şi cad într-un mod cât se poate de firesc: chiar în nenorocirile lor, e totuşi ceva care te face să-i priveşti cu interes. Dar Jussi ştia că atât fericirea cât şi nenorocirile lui au avut totdeauna ceva sucit în ele, ceva searbăd. Aşa a fost cu banii câştigaţi aici, aşa a fost înălţarea aceasta atât de promiţătoare: numai să nu se termine toate acestea, fără să aducă ceva…

După ce-i murise nevasta, un val de blândă pace îl cuprinse pe bătrânul Janne Toivola. Îşi

dăduse seama atunci cât era de bun faţă de copii şi îşi regăsise încrederea în viaţă, încredinţat fiind că, după o asemenea întâmplare nefericită, viaţa va începe să curgă lin. Totul părea să meargă foarte bine; faptul că Hiltu fusese primită într-o casă de adevăraţi boieri, era şi ăsta un semn bun. Juha se simţea atunci atât de stăpân, pe sine încât ar fi putut, fără cea mai mică osteneală, să ţină la dânsul un bilet de zece mărci şi să nu se atingă de el. Îi rămăsese o amintire minunată din vremi le acelea: luminoasa şi limpedea lună din noaptea aceea… A fost perioada cea mai senină din viaţa lui Jussi. Dar după moartea tragică a fiicei sale, totul se prăbuşi; se trezi ducând aceeaşi viaţă de mai înainte, destul de variată, e drept, ocupat de dimineaţă până seara, dar care nu-i aducea niciun fel de mulţumire. În asemenea împrejurări Juha simţea nevoie de ceva după care să alerge şi care să-i umple viaţa; şi asta mai mult de ochii lumii, aşa după cum încercase o dată să-şi pună un guler scrobit, nu de alta, dar ca să nu zică lumea că-i un ţopârlan. Juha se simţea mândru că nu-i ţopârlan, că-i puţin mai deştept decât alţii. Ceea ce-i „umplea viaţa” atunci era „ideea socialismului”, după cum odinioară îl preocupase „mântuirea sufletului”.

Juha lăsă în urmă lacul îngheţat şi ajunse la poarta lui Paitula. Casa era scufundată în tăcere; şi beznă. Peste drum de potecă scânteiau luminile din odaia im care se afla statul-major al lui Ri’nne

şi în sat ardeau două felinare mari. Se auzea de departe un bubuit slab şi egal de bombardament, pe frontul de la Kuuskoski; şi pe gheaţă se apropia o sanie de castelul lui Paitula. Cei care stăteau în sanie încercau să menţină şi la urcuş calul la trap. Jussi zări ţevi de puşti şi două gulere de blană ridicate.

— Cine-i acolo? întrebă el cu asprime.

Niciun răspuns nu se auzi din mijlocul gulerelor de blană; calul îşi urma drumul la trap. Se scurse o oră întreagă; nu se vedea ţipenie de om, numai luminile clipeau misterios şi bubuitul domol de pe front, care nu mai contenea, părea a fi glasul solemn al nopţii. Juha Toivola privea, cu toată liniştea, la castel şi încerca să-şi închipuie, pe-ndelete, viaţa pe care o ducea Paitula, şi care era atât de departe de înţelegerea lui. Inteligenţa acestui om, averea sa şi felul său de viaţă – Juha credea că le vede aievea înaintea lui şi aproape că-l supăra felul acesta de viaţă, lipsit de orice armonie. Îşi aduse aminte de împrejurările când avusese de-a face cu castelanul, acest Palingrem, care şi-a tradus numele lui suedez în Palmunoska: la ce-o fi bună oare această schimbare?

Proletariatul şi castelanul… Cât de neputincios este un asemenea om în faţa proletariatului! Pe de o parte gândurile şi planurile acestui domn – căci şi el urmărea doar, în felul lui, reuşita – şi, pe de alta, gândurile proletariatului. Gândurile castelanului clocesc

acolo în camera lui; pe când gândurile proletariatului cuprind întreaga lume.

Se auziră iar nişte vehicule. Judecând după zgomot, se părea că de astă dată erau mai multe. De ce oare vin atâtea încoace?

Când cele dintâi sănii ajunseră în dreptul lui Juha, cineva îl întrebă răstit:

— I-ascultă, nu cumva ai văzut trecând doi vlăjgani pe aici?

— Da, am văzut doi inşi, acum o oră.

— Trădătorii dracului! De ce n-ai pus mâna pe ei?

După ce mai trecură vreo două-trei sănii, iar îl întrebă cineva:

— N-ai văzut trecând pe-aici doi indivizi?

— Da, desigur că am văzut.

— Când?

— Acum vreo oră.

Treceau mereu-mereu, cai gâfâind. În fiecare sanie stăteau câte cinci, şase şi chiar opt oameni, îndesaţi unul într-altul. Câteodată se zăreau şi femei, aşezate pe genunchii bărbaţilor. Cineva îi strigă în treacăt:

— Scapă-ţi pielea, moşule, frontul a fost străpuns!

Dar Juha nu se mişca de loc – stătea ca subjugat, fermecat de iureşul acesta al mulţimii. Asemenea cuvinte şi întrebări se repetau în fiecare clipă:

— Ai dibuit vreun „măcelar” în vizuina lui sau ce naiba faci aici?

Juha ar fi trebuit să înţeleagă că şirul acesta nesfârşit de sănii e plin de fugari; poate o îi existat vreo bănuială în subconştientul lui. Dar el era stăpânit de o stare de spirit sărbătorească. De oamenii aceştia, pe care-i vedea trecând în iugă, puţin îi păsa dacă fugeau sau înaintau. Pe bătrânul Jussi îl copleşise sentimentul că începea o viaţă nouă, înălţătoare, firea sa arţăgoasă se îmblânzi, buzele simţeau nevoia să murmure şi mintea lui umbla bâjbâind după e. cuvinte ca: „Armată – democratică – proletariat – victoria este a noastră”.

Dar, după ce şi ultimii cai se îndepărtară, Juha simţi cât de şubredă era situaţia lui. După puţin timp, îl apucă spaima. Castelul întunecat al lui Paitula şi câmpia învecinată păreau că au câştigat o izbândă asupra lui, ele erau de partea castelanului. Juha a fost părăsit aici, în bezna de-afară. Luminile de la casa lui Ri’nne tremură, parcă ar da din cap, în semn că nu mai vor să ştie nimic de Juha. Castelanul era acolo, în clădirea aceea întunecată. Dacă ar fi ieşit să-l atace, chiar cu mâinile goale, Juha nu i-ar fi putut rezista. Parcă vedea, pe furiş, gândurile castelanului cum i se mişcau în cap, şi omul acela devenea acum principalul personaj al întregii regiuni: castelanul şi el, faţă în faţă, unul contra altuia.

Deodată, pe Juha începu să-l întărâte

frământarea puternică şi misterioasă a gândurilor lui Paitula. Castelanul acesta avea un cap cu care nu se putea pune nimeni; chiar dacă l-ai fi ucis, cadavrul ar fi avut acelaşi cap şi ar fi trebuit să i te supui. Tocmai asemenea capete de boieri – Juha credea că vede o mulţime de asemenea capete aşezate ca pe un fel de estradă – aruncă priviri care provoacă proletariatul…

Deodată, Juha observă că focul a încetat la Kuuskoski. Nu de mult trecuseră coloane întregi de oameni; şi acum era pustiu. Juha nu putea înţelege cum de mai erau „măcelari” pe front; stăpânea pretutindeni un gol înspăimântător, care se abătuse şi asupra lui şi-l sfâşia parcă în bucăţi… Şi aici, la câţiva metri, era capul castelanului Paitula. Juha era singur acum, castelanul şi golul acela se înfrăţiseră, îl prinseră între ei şi pe Juha, îşi băteau joc de el. Şi la Ri’nne luminile pâlpâiau, gata-gata să se stingă…

Juha se îndreptă spre malul lacului, ou toate că ştia destul de bine că mu va îndrăzni să se ducă nicăieri. Nu va îndrăzni nici să se întoarcă la Ri’nne; va rămâne aici până în zori dacă e nevoie. Era, în orice caz, mai în siguranţă aici, în apropierea castelului, orice s-ar întâmpla.

Se auzi din nou larmă prin apropiere. Venea o sanie ou un singur cal. Frica îl cuprinse deodată pe Juha. Întâmplările petrecute nu de mult păreau să se fi întors din drum, parcă ar fi căpătat glas şic, l-ar fi prevestit că sania aceasta era

periculoasă pentru el, că de ce-i era frică nu va scăpa. Fugarii, care trecuseră mai înainte, erau departe. Acum Juha era în mâna acestor oameni; se părea că aveau şi puşti.

Se îndreptară spre poarta castelului. „Aici sta canalia”, şoptiră oamenii, şi traseră de hăţuri. Lui Juha îi zvâcnea inima în piept şi se silea să se convingă că el nu făcuse nimănui niciun rău, nimănui. Oamenii se opriră şi unul din ei rosti scurt: „Asasinat”. Juha auzi bine cuvântul, dar nu-i înţelegea rostul; începură să-i tremure genunchii. Omul repetă mai tare: „Asasinat”.

— Da, da… da, dar ce fel de asasinat? bolborosi Juha.

— Ce dobitoc mai eşti, că nici parola n-o cunoşti!

Omul vorbise atât de repede că Juha nici nu-l înţelese; se apropie de sanie şi întrebă cu cel mai m-are zel posibil:

— A?

— Cine te-a trimis aici? întrebă omul.

— Ri’nne m-a trimis aici, răspunse Juha ca un acuzat.

— Bine, stai aici şi ia seama la cal!

Erau nişte vlăjgani înalţi, păreau a fi domni. Unul dintre ei avea un obraz drăguţ şi un păr lung şi buclat îi ieşea de sub şapcă. Nu scotea o vorbă, se ţinea numai după ceilalţi. Unul bătu la uşă şi ceilalţi aşteptau ceva mai la o parte. Urmă un

moment de tăcere. Bătu din nou la uşă. După o clipă cineva deschise uşa cu un gest de sfidare. Doi dintre ei intrară; tânărul cu obrazul drăguţ şi cu părul lung rămase afară. Juha ar fi avut poftă să se apropie de el, să-i spună un cuvânt bun, un cuvânt din inimă, ca unui tovarăş, dar nu îndrăznea. Era mai bine să stea acolo, aproape de poartă – nu făcuse rău nimănui, are să păzească calul, cu grijă, ei au să plece îndată, fără îndoială – şi vor lua cu ei şi pe castelan. Juha se simţea mai bine. Nu făcuse rău nimănui.

Deodată, uşa se deschise pocnind şi castelanul ieşi însoţit de cei doi inşi. O luă drept înainte, fără cea mai mică şovăială, ca şi cum ar fi ştiut bine unde merge; trecu foarte aproape pe lângă Juha, dar nu se uită la el. Unul din cei doi îi făcu un semn, cu vârful puştii, să se urce în sanie, pe capră. Omul cu obrazul drăguţ se ţinea deoparte; după ce castelanul luă hăţurile în mână şi ceilalţi doi se aşezară în sanie, sări şi el pe scară. Sania cobora spre lac, pe drumul pe care veniseră cei trei.

Juha se simţi cuprins de atâta voie bună, încât ar fi avut poftă să se aşeze jos. Nu i se întâmplase nimic şi nici nu i se va întâmpla ceva. L-au luat pe castelan şi pe el I-au lăsat în pace. L-au înjurat ei, fiindcă nu cunoştea parola, dar mai bine aşa, asta însemna că era străin de tot ce se întâmplase. Acum, după ce-l luaseră pe castelan, i se părea că tot domeniul era în stăpânirea lui; ce plăcere şi ce

mulţumire să simţi aşa ceva! Va rămâne aici până are să vadă ce întorsătură vor lua lucrurile – dar… nu se mai auzea nimic de pe frontul Kuuskoski.

Dar ce-or fi făcând ăia pe malul lacului? Calul se oprise, cineva se răsti şi, în aceeaşi clipă, o împuşcătură sparse văzduhul. Apoi… încă o împuşcătură… mai târziu… şoapte. Cineva trase de cal, să stea pe loc. Lui Juha îi tremurau genunchii, nu se mai gândea la nimic, dar vedea capul de boier, încruntat, apărând din nou în castelul Paitula. Îi simţea răsuflarea la ceafă; parcă întreaga putere a castelanului radia nemijlocit asupra lui. Şi lângă capul acesta se mişca un altul, capul doamnei Paitula. Glasul lăuntric al lui Juha, care-i spunea mereu: „N-am făcut rău nimănui”, se stinse deodată.

Calul se întoarse în galop, în sanie nu mai erau decât cei trei inşi. Se strecurară pe lângă castel fără să scoată un cuvânt. Şi când Juha, înlemnit de spaimă şi deznădejde, încercă să fugă după ei, auzi un alt tropot de cal în spatele lui şi cineva îi strigă:

— Stai!

Din sanie coborî un bărbii şi o femeie; bărbatul se repezi la Juha:

— Cine eşti tu?

— Juha Toivola; Ri’nne m-a trimis aici. N-am făcut nimănui niciun rău.

— Nu-ţi fie teamă! Stai aici şi ţine calul. Dacă se apropie cineva, trage!

Dădură buzna în castel. Juha ar fi vrut să se ia după ei, i se părea îngrozitor să stea afară, chiar dacă era nevoie să ţină calul de hăţuri. Mângâie instinctiv calul pe frunte, îi scoase căpăstrul. Simţurile îi erau încordate ca nişte arcuri în noaptea aceea tulbure şi apăsătoare. În conştiinţa sa se şterse orice amintire a trecutului apropiat; nu simţea decât un singur lucru, că el e acolo, în clipa aceea, când sta să cadă fulgerul, aproape, aproape de tot.

Era noaptea în care frontul fusese străpuns la Kuuskoski şi când trupele „măcelarilor” începură să se împrăştie prin parohie. Către ora unu se auziră noi bubuituri: albii răpuneau pe răsculaţii găsiţi în regiunea Kuuskoski.

Unii dintre ei erau, de altfel, nişte oameni foarte hazlii; ei pretindeau că nu ştiu nimic despre ostilităţi, erau convinşi că lor nu li se va întâmpla nimic rău, că nu se va uita nimeni la ei într-o încăierare atât de mare.

Dar se înşelaseră amarnic. Nu se făceau prizonieri la Kuuskoski; cine nu ştia parola era împuşcat pe loc; şi, în grabă, îşi găsiră desigur moartea şi unii nevinovaţi. Or, Juha Toivola tocmai atunci urca o cărare strâmbă din mijlocul pădurii. Copacii şi tufişurile, înşiruite de-o parte şi de alta, îi domoleau frica pe care o simţise în mijlocul câmpiei; Juha umblase de multe ori pe drumul acesta, printre brazi, care nu-şi schimbase de loc înfăţişarea; dar dacă te-ai fi putut uita pe furiş în

ochii lui Juha, de multe ori te-ar fi pufnit râsul văzând ce expresie luau uneori.

Bătrânul Juha se eliberase de starea de spirit a răzvrătitului. Împuşcăturile abia dacă se mai auzeau şi el nu le mai dădea nicio atenţie; aci, în pădure, era la adăpost; şi coliba lui era mai încolo, în inima pădurii. Era sigur că de-acum înainte, tot restul vieţii sale, nu va mai avea altă dorinţă decât aceea de a trăi de unul singur. Dacă a reuşit să scape nevătămat din situaţii atât de primejdioase ca aceea din urmă, va putea cu siguranţă să trăiască de-aci înainte în pace. În orice caz, avea noroc că nu făcuse nimănui niciun rău.

În timp ce jefuitorii cotrobăiau prin locuinţa lui Paitula, o droaie pestriţă de fugari se apropiau, pe gheaţă, şi, cu toată întunecimea nopţii, se putea citi pe feţele lor tristeţea şi deznădejdea. Abia atunci începu şi Juha să se gândească la cele ce se întâmplau în jurul lui şi începu să ţopăie, caraghios, ca o oaie rătăcită de turmă. Căci turma asta nu mai era a lui, îi era cu neputinţă să intre în turma asta; lui Juha îi lipsea simţământul siguranţei, de care avea atâta nevoie. Patul puştii îi frigea mâna: acolo umblă banda ceea, cei doi inşi ar putea să iasă din casă din moment în moment, la Ri’nne se vedea lumină, „dar nu pot să mă duc la el şi nici nu îndrăznesc să mă mişc de aici”. Ajutor! Ajutor! Juha se strecură în remiza de trăsuri, puse puşca într-un colţ întunecos şi trase cu urechea la vaietul care se apropia. Se auzeau

glasuri omeneşti, copii plângând, femei jelind şi un talmeş-balmeş de voci amestecate, învălmăşite. Îşi auzea propria sa respiraţie cum gâfâie; puşca lui îi părea ca un individ suspect, care ar putea oricând s-o ia din loc ca să-l denunţe.

Jeluitorii ieşiră din casă şi începură să înjure când nu-l mai găsiră pe Juha. „O fi şi ţopârlanul ăla un «măcelar»? Să-l ia dracu'! Să-l nimerească un glonte !"

„Ce-o să mai fie? Dumnezeule mare, tatăl nostru din ceruri! Dar ce spun eu? Nu m-am împărtăşit din vara trecută. Nu am să mor încă, n-am să mor. Sfânta împărtăşanie! am să mă duc la sfânta împărtăşanie îndată ce-am să pot pleca de-aici…" Se auzeau ţipete, gălăgie. Nu se mai putea desluşi glasul celor care ieşeau din casă. Îl căutau oare pe el? Dumnezeule, dacă s-ar putea împărtăşi! După aceea, fie ce-o fi! Frigul îi străpungea bătrânele mădulare şi maţele îi ghiorăiau de foame.

Mult timp după ce se mai astâmpără larma, Juha rămase ascuns în colţul său. Îşi închipuia că vede mereu indivizi care dau târcoale casei. Doamna Paitula părea să discute ceva cu aprindere, cu nişte oameni puşi pe harţă – dintre acei care înţeleg pe dos tot ce le spui. Juha se apropie cu prudenţă de uşa şopronului şi cum n-auzea nimic şi nu avea în faţa lui decât întunericul nopţii, îndrăzni să iasă în curte. Părea că întâmplările petrecute mai stăruiau încă în aer şi

era ca o aşteptare a celor ce aveau să mai vină. La Ri’nne nu se mai vedea lumină, dar în sat mai licăreau felinarele, în partea dinspre Kuuskoski, care-ţi spuneau parcă că nu se întorsese încă obişnuita noapte a Bunei Vestiri.

Gândul la împărtăşanie îi trecuse, deci. Puşca o lăsase în colţ; şi abia acum, când începu să se gândească, zăpăcit cum era, la greutăţile drumului de aici şi până la dânsul acasă, îşi dădu seama că era să facă o greşeală de neiertat. De-ar putea pleca odată, nestingherit, din preajma acestui castel. Coborî înteţişor spre lac, ciulind urechea şi cu ochii în patru, pentru ca, la nevoie, să poată sări repede lângă arma lui. Toată viaţa lui nu trăsese un foc de puşcă; şi nici acum nu va trage, dar instinctul îi spunea că în ceasul acesta, dacă dă un pericol peste el, e mai în siguranţă dacă are o puşcă în mână; era şi mai cinstit aşa. Când ajunse aproape de mal, îi veni în gând că pe-acolo trebuie să-l fi adus pe castelanul din Paitula. Nu, nu, n-are să se lepede de puşcă. Dădu o fugă înapoi, după armă, bâjbâi prin întuneric, o găsi şi porni apoi, cu tot curajul, are lac.

La marginea drumului, nu departe de lac, zări o pată neagră pe zăpadă. Juha se apropie cu puşca în mână; s-ar fi spus că noaptea înconjurătoare îi da ghes, că voia să-i arate ce zăcea acolo. Era înspăimântat, dar spaima lui era amestecată cu oarecare curiozitate şi cu o anumită gravitate. Acum se vedea bine: era întins pe spate, cu capul

aruncat înapoi, cu pieptul scos în afară. Ţinea mâna dreaptă ridicată în sus, braţul stâng era întins pe zăpadă; parcă dormea. El era: castelanul din Paitula. Îl văzuse o dată la Ri’nne: da, da, era castelanul. Juha nu se gândea la faptul că a fost comis un asasinat; pe el îl stăpânea frica de castelan. I se părea că zăcea în faţa lui, colo, jos pe zăpadă, mintea castelanului mort, în toa tă aroganţa şi superioritatea sa.

Lui Juha îi era tare frică; îşi frământa creierul să-şi pregătească o apărare: „Zăresc un cadavru, ei şi! nu-i îngăduit să te uiţi la un cadavru? Oricine ar fi trecut pe-aici, la fel ar fi făcut: s-ar fi uitat mai întâi la cadavru…” Şi aruncă o privire sfioasă în jur, ca şi cum s-ar fi adunat lumea acolo. Trupul castelanului şi mintea lui deveniseră iar lucruri fără însemnătate. Noaptea crepusculară părea să-l întrebe: „Vei îndrăzni oare să pleci de aici? Ai de trecut o câmpie întinsă înainte de a ajunge în pădure; abia acolo vei fi în siguranţă. Şi puşca ta, unde ai s-o pui?”

Juha dădu ocol cadavrului, întinse mâna ca la poruncă şi aşeză puşca lângă cadavru, apoi o rupse la fugă. Se auzi o împuşcătură la Kuuskoski. Bătrânul Juha alergă gâfâind pe gheată şi, fără să cunoască drumul, se îndreptă spre celălalt mal; acolo unde drumul urca pe un povârniş. Un pericol fără seamăn îl păştea şi mintea lui căuta o acoperire a faptului că lăsase puşca lângă cadavru. Nu ştia ce anume se întâmplase; un

singur gând îl mâna: să fugă acasă, acolo, la tot ce-a fost altă dată. În faţa ochilor i se perindară copiii, răposata sa nevastă, o dimineaţă însorită de duminică… Viaţa mai putea fi frumoasă pentru el. În aceeaşi clipă se clătină, căzu în mâini, vechea sa hernie plesni; îi veniră lacrimi în ochi. Două împuşcături pline de ură răsunară în jartea dinspre Kuuskoski. „Ce v-am făcut, oameni buni, ca să mă hăituiţi astfel? Ei bine, sunt socialist!…” Juha stătea întins pe zăpadă.

Se auzi în depărtare trecând noi pâlcuri de fugari. Asta îl îmbărbătă, îl făcu să se ridice şi să-şi urmeze drumul! Puşca rămăsese lângă cadavru şi nimeni n-o să poată înţelege cum de a ajuns acolo.

Către ora două, istovit de atâtea sforţări, Juha sosi în sfârşit la coliba lui. Nu fusese acasă de o săptămână: când fetiţa îi deschise uşa, îl izbi aerul stătut din timpul nopţii şi i se păru neasemuit de plăcut. Când aprinse lampa, zări peste tot urme mărunte de mizerie lăsate de nişte copii care nu se pricepeau să deretice prin casă. Se vedea că au încercat să şi gătească. Untul, pe care Juha îl adusese de la Ri’nne, învelit în hârtie – când fusese ultima dată la el – nu-l puseseră în strachină şi rămăseseră urme pe hârtie, amestecate cu coji de cartofi şi cozi de scrumbie. În camera îngheţată, copiii se ghemuiseră pe saltele de paie, dârdâind sub păturile peticite şi găurite. N-au avut putere să se ducă în pădure

după lemne.

Toată mizeria asta atât de bine cunoscută, îndurată de o viaţă întreagă, i se păru totuşi bătrânului Juha, în noaptea aceea a Bunei-Vestiri, ca o mângâiere. Se simţea zdrobit, dar gândul că necazurile lui se terminaseră, că nu va mai suferi atâtea cazne de-aci înainte îl umplea de mulţumire. Cât se străduise – şi care era rezultatul! Trebuia să găsească alte mijloace spre a ieşi din încurcătură.

După ce căută ceva de mâncat, Juha adormi, purtând în suflet credinţa sfântă într-o viaţă nouă care va începe acum, toarte curând.

Şi viaţa cea nouă începu într-adevăr, îndată ce se făcu ziuă. Înălţătoarele clipe trăite în ultimul timp se şterseră deodată şi nimeni nu-şi mai amintea de ele. Proprietarii îmbrăcaţi în blănurile lor scumpe de duminică porniră cu toţii spre biserică; puteau fi văzuţi pretutindeni: la casa comunală, la şcoala primară, la sala de întruniri. Dacă legăturile lor cu precedentul regim fuseseră cam neprecise, poziţia lor faţă de noua ordine era din cele mai limpezi. În întreagă parohie se începuse o goană după prizonieri, oameni de toate vârstele şi de toate soiurile; câţiva îşi primiseră pedeapsa cuvenită, încă în zorii zilei. Unii dintre proprietari, mai slabi de înger, nu priveau cu ochi buni graba asta de a ucide, şi aveau câte o tresărire când aflau că unul sau altul fusese împuşcat. Dar, până la urmă, şi cei mai blajini se

obişnuiseră, ba încercau chiar să se arate mai fioroşi decât ceilalţi. Numai în treacăt, ici şi colo, mai vedeai pe câte unul şoptind sau zâmbind…

Cei mai interesanţi, însă, erau muncitorii care nu luaseră parte la răzmeriţă; ei mai stăteau ascunşi ici şi colo, prin colibele presărate pe întinsul parohiei. Se sforţaseră să-şi ţie gura cât puteau; dar fusese greu pentru oameni ca ei, să-şi stăpânească simţămintele lor până într-atât, încât să nu scape din când în când câte o vorbă; şi acum îşi aminteau cu groază de fiecare cuvânt care li se părea că nu fusese la locul lui. Cu ochii pironiţi în gol, vorbind numai în monosilabe, încercau să se strecoare, pe furiş, ferindu-se să-i bage cineva în seamă. Mulţi proprietari rostiseră în timpul răscoalei cuvinte mult mai compromiţătoare; unii din ei dăduseră chiar mită şi se denunţaseră unul pe altul; dar era cu totul altceva, nimănui nu-i putea trece prin cap să cerceteze pe proprietari pentru participarea lor la mişcarea revoluţionară. Dar dacă erai muncitor, şi-ţi scăpase şi ţie o vorbă, apoi se schimba treaba, era cu totul altceva. Când erau citaţi bărbaţii, se grăbeau să se ducă; femeile, însă, rămâneau acasă» Totuşi, au fost arestate câteva femei şi trimise în nordul ţării; spaima celorlalte creştea şi mai mult când zăreau vreo „brasardă albă” trecând prin faţa ferestrei lor.

Cazul asasinării castelanului Paitula a fost repede limpezit. Se găsise o puşcă lângă cadavru;

se găsise şi o listă a armelor distribuite în casa lui Rimie. Acesta dispăruse nu se ştie când. Se putu stabili astfel că puşca fusese a lui Juha Toivola. „Ticălosul ăsta, deci, a făcut-o!” Doamna Paitula îl văzuse de altfel pe Juha în timpul nopţii dând târcoale casei.

Mintea lui Juha Toivola era mai limpede dimineaţa decât seara. Cum se trezi, înţelese că n-a fost lichidat încă cazul său. Trebuia să se aştepte în orice clipă ta, musafiri.

Stătea în odaia cea mare şi în fiece clipă arunca câte o privire speriată spre uşă. Dar cum nu era fereastră în partea ceea, nu putea să vadă ce se petrece pe drum şi trebuia să iasă din când în când în curte. Dădu fân vacii cât încăpu în ea, o ţesălă, scoase bălegarul. De mult nu mai văzuse gospodăria lui Juha atâta hărnicie. Dar, nu venea nimeni.

„S-a găsit, desigur, puşca lângă cadavru – e bine sau rău că am lăsat-o acolo? Ar fi fost în orice caz mai rău dacă aş fi lăsat-o în colţul din şopron”. Dar atunci îl bătu gândul că niciun boier n-ar fi aruncat arma în chipul ăsta, că o asemenea idee n-ar fi putut încolţi niciodată în capul lui. Dacă odrasla unui boier descoperă puşca, are să-l întărâte, dar are să şi râdă, căci va mirosi că-i la mijloc vreo născocire a unui ţărănoi, de rostul căreia nu poate să dea.

— Gândiţi-vă: Jussi Toivola şi odrasla unui boier! într-adevăr, nimic nu poate fi mai caraghios,

mai nepotrivit, mai dezgustător, decât să-ţi imaginezi pe aceşti doi oameni unul lângă altul. Asta a simţit-o şi Jussi Toivola toată viaţa lui.

Natura îşi rezervă uneori asemenea apropieri, ca şi cum ar vrea să pună la încercare unul din adevărurile sale cele mai tainice. În seara Bunei Vestiri, doi tineri cu pielea fragedă şi dinţi albi ca zăpada se îndreptară spre coliba lui Jussi, călăuziţi de un locuitor de prin împrejurimi, anume proprietarul din Pirjola. Juha îi zări prin ferestruica grajdului când ajunseseră aproape de îngrăditură. Stătea într-un loc de unde-i putea vedea fără să fie văzut şi simţi cum i se opreşte inima în loc. Era ceva nemaivăzut. Niciodată nu-şi închipuise în mod limpede cum arată într-adevăr duşmanul. Se gândise, desigur, la fiii de proprietari şi de boieri, dar nu-i văzuse niciodată ca un întreg, ca o masă: erau nişte inşi care erau de partea cealaltă a baricadei, destul de puţin periculoşi, izolaţi şi puţin cam neghiobi. Dar ăştia aveau şepci, centiroane şi încălţăminte la fel; în spatele lor se afla toată societatea de care Juha se temea atât de mult. Acum era în mâinile lor, n-avea altceva de făcut decât să aştepte în grajd până ce vor da peste el. „Eu l-am păzit pe castelanul Paitula; fânul acestui Pirjola e aici, în şopron”.

Pirjola se opri tocmai în faţa grajdului şi spuse:

— Da, se mai vede încă nutreţul pe care l-a

luat de la noi.

— Ţi l-a furat? întrebă unul din necunoscuţi pe un ton oficial.

— Da, sigur.

Celălalt necunoscut intrase între timp în colibă; văzu şi el mizeria de-acolo – cu alţi ochi decât Juha. Întrebă pe fetiţă:

— Unde-i tatăl tău?

– Nu ştiu.

— Cum, nu ştii?

Oricât de multă bunăvoinţă ar fi avut, nu putea răspunde. Se întoarse spre băiat:

— Ştii unde e tatăl tău?

— Nu.

— A fost de curând acasă?

— Da.

— Şi nu ştii unde e? întrebă străinul, înfuriindu-se şi apropiindu-se de el. Copilul începu să ţipe.

— Taci, nu mai urla, că nu te mănânc.

Jussi se lipi de peretele grajdului, aproape de uşă, încât atunci când intră. Pirjola nu zări decât vaca cea roşie. Dar dădu îndată şi de ochii aceia mici care clipeau mereu, ochii aceia nesuferiţi, şi strigă bucuros şi cu glasul înfiorat de ură:

— L-am găsit, e aici, în tovărăşia unui alt roşu!

Bărbatul care intrase în colibă apăru pe prag. Jussi văzu obrazul lui drăguţ şi statura sa înaltă şi-

l auzi strigând la el:

— Ieşi imediat afară!

Se apropie de uşă, apoi se opri puţin, căci ceilalţi împiedicau trecerea. Tinerii soldaţi se purtau cu el ca şi cum ar fi avut de-a face cu un animal murdar.

— N-ai auzit? Ieşi afară!

Jussi ieşi, tremurând din toate mădularele şi cu ochii holbaţi. Pirjola îi spuse pe un ton destul de blând, fiindcă erau şi străini acolo:

— Haide. Janne, du-te la judecată! Ce-o să fie acolo, ai să vezi tu!

Pe drum, unul din soldaţi, îl întrebă:

— Dumneata l-ai ucis pe domnul Palmunoska?

— Nu, nu eu… chiar dacă m-aţi împuşca pe loc… nu sunt cu nimic vinovat…

Juha îşi şterse nasul.

— Şi unde-i puşca dumitale?

— A rămas acolo, dar eu n-am…

— Lasă c-o lămureşti dumneata la statul-major.

Înaintau în tăcere; Juha îşi făcea socoteala câtă pâine, câte scrumbii, câte lemne şi cât fân a mai rămas acasă – dacă Pirjola îşi ia fânul înapoi, o să crape vaca de foame. Şi ce-o să se facă băieţaşul? Fetiţa o să se descurce ea. Îşi aminti ce-a păţit Hiltu; îl podidiră lacrimile. Cu siguranţă că are să moară… niciodată n-are să mai treacă pe drumul acesta… N-a dus nimic la bun sfârşit; a

trăit cu o femeie, a ţinut un lot în arendă, a fost socialist; toate s-au terminat cam la fel. El şi-a văzut de treabă şi iată că acum trebuie să moară – şi copiii nu pricep nimic. Nu sunt că ai altor oameni, sunt zămisliţi de un om care nu…

Ajunseră pe lângă ogoarele satului; Juha întrezărea în depărtare casele, pe care întunericul nopţii începea să se aştearnă şi i se păru că au trecut zece ani de la ultima noapte. Acum era sigur că va fi împuşcat; îl toropea o căldură interioară; ochii şi nasul îi erau mereu umezi. Abia îşi mai târâia picioarele şi oboseala i se părea un leac menit să-i adoarmă durerea. Undeva, în străfundul conştiinţei sale înduioşate, sălăşluia simţământul că şi-a trăit viaţa, şi-l durea copleşitoarea lui lipsă de experienţă.

Dacă la şaizeci de ani, feciorul bătrânului Penjami şi al slujnicei Maija, morţi amândoi de mult, ar fi avut un cap mai ca lumea, ar fi putut să fie liniştit şi mulţumit de viaţă, acum când parcurgea ultimii kilometri din drumul său pe acest pământ. Dar ultimii săi paşi din viaţă îi făcea cu ochii scăldaţi în lacrimi şi sufletul şi-l simţea toropit, din ce în ce mai toropit.

Drumul trecea pe lângă numeroase ferme. Multe din ele erau pline de soldaţi – Juha nu mai putea, nici în gând, să le mai spună „măcelari”. Zeci de cai erau legaţi de garduri. Într-una din aceste ferme, paznicii lui Juha fură înlocuiţi cu alţii, şi toţi plecară mai departe cu sania. O

presimţire, din ce în ce mai puternică îi spunea că curând nu va mai fi printre cei vii. Numai să sfârşească cu el mai repede, fără să-l chinuiască. Se gândea mereu la copii şi la vacă şi-i curgeau lacrimile fără încetare…

Cazul lui Juha Toivola era cât se poate de lămurit. Fusese părtaş la crimele comise în ultimele zile – luase parte la furtul păturilor – şi avea, în mod vădit, o grea răspundere în uciderea domnului Palmunoska, cu toate că acuzatorul cel mai înfocat, văzând pe acuzat, ar fi trebuit să se îndoiască dacă unul ca el ar fi putut trage un foc de puşcă. Şi printre toţi locuitorii din împrejurimi nu se găsi un singur ins măcar care să fi intervenit pentru el.

În seara de Buna Vestire, câţiva proprietari, care văzuseră când a fost ridicat, nu-şi putură reţine oarecare compătimire. Dar după aceea li se făcu scârbă de el şi se simţiră mulţumiţi, gândindu-se că nu vor trebui să se mai ocupe de Juha şi de treburile lui. E ca şi cum ţi-ai căuta de lucru ca să nu fii acasă când se taie vreo vită, dar la întoarcere nu te mai saturi privind la hălcile de carne aşezate grămadă, una peste alta.

Când ajunse la închisoare, Jussi simţi un fior trecându-i prin tot corpul. Încerca să se convingă că va fi executat chiar în seara aceea: vedea mereu înaintea ochilor cum îi pătrunde glontele în carne şi buzele murmurau un fel de rugăciune; de aceea nici nu era atent la ce se întâmpla în

preajma lui. Stăteau foarte înghesuiţi în cameră, nu toţi puteau să se întindă. Unii tuşeau, alţii scuipau. Aşteptarea morţii devenea din ce în ce mai apăsătoare, odată cu trecerea orelor. Unii se rugau lui Dumnezeu să le ia sufletul înainte ca oamenii să-i ucidă. Cineva încercă să intre în vorbă cu o sentinelă. „Nu veţi fi executaţi toţi”, îi spuse el, cu un zâmbet nepăsător.

Trecu noaptea şi nimeni nu fu scos la execuţie. În zori, mai mulţi prizonieri aţipiră şi nu se mai auzi în cameră decât respiraţia celor care dormeau, accesele de tuse şi câteodată un „Dumnezeule, tatăl nostru din ceruri”. Se auziră chiar şi sforăituri: un tânăr băietan trăgea un somn straşnic, neobişnuit într-o asemenea situaţie.

Dimineaţa, se aduseră noi prizonieri. Ei încercară să sară peste cei adormiţi ca să ajungă la fereastră, dar sentinelele nu-i lăsară şi le ordonară să stea lângă perete.

— Al dracului de scump e preţul libertăţii noastre! spuse unul din noii sosiţi.

Puţini putură aţipi, dar toţi erau convinşi că n-au închis un ochi în noaptea aceea. Cele câteva clipe de somn, furate în zori de zi, ajungeau totuşi ca să ridice o barieră între ieri şi astăzi. Dimineaţa, parcă le spunea inima la toţi că vor fi împuşcaţi în ziua aceea. Îi aştepta ziua interogatoriilor fără de sfârşit.

Cam pe la ora opt şi jumătate, judecătorul

militar, comandantul şi şeful local luară cafeaua împreună. Erau foarte enervaţi, gata să se ia la harţă; dăduseră de o întreagă harababură şi o zi foarte încărcată stătea în faţa lor. Aveau nevoie de câte şi mai câte, dar nu găseau nimic. Erau nenumăraţi prizonieri cu care nu ştiau ce să facă, neavând instrucţiuni precise. Pe câţiva îi şi puseră în libertate, pe chezăşia unor proprietari, alţii fură executaţi de soldaţi fără judecată; câţiva cizmari, găsiţi printre prizonieri, fură puşi la treabă, pur şi simplu. Cât era ziua de lungă, se aduceau mereu ia interogatoriu femei şi… Dumnezeu ştie dacă numai pentru interogatoriu.

Un unchiaş veni să pretindă o chitanţă pentru telefonul care-i fusese luat de soldaţi. Toate astea îi enervaseră atât de tare pe judecători şi pe comandant, încât, din nebăgare de seamă, începură să vorbească suedeza, deşi şeful local nu ştia altă limbă decât finlandeza.

Totuşi, problema cea mai complicată rămânea aceea a prizonierilor.

— Terminăm întâi cu ăia pe care trebuie să-i executăm, spuse judecătorul într-o finlandeză stricată.

— Ar trebui, înainte de toate, să terminăm cu toţi bandiţii din statul-major roşu, răspunse comandantul în suedeză.

— Da, dar cine dracu’ cunoaşte toate canaliile care au făcut parte din statul lor major?

Cele două mentalităţi şi poziţii opuse – ale

prizonierilor şi ale judecătorilor – se ciocniră abia la ora nouă dimineaţa. Judecătorul, temperament energic, conducea dezbaterile cu repeziciune. Înspre seară, patruzeci de deţinuţi fură trimişi în nordul ţării şi nouă inşi condamnaţi la moarte.

Aceştia din urmă fură conduşi într-o încăpere izolată, în cealaltă parte a curţii; pe pragul uşii stăteau două sentinele cu baioneta la armă şi grenade la cingătoare. În curând, nişte soldaţi aflară cine era închis acolo şi ştirea începu să circule de la unii la alţii. Se găsea, în acea încăpere izolată: directorul cooperativei (era de aşteptat); Aloiina Kulmala şi Marta Virtanen: cum, şi ele sunt aici? Mai era şi Juha Toivola, şi el? măi drace! Va trebui să se îngrijească obştea de cei doi copilaşi ai lui…

În camera strâmtă, cei nouă condamnaţi aşteptau să se înnopteze. Femeile se mai liniştiseră; una din ele întrebă pe un paznic cât e ceasul:

— Ţi-e frică să nu întârzii la întâlnire? fu răspunsul lui.

Se schimbară sentinelele. Cineva întrebă dacă nu-i obositor să stai de pază.

— Mulţumesc de întrebare, scăpăm îndată. A venit ofiţerul.

— Va intra şi el în gardă?

— Da, a cerut să i se rezerve ultimul tur.

Nimeni nu mai avea poftă să întrebe ceva.

Doi copii năuci îşi petreceau a doua noapte de spaimă într-o mizerabilă colibă din mijlocul pădurii. Seara, fetiţa alergase până la arendaşul vecin, să întrebe dacă sunt ştiri despre tatăl ei. Nu găsi pe nimeni şi se întoarse pe drumul de pădure plângând în hohote şi abia ţinându-şi răsuflarea. Băiatul urla şi el în odaia întunecoasă. Se pregăteau să înfrunte o altă noapte, fără niciun fel de ocrotire. Se întâmpla de multe ori, înainte, când se certau între ei, să primească câte o bătaie de la tata. Dar acum nu-şi mai puteau muta gândul de la capul acela chel, cu şuviţele zbârlite, ale bătrânului lor tată. Spăima le redeştepta glasul sângelui. Povestea cu pasărea care a fost prinsă şi cu puii părăsiţi în cuib, oricât ar fi ea de adevărată, te face să zâmbeşti când te gândeşti la situaţia acestor copii.

Bătrâna pasăre se ghemuise într-un colţ, cuprinzându-şi genunchii cu mâinile, şi clătina mereu din cap. Toată ziua nu-l lăsaseră în pace junghiurile, respiraţia îi devenise foarte anevoioasă. Când veni în faţa judecătorului, nu-şi aminti de nimic. Îi jucau în faţa ochilor felurite întâmplări din viaţă. Fericite au fost primele nopţi petrecute alături de nevastă-sa. Şi apoi soarta fetei sale mai mari; peripeţiile vieţii lui Hiltu, începând din copilărie, le vedea acum ca o călătorie neîntreruptă spre noaptea aceea, luminată de lună, când s-a aruncat în lac. Era atât de limpede această idee, încât nu-şi dădea seama

că abia atunci lucrurile i se înfăţişau în chipul acesta. Clătină din cap, se gândi apoi la propria lui viaţă şi i se păru că a decurs într-un mod foarte asemănător cu viaţa lui Hiltu…

Se auzi un ordin, rostit cu voce joasă: „Ieşiţi afară!” Jussi tresări, se întoarse la realitate, şi mintea lui se-ndreptă acum într-o direcţie cu totul diferită. Porniră… Multe asemenea plecări a cunoscut Finlanda în timpul războiului civil.

Ultimul care trecu prin poarta cimitirului fu Juha Toivola. Tinerii o luaseră la pas alergător. Numai borţosul director al cooperativei rămânea tot timpul alături de Juha.

Bătrânului Jussi i-a prins bine că a stat în frig, că n-a mâncat şi n-a dormit. A uitat aproape de junghiuri şi nici respiraţia nu-i mai era atât de anevoioasă. În capul lui s-a încins o horă. Mii şi mii de fapte mărunte, întâmplări mai mult sau mai puţin uitate, s-au prins în hora care se învârtea, se învârtea fără încetare… Se simţea oarecum bine atâta timp cât mergeau cu toţii laolaltă, în chip mecanic, cât timp nu intervenea nimic care să tulbure mişcările lui automate; atunci, însă, când surveni ceva neaşteptat, când ofiţerul deschise larg una din porţile de fier sau când se întoarse să arunce o privire înapoi şi ţeava puştii descrise un semicerc în întuneric – groaza şi deznădejdea îl străbătură ca un fior. Părea că nu-l supăra ceva care venea din afară, ci că înăuntrul lui o minge de piele sărea şi-l izbea mereu.

Iată şi movila de nisip de pe marginea gropii. „Stai!” Cei din faţă se opriră, dar cei care erau mai la urmă făcură, fără să vrea, încă câţiva paşi. Toţi rămaseră nemişcaţi, li se auzea respiraţia, unul căzu în genunchi şi pe mâini, nimeni nu scotea un cuvânt. Hora din capul lui Juha se opri; ar fi avut mare poftă să se întindă jos. Rămase totuşi în picioare. Îl încerca un simţământ pe care-l mai cunoscuse cândva, pe vremea când a fost bolnav şi a primit sfânta împărtăşanie. Nu primise oare şi de curând o sfântă împărtăşanie? îşi aminti foarte precis cum a stat într-un colţ al hambarului lui Paitula, în vremurile fericite din trecut, dar între clipa aceea şi asta de acum totul se şterse. Dreptate şi nedreptate, vinovăţie şi nevinovăţie sunt lucruri cu totul străine de împrejurările de faţă, departe de o minte ca aceea a lui Juha; ele nu pătrundeau nici în cel mai mic colţişor al conştiinţei sale… Ce rochie purta oare Hiltu când a plecat de-acasă? atunci, în ziua aceea însorită? Era aşa… şi pantofii aşa…

Juha îşi dădea seama ce se întâmplă în preajma lui. Într-o tăcere deplină, fu adus în faţă directorul cooperativei care se ţinea mai la urma grupei; i se porunci să-şi scoată încălţămintea şi hainele şi el se supuse. Cobori în groapă, nisipul scârţâia sub picioarele sale. Era tăcere, o tăcere în care fierbea ura. Se auzea numai scârţ… scârţ… scârţ… pe nisip. O tăcere îndelungată, care nu se mai sfârşea şi în timpul căreia spaima de

monstruozitatea care avea să se comită atinsese culmea. Salva de puşcă care izbucni fu ca o mare uşurare. O dată ce se auziră primele împuşcături, totul deveni mult mai uşor.

Şi al doilea primi poruncă să se dezbrace, să se apropie de groapă şi aşa mai departe. Răsunau mereu detunături, care încercau, parcă, să zguduie conştiinţele moleşite, dar zadarnic. Un lutru era vădit, nu se găsea niciun erou în grupa aceea. Femeile scoteau nişte murmure nedesluşite, nu plângeau; era, probabil, ceva asemănător cu strigătul primitiv al femelelor, când li se luau puii. Se rugaseră, îngenunchează, cât fuseseră încă în închisoare, dar totul în zadar.

Şi la urmă veni şi rândul bătrânului nostru Jussi. Era încă destul de limpede la minte ca să-şi dea seama ce se întâmplă cu el. Rămăsese convins că se împărtăşise de curând şi murmura încetişor, ca să nu-l audă ceilalţi: „Dumnezeule, primeşte-mi sufletul!” Şovăi puţin când trebui să-şi scoată pantalonii, fiindcă avea izmenele rupte – nătăfleţul ăsta nu se gândise să-şi ia o pereche din depozitul gărzii roşii – şi, în afară de asta, în urma celor întâmplate, se… udaseră puţin, îşi desfăcu totuşi cureaua cea veche şi îşi scoase pantalonii. „Dumnezeule, primeşte-mi sufletul! Dumnezeule, primeşte-mi sufletul!”

În fundul şanţului se şi adunase un lac de sânge cald, când Juha coborî, cu ciorapii săi rupţi. Îl cuprinse o oboseală moleşitoare, nespus de

plăcută, care-l îmbră să se culce acolo, pe mormanul de trupuri. Marginile şanţului se desenau pe bolta înfiorătoare a cerului întunecat. Un fior de frig distruse farmecul oboselii. Un pumn crispat venind de jos i se înfipse în ceafă.

O clipită uită ce-l aşteaptă; dar în aceeaşi secundă auzi glasul ofiţerului care-i ordonă să se ridice în picioare. Când eşti într-o situaţie grea, asculţi fără şovăire de orice ordin primeşti: Juha se sculă anevoie; cu mâinile îşi ţinea izmenele murdare şi rupte. Şi astfel Juha Toivola căzu şi el – o nouă verigă în lanţul nesfârşit al solidarităţii morţii – fără să fi avut măcar timp pentru un „ultim gând”.

Suferinţele sale, care, fără îndoială, sunt înscrise în cartea nevăzută la „activul” poporului, de forţa căruia el nici nu-şi dăduse seama, suferinţele sale au fost mai îndelungate şi mai adânci decât a altora mulţi, a căror ardoare este astăzi atât de preţuită.

Ofiţerul, însoţit de oamenii săi, părăsi cimitirul.

Viaţa lui Johan Abraham îşi atinse sfârşitul ei firesc. Nu lipsea decât obişnuita concluzie, dar era destul de greu să găseşti cuvintele cele mai potrivite, cele mai judicioase, deoarece bătrânul Juha murise tocmai când în Finlanda se dezlănţuise marea furtună şi când omenirea căuta cu înfocare să cunoască acea fericire pentru care se trudise atâta.

Un vizionar ar fi zărit poate ceva, dacă, în acea noapte sumbră, s-ar fi strecurat în cimitir, ar fi coborât în groapă, lângă lacul de sânge şi mormanul de cadavre şi ar fi ciulit urechea la glasul tăcerii. Nu e sigur că simţământul cel mai puternic ar fi fost groaza. Primăvara se şi ivise în mugurii arborilor şi în aerul cimitirului, ea făgăduia din nou ciripit de păsări, mireasmă de flori şi, pentru copiii care creşteau acum, zile pline de bucurie. Oamenii se apropie din ce în ce mai mult de această fericire, al cărei înţeles l-au căutat zadarnic veacuri de-a rândul.

Astăzi ei cred însă că trupul şi nevoile sale, obştea şi toate celelalte sunt legate în modul cel mai strâns de această fericire. Suntem încă pe o treaptă atât de înapoiată, dar lucrurile îşi au mersul lor firesc. Şi, în orice caz, am ajuns de pe acum atât de departe, că cei mai mulţi îşi cunosc măcar o clipă această fericire, în ceasul morţii lor; e tocmai ceea ce dă unui cimitir, în timpul nopţii, atmosfera sa de solidaritate generală, atunci când presimţim acest adevăr.

Şi într-o zi, în evoluţia umanităţii, adevărul acesta se va răspândi şi în împărăţia celor vii.

CUPRINS

Cuvânt înainte, 5
I Naşterea şi copilăria 17

II La rude 54
III Spre maturizare 79
IV În vâltoarea vieţii 97
V Moartea îşi face din plin datoria…130
VI Răzvrătitul 157

Dat la cules 16.09.957. Bun de tipar 27.11.957. Tiraj 15.150 ex.

Tiparul executat sub.com, nr. 1439 la Combinatul, Poligrafic Casa Scânteii „I.V. STALIN”, Bucureşti – R.P.R.

În colecţia LITERATURA UNIVERSALĂ CONTEMPORANĂ
au apărut:
Jorge Amado SUBTERANELE LIBERTĂŢII
2 vol.
Theun de Vries O STAFIE UMBLĂ PRIN EUROPA
3 vol.
Vasco Pratolini METELLO

vor apare:
Vasco Pratolini CRONICA UNOR BIEŢI ÎNDRĂGOSTIŢI
Ioan Olbracht HAIDUCUL NIKOLA SUHAI
Alfredo Varela RÂUL NEGRU

F.E. Sillanpää SFÂNTA MIZERIE

* * *

Cartea lui Sillanpää *Sfântă mizerie* cuprinde în primul rând un important document artistic asupra uneia dintre cele mai